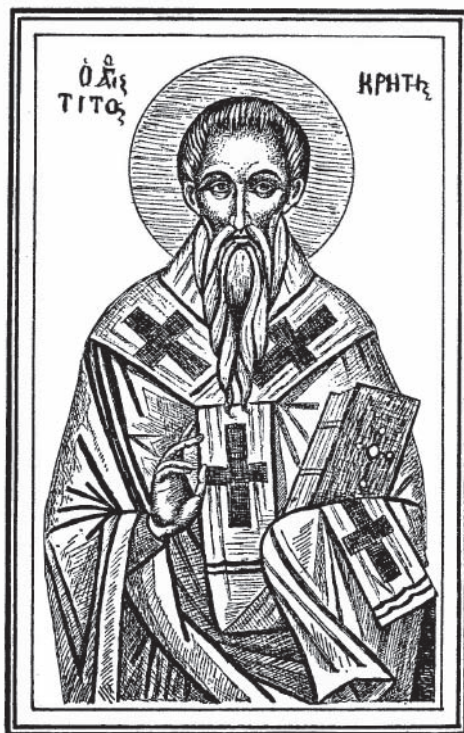

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 47, ΜΑΡΤΙΟΣ 2021

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ , ΤΕΥΧΟΣ 47, ΜΑΡΤΙΟΣ 2021

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Α. Έποπτεύουσα Συνοδική Έπιτροπή:

Σεβ. Αρχιεπίσκοπος Κρήτης κ.κ. Ειρηναίος
Σεβ. Μητροπολίτης Άρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου κ. Ανδρέας
Σεβ. Μητροπολίτης Ρεθύμνης και Αύλοποτάμου κ. Εύγένιος
Γραμματεús: Άρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Δρ. Θεολογίας

Β. Διευθυντής Συντάξεως:

Άρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Υπογραμματεús
τῆς Ἱεράς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ταχυδρομική Διεύθυνσις:

«ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ»

Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ἁγίου Μηνᾶ 25, 712 01 Ἡράκλειον

Τηλ.: 2810 288658, e-mail: isynodec@otenet.gr

Ἴστοσελίς: www.ekklisiakritis.com

Ἐκτύπωση - Σελιδοποίηση: «ΤΥΠΟΚΡΕΤΑ Α.Ε.»

Τό Ἐπίσημο Δελτίο τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

«Ἀπόστολος Τίτος» διατίθεται δωρεάν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Συγχαρητήρια έπιστολή τής Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τὸν νεοεκλεγέντα Μακαριώτατον Πατριάρχην Σερβίας κ.κ. Πορφύριον	11
Κατηχητήριος Λόγος ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς	15
Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν τελετὴν ἐνθρονίσεως τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνοσ κ. Ἐμμανουήλ	19
Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν χοροστασίαν εἰς τὸν Μέγαν Ἑσπερινὸν ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Εὐαγγελιστρίας Προπόδων Ταταούλων	25

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ - ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ - ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἀνακοίνωσις τῆς 4ης Ἰανουαρίου 2021, σχετικῶς πρὸς τὴν ἀπαγορευσιν συμμετοχῆς τῶν πιστῶν εἰς τὴν μεγάλην Ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων	33
Δελτίον τύπου τῆς 20ῆς Ἰανουαρίου 2021, διὰ τὰς Ἐπετειακάς Ἐκδηλώσεις ἐξ ἀφορμῆς τῆς συμπληρώσεως διακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας καὶ τῆς ιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους	35
Ἀνακοινωθέν τῆς 7ης Φεβρουαρίου 2021, διὰ τὴν ἐκλογή τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνοσ κ. Ἐμμανουήλ	37
Συγχαρητήρια έπιστολή πρὸς τὸν νεοεκλεγέντα Μακαριώτατον Πατριάρχην Σερβίας κ.κ. Πορφύριον	39
Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος διὰ τὴν 25ην Μαρτίου	41

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΛΟΓΟΙ – ΜΕΛΕΤΕΣ

Χειροτονητήριος Λόγος Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσυγκέλλου κ. Θεοδώρου	47
Λόγος Ἐπικήδειος ἐκφωνηθείς ὑπό Διακόνου Βοσπορίου Μαγκαφᾶ Ὑπογραμματέως τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν τῇ ἐξοδίῳ τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Γέροντος Νικαίας Κυροῦ Κωνσταντίνου Ἀκολουθία	53
Δαμιανάκη Χρύσα, Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, ὕστατος πνευματικός ἀγώνας τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη	61
Πετράκης Εὐάγγελος – Πετράκης Ἀναστάσιος, Μία περίπτωση Ἑβραιοφοβίας στή «Ζωή ἐν Τάφῳ» τοῦ Μυριβήλη	77
Ἄρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Βιβλίων παρουσιάσις	95
-----, Νικόλαος ὁ Μαγγίνας, ὁ μοναδικός κι ἀνεπανάληπτος φωτογράφος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου.....	107

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Φάετο: Dmitrius Panagos

*Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης
ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης
κ.κ. Βαρθολομαῖος*

**Συγχαρητήρια ἐπιστολή τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
πρός τόν νεοεκλεγέντα Μακαριώτατον Πατριάρχην Σερβίας
κ.κ. Πορφύριον**

Μακαριώτατε καί Ἀγιώτατε Πατριάρχα Σερβίας, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητέ καί περιπόθητε ἀδελφέ καί συλλειτουργέ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε Πορφύριε, τήν Ὑμετέραν σεβασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

«Καί ἔδωκεν κλήρους αὐτῶν, καί ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπί Πορφύριον, καί συγκατεψηφίσθη μετά τῶν ἔνδεκα Ἀποστόλων» (Πρβλ. Πραξ. 1, 26).

Τάς πλήρεις Πνεύματος Ἁγίου σκηνάς ἐκ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ἐβίωσαμεν ἐκ νέου καί σήμερον, κατά τάς ἐργασίας τῆς περί ἡμᾶς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου, πληροφορηθέντες τήν ἐπαξίαν ἐκλογήν τῆς Ὑμετέρας θεοπροβλήτου Μακαριότητος εἰς διαδοχήν τοῦ πρότῃ εἰς Κύριον μεταστάντος ἀοιδίμου Πατριάρχου Εἰρηναίου.

Αἱ ψῆφοι τῶν ἐκλεκτόρων Ὑμῶν ἔφθασαν ἐνώπιον Θεοῦ καί Οὗτος διά τῆς κληρωτίδος ὠμίλησε στοργικῶς πρὸς τόν ἀπορφανισθέντα ἱερόν κλῆρον καί τόν περιούσιον λαόν τῆς καθ' Ὑμᾶς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας Σερβίας. Οὕτω προσετέθη εἰς ἀκόμη πεφιλημένος ἀδελφός εἰς τήν χορείαν τῶν διαδόχων τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Σάββα, Ἀρχιεπισκόπου Σερβίας, τοῦ λαβόντος τήν χειροτονίαν καί τήν τιμὴν τοῦ Αὐτοκεφάλου ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Προκατόχου ἡμῶν Μανουήλ ἐν Νικαίᾳ. Σήμερον τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας ἐορτάζει τήν ὑπαπαντήν τοῦ κανονικοῦ αὐτῆς προστάτου καί ποιμενάρχου. Σήμερον ὑποδέχονται Ὑμᾶς ἡ χαρά, ἡ εὐθύνη, οἱ κόποι, αἱ ἀγωνίαι, ὁ ἀγὼν τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάσης ψυχῆς Χριστιανῶν Ὁρθοδόξων, εὕρισκομένης ἐντός τῶν ὁρίων τῆς τοπικῆς Ὑμῶν Ἐκκλησίας.

Ταῦτα ἐνθυμηθέντες καί μνημονεύσαντες μετὰ τῶν περί ἡμᾶς Ἱερωτάτων Συνοδικῶν Ἱεραρχῶν, τῶν καί ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καί συλλειτουργῶν, ἐδοξολογήσαμεν ἔτι ἅπαξ τό προσκυνητόν Ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ περιθάλλοντος τά ἀπορφανισθέντα κατά πνεῦμα τέκνα τῆς Ἐκκλησίας καί παραμυθοῦντος στοργικῶς τάς θλίψεις αὐτῶν διά ποιμένων ἰκανῶν καί γνησίων.

Εὐχόμεθα, Μακαριώτατε ἅγιε ἀδελφέ, ὅπως ἡ ἀνατείλασα Πατριαρχία Ὑμῶν ἦ μακρά, ἀνέφελος, εὐοίωνος, ἀνακαινιζομένη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἀνακαινίζουσα δι' Αὐτοῦ. Ἐδραία βᾶσις καί θεμέλιον ἄσειστον τῆς ποιμαντορίας Ὑμῶν ἔσται ἡ προσήλωσις Ὑμῶν εἰς τε τοὺς Θείους καί Ἱερούς

*Ἡ Α. Μακαριότης, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Πεκίου,
Μητροπολίτης Βελιγραδίου καί Καρλοβικίου καί Πατριάρχης Σερβίας
κ.κ. Πορφύριος*

Κανόνας οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν μαρτυρικῶς καθηγιασμένην πρᾶξιν καὶ παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν διασφoζομένην ἐν τοῖς κειμένοις, τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς Ἀρχείοις ἡμῶν. Ἐπ' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ πορευόμενος, θέλετε μετὰ βεβαιότητος ἐπιτύχει εἰς τό εἰς ὃ ἐκλήθητε, χάριτι Θεοῦ, ἔργον.

Συγχαίρομεν εὐλόγως καὶ μετ' ἐλπίδος συναγαλλόμεθα Ὑμῖν ἐκ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς γεννησάσης, ἐκθρεψάσης καὶ ἐν εὐθύναις αἰεὶ σκεπούσης ἀδιαστίκτως πάσας τὰς ἐκ τοῦ πανιέρου σώματος αὐτῆς γεννηθείσας τοπικὰς Ἐκκλησίας, ἐν αἷς καὶ ἡ Ὑμετέρα, διὰ τὴν σήμερον γενομένην, χρησταῖς ἐλπίσι, Θεοστήρικτον ἐκλογὴν Ὑμῶν.

Κατασπαζόμενοι οὖν φιλήματι ἀγίῳ καὶ αὐθις τὴν Ὑμετέραν ὑπερλίαν ἀγαπητὴν καὶ σεβασμίαν Μακαριότητα, διατελοῦμεν Αὐτῆς ἀγαπητός ἐν Χριστῷ ἀδελφός καὶ συλλειτουργός.

,βκα´ Φεβρουαρίου ιη´

*Ὁ πάνσεπτος Πατριαρχικός Ναός
Ἀγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, εἰς Φανάριον*

Λόγος Κατηχητήριος ἐπὶ τῇ ἐνάρξει
τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς

Ἀριθμ. Πρωτ. 200

+ Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ

ΕΛΕΩΙ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩΙ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΧΑΡΙΣ ΕΙΗ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΔΕ ΕΥΧΗ, ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΤΧΩΡΗΣΙΣ

* * *

Τιμιώτατοι ἀδελφοί καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ εὐλογημένα,

Εἰσερχόμεθα, εὐδοκία καὶ χάριτι τοῦ ἀγαθοδότου Θεοῦ, εἰς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν, εἰς τὸν δόλιχον τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων. Ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία γνωρίζει τοὺς λαβυρίνθους τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τὸν μίτον τῆς Ἀριάδνης, τὴν ὁδὸν τῆς ἐξόδου ἀπὸ αὐτοῦς — τὴν ταπεινώσιν, τὴν μετάνοιαν, τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς καὶ τῶν κατασκευτικῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, τὴν παθοκτόνον νηστείαν, τὴν ὑπομονήν, τὴν ὑπακοήν εἰς τὸν κανόνα τῆς εὐσεβείας —, μᾶς καλεῖ καὶ ἐφέτος εἰς μίαν ἔνθεον πορείαν, μέτρον τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Σταυρὸς καὶ ὀρίζων ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ προσκύνησις τοῦ Σταυροῦ, μεσοῦσης τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἀποκαλύπτει τὸ νόημα τῆς ὅλης περιόδου. Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἤχει καὶ συγκλονίζει: «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔρχεσθαι ... ἀράτω τὸν σταυρόν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν καὶ ἀκολουθήτω μοι». (Λουκ. θ', 23). Καλούμεθα νὰ αἴρωμεν τὸν ἰδικὸν μας σταυρόν, ἀκολουθοῦντες τὸν Κύριον καὶ ἀτενίζοντες τὸν ζωηφόρον Σταυρόν Αὐτοῦ, ἐν ἐπιγνώσει ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ σώζων καὶ ὄχι ἡ ἄρσις τοῦ ἡμετέρου σταυροῦ. Ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου εἶναι «ἡ κρίσις τῆς κρίσεώς μας», ἡ «κρίσις τοῦ κόσμου», καὶ συγχρόνως ἡ ὑπόσχεσις ὅτι τὸ κακόν, εἰς ὅλας τὰς μορφάς του, δέν ἔχει τὸν τελευταῖον λόγον εἰς τὴν ἱστορίαν. Προσβλέποντες πρὸς τὸν Χριστόν καί, ὑπὸ τὴν σκέπην Αὐτοῦ ὡς τοῦ ἀγωνοθέτου, τοῦ εὐλογοῦντος καὶ κρατύνοντος τὴν ἡμετέραν προσπάθειαν, ἀγωνιζόμεθα τὸν καλὸν ἀγῶνα, «ἐν παντί θλιβόμενοι ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι, ἀπορούμενοι ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι, διωκόμενοι ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι, καταβαλλόμενοι ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι» (Β' Κορ.

δ', 8-9). Αυτή είναι η βιωματική πεμπουσία και κατά την σταυροαναστάσιμον αυτήν περίοδον. Πορευόμεθα πρὸς τὴν Ἀνάστασιν διὰ τοῦ Σταυροῦ, διὰ τοῦ ὁποίου «ἦλθε χαρὰ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ».

Ἴσως τινές ἐξ ὑμῶν διερωτῶνται, διατί ἡ Ἐκκλησία, σοβούσης τῆς πανδημίας, προσθέτει εἰς τοὺς ἤδη ὑπάρχοντας ὑγειονομικούς περιορισμούς και μίαν ἀκόμη «καραντίναν», αὐτὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Πράγματι, καὶ ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστή εἶναι μία «καραντίνα», δηλαδή χρονικὴ περίοδος διαρκείας τεσσαράκοντα ἡμερῶν. Ὡστόσο, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔρχεται νὰ μᾶς ἐξουθενώσῃ ἔτι περαιτέρω μὲ νέας ὑποχρεώσεις και ἀπαγορεύσεις. Ἀντιθέτως, μᾶς προσκαλεῖ νὰ νοηματοδοτήσωμεν τὴν καραντίναν πού βιώνομεν λόγω τοῦ κορωνοϊοῦ, μέσῳ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ὡς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὸν ἐγκλωβισμόν εἰς τὰ τοῦ «κόσμου τούτου».

Τὸ σημερινόν Εὐαγγελικόν ἀνάγνωσμα θέτει τοὺς ὅρους δι' αὐτὴν τὴν ἀπελευθέρωσιν. Πρῶτος ὅρος εἶναι ἡ νηστεία, ὅχι μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποχῆς μόνον ἀπὸ συγκεκριμένας τροφάς, ἀλλὰ και ἀπὸ τὰς συνηθείας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι μᾶς κρατοῦν προσκολλημένους εἰς τὸν κόσμον. Ἡ ἀποχὴ αὐτὴ δὲν συνιστᾷ ἔκφρασιν ἀπαξιώσεως τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν ἐπαναπροσδιορισμοῦ τῆς σχέσεώς μας μὲ αὐτόν και βιώσεως τῆς μοναδικῆς εὐφροσύνης τῆς ἀνακαλύψεώς του ὡς πεδίου χριστιανικῆς μαρτυρίας. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, και εἰς τὸ στάδιον τῆς νηστείας, ἡ θέασις και βιώσις τῆς ζωῆς τῶν πιστῶν ἔχει πασχαλινόν χαρακτήρα, γεῦσιν Ἀναστάσεως. Τὸ «σαρακοστιανὸν κλίμα» δὲν εἶναι καταθλιπτικόν, ἀλλὰ ἀτμόσφαιρα χαρᾶς. Αὐτὴν τὴν «χαρὰν τὴν μεγάλην» εὐηγγελίστατο ὁ ἄγγελος «παντί τῷ λαῷ» κατὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος (Λουκ. β', 10), αὐτὴ εἶναι ἡ ἀναφαίρετος και «πεπληρωμένη χαρὰ» (Α' Ἰωαν. α', 4) τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ὁ Χριστός εἶναι πάντοτε παρὼν εἰς τὴν ζωὴν μας, εὐρίσκεται πλησιέστερον εἰς ἡμᾶς ἀπὸ ὅσον ἡμεῖς εἰς τὸν ἑαυτόν μας, πάσας τὰς ἡμέρας, «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματθ. κη', 20). Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀκατάλυτος μαρτυρία περὶ τῆς ἐλθούσης Χάριτος και περὶ τῆς ἐλπίδος τῆς Βασιλείας, τῆς πληρότητος τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Οἰκονομίας.

Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν φιλάνθρωπον συγκατάβασιν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, τὸ «Ναί» μὲ ὅλην μας τὴν ὑπαρξιν εἰς τὸν «κλίναντα οὐρανοῦς και καταβάντα», διὰ νὰ λυτρώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος «ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἀλλοτρίου» και νὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὴν ὁδὸν τῆς κατὰ χάριν θεώσεως. Ἐκ τῆς δωρεᾶς τῆς Χάριτος πηγάζει και τρέφεται ἡ θυσιαστικὴ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον και ἡ «φροντίς» διὰ τὴν κτίσιν ὅλην. Ἐὰν ἀπουσιάζῃ αὐτὴ ἡ φιλάδελφος ἀγάπη και ἡ θεοτερπὴς μέριμνα διὰ τὴν δημιουργίαν, τότε ὁ συνάνθρωπος καθίσταται ἡ «κόλασις μου» και ἡ κτίσις ἐγκαταλείπεται εἰς

άλογους δυνάμεις, αἱ ὁποῖα τὴν μεταβάλλουν εἰς ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως καὶ εἰς περιβάλλον ἐχθρικόν διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ δεῦτερος ὅρος διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τὴν ὁποίαν ὑπόσχεται ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστή, εἶναι ἡ συγγνώμη. Λήθην τοῦ θείου ἐλέους καὶ τῆς ἀφάτου εὐεργεσίας, ἀθέτησιν τῆς Κυριακῆς ἐντολῆς, ὅπως καταστῶμεν τό «ἄλας τῆς γῆς» καὶ «τό φῶς τοῦ κόσμου» (Ματθ. ε΄, 13-14), καὶ κακὴν ἀλλοίωσιν τοῦ χριστιανικοῦ βιώματος, ἀποτελεῖ ἡ «κλειστὴ πνευματικότης», ἡ ὁποία ζῆ ἀπὸ τὴν ἄρνησιν καὶ τὴν ἀπόρριψιν τοῦ «ἄλλου» καὶ τοῦ κόσμου, νεκρώνει τὴν ἀγάπην, τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ διαφορετικοῦ. Αὐτὴν τὴν ἄγονον καὶ ὑπεροπτικὴν στάσιν ζωῆς, ἀποδοκιμάζει μέ ἔμφασιν ὁ Εὐαγγελικός λόγος κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας Κυριακάς τοῦ Τριωδίου.

Εἶναι γνωστόν ὅτι τοιαῦται ἀκρότητες παρουσιάζουν ἔξαρσιν ἰδιαιτέρως κατὰ τὰς περιόδους, εἰς τὰς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς πνευματικὴν γυμνασίαν καὶ ἐγρήγορσιν. Ὅμως, ἡ γνησίᾳ πνευματικῇ ζωῇ εἶναι ὁδὸς ἐσωτερικῆς ἀναγεννήσεως, ἐξοδος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας, ἀγαπητικὴ κίνησις πρὸς τὸν πλησίον. Δέν στηρίζεται εἰς σύνδρομα καθαρότητος καὶ ἀποκλεισμοῦ, ἀλλὰ εἶναι συγγνώμη καὶ διάκρισις, δοξολογία καὶ εὐχαριστία, κατὰ τὴν ἐμπειρικὴν σοφίαν τῆς ἀσκητικῆς παραδόσεως: «Οὐ τὰ βρώματα, ἀλλ' ἡ γαστριμαργία κακὴ... οὐδέ τό λέγειν, ἀλλ' ἡ ἀργολογία... οὐδέ ὁ κόσμος κακός, ἀλλά τὰ πάθη».

Με αὐτὴν τὴν διάθεσιν καὶ τὰ αἰσθήματα, ἐνοῦντες τὰς προσευχάς μας μαζί μέ ὅλους ἐσᾶς, ἀγαπητοί, διὰ τὴν ὀριστικὴν ὑπέρβασιν τῆς φονικῆς πανδημίας καὶ ταχεῖαν ἀντιμετώπισιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνεπειῶν τῆς, καὶ ἐξαιτούμενοι τὰς ἱκετηρίους ὑμῶν δεήσεις, διὰ τὴν πεντηκονταετίαν ὄλην μετὰ τὴν ἄνωθεν, ὅλως ἀδίκως, ἐπιβληθεῖσαν σιωπὴν, ἐπαναλειτουργίαν τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, ὑποδεχόμεθα ἐν Ἐκκλησίᾳ τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, ἄδοντες καὶ ψάλλοντες ὁμοθυμαδόν τό «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», Ὡι ἡ δόξα καὶ τό κράτος εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. Ἀμήν!

Ἁγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστή ,βκα΄

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως διάπυρος πρὸς Θεόν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

Ἀναγνωσθήτω ἐπ' ἐκκλησίας κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς, ἰδ' Μαρτίου, ἀμέσως μετὰ τό Ἱερόν Εὐαγγέλιον.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ

Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος,
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
κατὰ τὴν τελετὴν ἐνθρονίσεως
τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ
(Χαλκηδών, 20 Μαρτίου 2021)

Ἐρώτατε Μητροπολίτα Χαλκηδόνος κύριε Ἐμμανουήλ,

Ἀνερχόμενοι καὶ ἡμεῖς, πρό τριακονταετίας καὶ πλέον, μετὰ δέους καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Θεόν, τὰς βαθμίδας τοῦ ἱεροῦ Συνθρόνου τῆς περιπόλου καὶ ἱστορικῆς Μητροπόλεως Χαλκηδόνος, διαδεχθέντες τότε τὸν πολὺν Μητροπολίτην καὶ Γέροντα ἡμῶν κυρὸν Μελίτωνα, τὴν κορυφαίαν αὐτὴν ἐκκλησιαστικὴν φυσιογνωμίαν τῶν κάτω χρόνων, κατὰ τὸν ἐπιβατήριον λόγον μας ἐξεθέμεθα τὸν προβληματισμόν, κατὰ πόσον μία ἱερά καὶ ἐπίσημος στιγμή, ὅπως εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς ἐνθρονίσεως ἐνός νέου ποιμενάρχου, ἀνήκει εἰς τὸν ἐνθροनिζόμενον ἢ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡμεῖς προσωπικῶς ἐζήσαμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς μίαν εὐλογημένην στιγμήν εἰς τὸν βίον τῆς Ἐκκλησίας, σήμερον δέ, δοξάζοντες τὸν Τριαδικὸν Θεόν, ζῶμεν καὶ πάλιν, μεθ' ὄλων τῶν ἀγαπητῶν παρισταμένων ἀδελφῶν ἁγίων Ἀρχιερέων, τῶν μελῶν τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς, τῶν Ἐντιμολογιωτάτων Ἀρχόντων τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ τοῦ εὐαγοῦς κλήρου καὶ τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ τῆς Χαλκηδόνος, ζῶμεν, λέγομεν, τὴν συνέχειαν τῆς Ἐκκλησίας, καθότι ὁ πλουσιδῶρως ἐλεηθείς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Μητροπολίτης Ἐμμανουήλ ἐκλήθη, θεοκινήτῳ καὶ θεοπνεύστῳ ψήφῳ τῶν σεβασμίων μελῶν τῆς περὶ ἡμᾶς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, νὰ καταστῇ ποιμενάρχης τῆς ἱστορικῆς ταύτης Ἐπαρχίας, ἐπιβάλλων τὴν χεῖρα του ἐπὶ τὸ ἄροτρον (Λουκ. θ', 62) καὶ ἀρχόμενος ἔργου πολυευθύνου: εὐθύνης ἔναντι τοῦ Θεοῦ, εὐθύνης διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν καὶ εὐθύνης ἔναντι τῆς πρωτοθρόνου Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀσκεῖς, ἅγιε ἀδελφέ, εὐόρκως, ἥδη ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν ὄλην, ἐπισκοπικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶναι διὰ τὸν κάθε ἐπίσκοπον ἔμπρακτος ἀνάδειξις τῆς μεταμορφωτικῆς δυνάμεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς τόπου καὶ τρόπου τῆς ἐλθούσης ἐν Χριστῷ χάριτος καὶ τῆς ἐρχομένης Βασιλείας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καλεῖσαι νὰ συνεχίσῃς αὐτὸ τὸ ὑψηλὸν ἔργον διακονίας ἀπὸ μιᾶς διαφορετικῆς ἐπάλξεως καὶ νὰ συντελῇς εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀποστολικῆς καὶ Μαρτυρικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ἐστολισμένης μέ κατορθώματα αἰώνια, πεποικιλμένης μέ ῥοὰς δακρῶν, πεποτισμένης μέ αἵματα μαρτυρικά, πεπλουτηκυίας τιμίοις λειψάνοις. Ἐρχεσαι νὰ διαποιμάνῃς ἀπὸ τῆς σήμερον τὴν σπουδαίαν ταύτην

Φωτό: Νικόλαος Μαγγίνης

*Ἡ Α.Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος
μετά τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνας κ. Ἐμμανουήλ, εἰς Φανάριον*

Ἐπαρχίαν, καταλιπὼν τὴν «πόλιν τοῦ φωτός» καὶ τὸν περιλαμπρον Καθεδρικὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, διὰ νὰ ἐγκατασταθῆς εἰς τὴν Πόλιν τῶν πόλεων, τὴν Βασιλεύουσαν, καὶ δὴ εἰς τὴν πανεύμορφον ἀσιατικὴν Χαλκηδόνα, μέ καθέδραν τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦτον Ἱερόν Ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Σέ ἀναμένει ὁ εὐσεβὴς λαὸς τῆς Ἐπαρχίας σου, τὸν ὁποῖον εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ διαποιμάνῃς ἐν θυσιαστικῇ ἀγάπῃ καὶ πατρικῇ στοργῇ. Δέν εὐρίσκομεν σήμερον, Ἱερώτατε, εἰς τὴν ἱστορικὴν ταύτην Μητρόπολιν τὰ παλαιὰ μεγαλεῖα, τὸ πολυάριθμον ποίμνιον, τὰς σφυζούσας ἀπὸ ζωὴν κοινότητος, τὰ σχολεῖα καὶ τὰ ἰδρύματά μας. Ὑπενθυμίζομεν ὅμως εἰς σέ καὶ εἰς ὅλους τοὺς παρόντας, τοὺς λόγους τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Χαλκηδόνας Μελιτωνος, τοῦ τιμωτάτου προκατόχου ἀμφοτέρων ἡμῶν, ἐκ τῆς τελετῆς ἐνθρονίσεως αὐτοῦ, τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1966, πρὶν 55 περίπου ἔτη, οἱ ὅποιοι ἀκόμη ἀντηχοῦν εἰς τὸν ἱερόν τοῦτον ναόν: «Μὴ φοβοῦ τό μικρόν ποίμνιον· ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν» (Λουκ. ιβ', 32). Μὴ προδικάσωμεν τὴν ἀνεξιχνίαστον βουλήν τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ προκαταλάβωμεν τὰ θεῖα Αὐτοῦ σχέδια ... Τὸ τέλος πάσης δοκιμασίας εἶναι πάντοτε τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ τέλος τοῦ Κυρίου εἶναι πάντοτε ἀγαθόν. Διότι πολυεύ-

σπλαχνος και οικτίρμων ο Κύριος. Ἄλλωστε, ἀδελφοί και τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ, γνωρίζετε καλῶς, ὅτι πάντοτε οἱ ὀλίγοι ἐφύλαξαν Θερμοπύλας ... Μή λησμονῶμεν, ὅτι ὀλίγοι ἐβάστασαν σταυρούς ὑπέρ τῶν πολλῶν, και ὅτι εἷς ἐσταυρώθη ὑπέρ πάντων, ὁ ἐπί πάντων Χριστός, ὁ Ἀναστάς ἀπό τῶν νεκρῶν» (Χαλκηδόνια, σ. 44).

Ἡ Χαλκηδών εἶναι ὁ πανίερος τόπος, ὅπου συνῆλθε τό ἔτος 451 ἡ Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδος. Τό «δόγμα τῆς Χαλκηδόνας», ἡ ἔνωσις, ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τῆς θείας και ἀνθρωπίνης φύσεως, «ἀσυγχύτως, ἀχωρίστως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως», εἶναι ὁ ἀμετάστατος κανὼν τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας και ἡ πυξίς ἐν τῇ πορείᾳ της πρὸς τὰ Ἔσχατα. Σύνολος ὁ ἐκκλησιαστικός βίος, ἡ πίστις και τό ἦθος, ἡ λειτουργική ζωή, τό ποιμαντικόν ἔργον και ἡ καλή μαρτυρία ἐν τῷ κόσμῳ, ἐνσαρκώνουν και ἐκφράζουν τό «ἀεὶ μυστήριον» τῆς θεανθρωπινότητος, τό ὁποῖον σώζει τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τούς κινδύνους τοῦ μονοφυσιτισμοῦ, σήμερον θά ἐλέγομεν, ἀπό τούς λαβυρίνθους τοῦ δυαλισμοῦ, τοῦ φονταμενταλισμοῦ και τῆς κλειστής και ἀγόνου πνευματικότητος, καθὼς και ἀπό τὰς παγίδας τοῦ νεστοριανισμοῦ, δηλαδή τὴν ἐκκοσμικευσιν, τὸν ὑλισμὸν και τὸν ἀνθρωποθεϊσμόν. Ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνας ἔχει ἐγγραφῆ ἀνεξίτηλα εἰς τὰς δέλτους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀφοῦ διὰ τῶν Κανόνων της θ΄, ιζ΄ και κη΄ ἐπεκύρωσεν ἀμετακλήτως τὴν θέσιν και τὴν εὐθύνην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς κέντρον ἐνότητος και κανονικῆς ἐνεργείας τῆς Ἀνατολικῆς Χριστιανοσύνης.

Τιμῶτατε ἀδελφέ,

Ἡ μέχρι τοῦδε εὐδόκιμος διακονία σου εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Γαλλίας και ἡ προτέρα ἐπιτυχῆς ὑπηρεσία σου παρά τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἐνώσει, ἀλλά και ἡ λυσιτελής συμμετοχή σου εἰς Συνοδικὰς Ἐπιτροπὰς και εἰς ἄλλας ὑψηλὰς και σημαντικὰς ἀποστολὰς τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας, σέ κατέστησαν ἔμπειρον οἰακοστρόφον, δεδοκιμασμένον και ἔτοιμον νὰ ἀναλάβῃς τὴν διακονίαν τῆς Γερροντικῆς ταύτης Μητροπόλεως και ὅλων τῶν ὑπολοίπων εὐθυνῶν, τὰς ὁποίας θά σέ ἀναθέτῃ τό σεπτὸν μας Κέντρον. Εἰς τὴν εὐλογημένην ποιμαντορίαν σου θά ἐπιστρατεῦσῃς ἀσφαλῶς και τὰ διακρίνοντά σε πολλὰ χαρίσματα, λέγομεν τὴν θεολογικὴν σου παιδείαν, τὴν γλωσσομάθειάν σου, τὴν σύνεσιν και τό ταπεινὸν σου φρόνημα, ἀλλά και τὴν ἐσωτερικὴν και αὐθόρμητον πίστιν σου εἰς τὸν Θεόν, ὡς και τὴν ἀδιαπραγμάτευτον ἀφοσίωσίν σου εἰς τε τὸν Πατριάρχην και εἰς τὰ δίκαια και ἱερά συμφέροντα τοῦ Ἀποστολικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἔχεις προσφέρει πάμπολλα και ἀξιάγαστα εἰς τὸν τομέα τῶν διαθρησκευτικῶν διαλόγων. Ἐκέρδισες ἐπαξίως τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν συνομιλητῶν

Φότο: Νικόλαος Μαγγίνας

*Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ,
κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνθρονίσεως αὐτοῦ, εἰς Χαλκηδὸνα*

Φότο: Νικόλαος Μαγγίνας

σου, γεγονός τό όποϊον άποτελεϊ μέγιστον κεφάλαιον διά τήν πρόοδον τοῦ ὄλου έγχειρήματος. Έφήρμοσες μέχρι σήμεραν αυτά τά όποϊα προέτεινε καί ή Αγία καί Μεγάλη Σύνοδος τής Όρθοδόξου Έκκλησίας (Κρήτη, 2016), διά τήν συνάντησιν τών θρησκευϊών: «Ό εϊλικρινής διαθρησκευϊακός διάλογος συμβάλλει εις τήν ανάπτυξιν άμοιβαίας έμπιστοσύνης, εις τήν προώθησιν τής ειρήνης καί τής καταλλαγής. Η Έκκλησία άγωνίζεται διά νά καταστήση αισθητοτέραν τήν άνωθεν ειρήνην' επί τής γής. Η άληθινή ειρήνη δέν έπιτυγχάνεται μέ τήν δύναμιν τών όπλων, αλλά μόνον διά μέσου τής αγάπης, ήτις 'ού ζητεί τά έαυτής' (Α' Κορ. ιγ', 5). Τό έλαιον τής πίστεως πρέπει νά χρησιμοποιήται διά νά άπαλύνη καί νά θεραπεύη τάς παλαιάς πληγάς τών άλλων καί όχι νά αναρριπίζη νέας έστίας μίσους» (Εγκύκλιος, § 17).

Εις τήν νέαν σου Έπαρχϊαν θά βϊώσης έντονον τήν παρουσίαν τοῦ διαφορετικοῦ, ή όποϊα βεβαίως δέν σοῦ εϊναι άγνωστος. Πάντοτε ύπήρχαν καί συνυπήρχαν διαφορετικές θρησκευϊες καί πολιτισμοί. Διέφερε μόνον τό πώς τής συνυπάρξεως. Έσύ ήγωνίσθης καί θά συνεχίσης νά άγωνίζεσαι διά νά εϊναι αὐτή ή συμβίωσις ειρηνική, άλληλοεμπλουτισμός, διαπολιτισμική συνεργασία, ζωή άλληλεγγύης. Θά συναντᾶς καθ' ήμέραν άνθρωπος, οϊ όποϊοι, άν καί δέν εϊναι χριστιανοί, εϊναι άνθρωποι θεοφοβούμενοι καί σέβονται τάς παραδόσεις μας. Ό «διάλογος τής ζωής» άνήκει σήμεραν εις τόν πυρήνα τής συναντήσεως καί τής ειρηνικής συνυπάρξεως τών θρησκευϊών.

Φίλατε άδελφέ Έμμανουήλ,

Η κατά τήν παρελθοῦσαν τριακονταετίαν ταπεινή διακονία τής ήμϊών Μετριότητος εις τόν πάνσεπτον Πατριαρχϊκόν Θρόνον τής Κωνσταντινουπόλεως μᾶς έδίδαξε, μεταξύ άλλων, ότι εις κρισίμους περιστάσεις διά τήν κοινωνϊαν καί τήν Έκκλησίαν, σημαντικό δέν εϊναι ό,τι λέγομεν ή ό,τι πράττομεν, αλλά αὐτό τό όποϊον εϊμεθα. Δέν έχουν άξϊαν μόνον αϊ ιδέαι ή ή κατάρτισις σχεδίων ή αϊ προτάσεις προς λύσιν τών ανθρωπίνων προβλημάτων. Σημαντικόν διά τήν ζωήν τής Έκκλησίας μας εϊναι ή πνοή τοῦ προσωπικοῦ παραδείγματος, ή πληροφορία τής ζωής μας, ή ιδία ή ζωή μας, όπως ένσαρκώνεται εις τό φρόνημα καί τό ήθος τής Έκκλησίας. Αϊ πραγματικαί άλλαγαί –καί γνωρίζομεν πόσον ό λόγος περί άλλαγϊων γοητεύει, αλλά καί, παραλλήλως, πόσον άπογοητεύει τούς άνθρωπος–, αϊ πραγματικαί άλλαγαί λοιπόν, έρχονται εκ τών έσω. Πρόκειται περι μιᾶς καταστάσεως βϊωματικής, καταστάσεως πόνου καί σταυροῦ, όπως βϊώνει αὐτήν έμπειρικῶς κατά τήν διαχρονικήν της πορείαν ή Μεγάλη Έκκλησία.

Αναλώσου ως ποιμενάρχης, συνεχίζων τήν αναντικατάστατον παράδοσιν τής Αγίας Όρθοδόξου Έκκλησίας μας, τήν παράδοσιν τής Ρωμηοσύνης τής Πόλεως, ήτις εϊναι παρακαταθήκη ήθους καί άρχοντιᾶς, κενώσεως καί θυσίας, διαμορφωθείσα κατά τήν διάρκειαν αιώνων μακρϊων, καί μάλιστα οὐχί

ἀδαπάνως, ἀλλ' ἔχουσα πολλάκις ὡς τίμημα καί στέφανον τό μαρτύριον. Κλῖνον εὐήκοον οὐς εἰς τήν φωνήν τῆς ἱερᾶς παραδόσεως καί ἀποδέξου αὐτήν οὐχί ὡς φωνήν ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀλλά ὡς ζῶν καί ζωοποιοῦν παρόν, καί ὡς τήν φωνήν τῆς αἰωνιότητος.

Πορεύου εἰς τόν νέον δόλιχον τῆς προσωπικῆς σου ἱστορίας, ἐντείνων καί κατευοδοῦμενος ἐν πᾶσιν. Ὁμοῦ μετά τῶν ὀλοκαρδίων εὐχῶν τῶν ἁγίων Συνοδικῶν Ἀρχιερέων, τῶν λοιπῶν παρισταμένων ἀδελφῶν Ἱεραρχῶν, καί πάντων τῶν συμμετεχόντων εἰς τήν χαρμόσυνον ταύτην σύναξιν, διά μίαν λαμπράν ποιμαντορίαν, σέ καταστέφουν καί αἰ πρός Κύριον πρεσβεῖαι τῆς πολιούχου τῆς Χαλκηδόνος Ἁγίας ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος καί πανευφήμου Εὐφημίας, ὡς καί τῶν ἐν Ἁγίοις προκατόχων σου, τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ ἐπισκόπου Χαλκηδόνος καί τῶν Ἁγίων θεοφόρων Πατέρων τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Σε συνοδεύουν, τέλος, αἱ ὀλοκάρδιοι εὐχαί καί προσευχαί τῆς ἡμῶν Μετριότητος, τοῦ Πατριάρχου σου, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἐκτιμᾷ τήν πολυτάλαντον προσωπικότητά σου καί ἀναμένει ἐκ μέρους σου πολλά πρός τό καλόν τῆς Μητρῶς Ἐκκλησίας, ἀλλά εἶναι καί πεπεισμένος ὅτι θά φανῆς ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν αὐτῆς καί τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χαλκηδόνος.

Ἄξιος!

Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
κατά τὴν χοροστασίαν εἰς τὸν Μέγαν Ἑσπερινόν
ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Εὐαγγελιστρίας Προπόδων Ταταούλων
(24 Μαρτίου 2021)

Ἱερώτατε Μητροπολίτα Καλλιουπόλεως καὶ Μαδύτου κύριε Στέφανε,
Ἀρχιερατικῶς Προϊστάμενε τῆς Περιφέρειας Ταταούλων,

Ἱερώτατοι καὶ Θεοφιλέστατοι ἀδελφοί,

Ἐντιμολογιώτατοι Ἄρχοντες,

Εὐλαβέστατοι Πατέρες,

Λαέ τοῦ Θεοῦ ἡγαπημένε,

Μέ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν ἀπεδέχθημεν τὴν εὐλαβῆ πρόσκλησιν τοῦ Ἱερατικῶς Προϊσταμένου καὶ τῆς ἐντίμου Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κοινότητος τῆς Εὐαγγελιστρίας καὶ συνεκεντρώθημεν ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς Μεγαλόχαρης, εἰς τὸν πανηγυρίζοντα Ἱερόν αὐτῆς Ναόν Προπόδων Ταταούλων, μετὰ διετῆ ἀπουσίαν λόγῳ τῆς ἐνσκηψάσης πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ, διὰ νά εὐαγγελισθῶμεν μαζί μέ ὅλην τὴν Γῆν χαράν μεγάλην καὶ νά αἰνέσωμεν μέ τοὺς οὐρανοὺς Θεοῦ τὴν δόξαν.

Ἐάν οἱ Ἕλληνες ἐκαυχῶντο διὰ τὸν Παρθενῶνα, οἱ Ρωμαῖοι διὰ τό Πάνθεον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τὸν ναόν τοῦ Σολομῶντος, πολὺ περισσότερον καυχᾶται σήμερον ὁ Χριστιανικὸς κόσμος δι' ἓνα ἄλλον ναόν, ἀσυγκρίτως μεγαλοπρεπέστερον. Καυχᾶται διὰ τὸν καθαρώτατον ναόν τοῦ Σωτῆρος, τό κατοικητήριον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τό ἔμψυχον παλάτιον τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως, τὴν Παναγίαν Μητέρα μας, εἰς τὴν ὁποῖαν οἱ ἱεροὶ ὕμνογράφοι καὶ ἰδιαιτέρως ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου ἀφιέρωσαν ἐπαξίως καὶ δικαίως τόσους ὕμνους καὶ τόσα ἐγκώμια, καὶ πρὸς τὴν ὁποῖαν ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ ἔφερε τό χαρμόσυνον μήνυμα, ὅτι ὡς ἄλλη μυστικὴ στάμνα πρόκειται νά δεχθῆ τό οὐράνιον μάννα, τὸν Χριστόν.

Εἰς τὴν ταπεινὴν πολίχνην τῆς Γαλιλαίας, τὴν Ναζαρέτ, τά πρώτα λόγια τοῦ Ἀγγέλου πρὸς τὴν νεάνίδα Μαρίαν ἦταν τό «Χαῖρε»: «Χαῖρε, Κεχαριτωμένη ὁ Κύριος μετὰ σοῦ», ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἀναστάς Κύριος ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Μυροφόρους τό εὐφρόσυνον «Χαίρετε»! Ἄλλωστε, ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ ἡ Ἀνάστασις συνδέονται ἀρρήκτως μεταξύ των, ὡς ἡ ἀπαρχὴ καὶ ἡ τελείωσις τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἀλλοτρίου.

Ὁ ἀληθινὸς Χριστιανὸς δέν μπορεῖ παρά νά δονῆται μέχρι καὶ τῶν μυχιῶν τῆς ὑπάρξεώς του ἀπὸ τὴν ὑψίστην πνευματικὴν χαράν τῆς σωτηρίας

*Ό Ι. Ναός Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Προπόδων Ταξαούλων
εἰς Κωνσταντινούπολιν*

του, ὅσον μεγάλοι καί βαρεῖται καί ἀλλεπάλληλοι καί ἄν εἶναι αἱ ἐξωτερικαὶ λύπαι καί στενοχωρία τῆς καθημερινῆς του ζωῆς. Μέ αὐτὴν τὴν χαρὰν καί τὴν βεβαιότητα ἐπορεύθη τό Γένος μας εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις τοῦ βίου του, ὅταν ὅλα ἦσαν ρόδινα καί φωτεινά, ἀλλὰ καί ὅταν ὅλα ἦσαν ἢ ἐφαίνοντο δυσοίωνα καί σκοτεινά.

Ἐνθυμούμεθα τοὺς λόγους τοῦ αἰοδίου Προκατόχου μας Πατριάρχου Δημητρίου, τοῦ ταπεινοῦ καί ἀπλοῦ, ὁ ὁποῖος ὅταν ἠρωτήθη ὑπὸ ξένων ἀνταποκριτῶν πόσον ποιμνιον ἔχομεν ἐδῶ εἰς τὴν Πόλιν καί ἐπὶ πόσα χρόνια ἀκόμη ὑπολογίζει ὅτι θά ὑπάρχη Ρωμηοσύνη ἐδῶ, λόγω τῆς συνεχιζομένης διαρροῆς τοῦ στοιχείου μας, ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς: «Τὸ Πατριαρχεῖον μας, κατὰ τὴν μακραίωνα ἱστορίαν αὐτοῦ, οὐδέποτε ἠσχολήθη καί ἐπέμεινεν εἰς τοὺς ἀριθμούς. Μὴ ζητῆτε, ἐπομένως, ἀπὸ ἡμᾶς ἀριθμούς ἢ ἀριθμητικὰς προβλέψεις. Ὅσοιδήποτε θελήσῃ ὁ Θεός νὰ παραμείνωμεν ἐδῶ, θά παραμείνωμεν πιστοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας καί εἰς τὸν τόπον μας».

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πιστότητα εἰς τὸν τόπον μας καί τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας βλέπομεν μετὰ πατρικῆς ὑπερηφανείας καί ἐγκαυχήσεως εἰς τὴν προσέλευσίν σας ἀπόψε ἐδῶ, εὐλογημένοι Χριστιανοί. Ἀπόψε εἶναι μία βραδιά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ τιμωμένη Πολιοῦχος τῆς Βασιλευούσης, ἡ Θεοτόκος, μᾶς συνεκέντρωσεν ὅλους διὰ νὰ ἴδωμεν εἰς ἑαυτοὺς καί ἀλλήλους τό θαῦμα τῆς ἐδῶ ἀδιαλείπτου παραμονῆς καί μαρτυρίας τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, τῆς Μητρὸς πάντων ἡμῶν.

Καί ἡμεῖς ὡς ἀντίδωρον διὰ τό δῶρον αὐτό τῆς Παναγίας, τῆς ἐψάλαμεν ψαλμούς καί ὕμνους καί ᾠδὰς πνευματικὰς καί ἀνενεώσαμεν τὴν πρὸς Αὐτὴν ὑπόσχεσιν μας ὅτι δέν θά ἐγκαταλείψωμεν τὴν Πόλιν της, ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνας τώρα ἀναγράφει εἰς Αὐτήν, τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγόν, τὰ νικητήρια καί τὰ εὐχαριστήρια, καί ὅτι δέν θά ἀφήσωμεν χωρὶς λάδι τὴν κανδήλα της, χωρὶς θυμίαμα τίς Ἐκκλησίες της καί χωρὶς ἀμνόν τὰ Ἅγια Ὑψισιαστήριά της. Καί εἶναι αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις καί δέσμευσις μας ὁ καλύτερος ὕμνος πρὸς τὴν μεγαλάνυμον Θεομήτορα καί Δέσποιναν τοῦ κόσμου ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ της.

Ἐπιλαμβανόμενοι τῆς εὐκαιρίας τῆς ἐνταῦθα προσκυνηματικῆς καί ποιμαντορικῆς μας ἐπισκέψεως, ὑποδεχόμεθα καί καλωσορίζομεν ἐγκαρδίως τὸν νέον Ἐπόπτην τῆς Περιφερείας Ταταούλων, Ἱερώτατον Μητροπολίτην Καλλιουπόλεως καί Μαδύτου κ. Στέφανον. Ἅγιε ἀδελφέ, ἡ Μητῆρ Ἐκκλησία, ἡ ἐκθρέψασά σε παιδιόθεν κατὰ Χριστόν καί ἀγαγοῦσα σε μέχρι τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος, οὔτινος ἐφάνης ἄξιος ἐν πᾶσι φορεὺς, ἀναζητήσασα τὸν κατάλληλον διάδοχον τοῦ ἀδελφοῦ Μητροπολίτου Σασίμων κ. Γενναδίου εἰς τὴν Ἀρχιερατικὴν Προϊσταμενίαν τῆς Περιφερείας ταύτης τῆς καθ' ἡμᾶς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς, ἀνεῦρε τοῦτον ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ὕμε-

Φώτο: Νικόλαος Μαγγίνας

*Ἡ Α.Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος
κατά τήν χοροστασίαν εἰς τόν Μέγαν Ἑσπερινόν
ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Εὐαγγελιστρίας Προπόδων Ταταούλων
καί ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Καλλιυπόλεως καί Μαδύτου κ. Στέφανος,
Ἀρχιερατικῶς Προϊστάμενος τῆς Περιφερείας Ταταούλων, Κωνσταντινουπόλεως*

Φώτο: Νικόλαος Μαγγίνας

τέρας ἀγαπητῆς Ἱερότητος. Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὴν πολυετῆ ἐμπειρίαν καὶ θητεῖαν σου εἰς ὑψηλὰς διοικητικὰς θέσεις τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς, ὡς ἐκεῖναι τοῦ Μεγάλου Ἀρχιδιακόνου καὶ τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου, καθὼς καὶ τὴν μετὰ πάσης ἀφοσιώσεως καὶ αἰσθημάτων ἐκκλησιαστικῆς εὐθύνης ἐκπλήρωσιν τῶν ἀνατεθέντων εἰς σέ καθηκόντων, εὐχόμεθα ὅπως, μετὰ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος ἐκκλησιαστικῆς εὐθύνης, ἐπιτελέσης καὶ τὸ νέον πνευματικὸν καὶ ποιμαντικὸν σου ἔργον.

Ὀλόθερμον τὴν Πατριαρχικὴν μας εὐαρέσκεϊαν καὶ εὐγνωμοσύνην ἐκφράζομεν καὶ πρὸς τὸν προκάτοχον ὑμῶν, ἅγιον Σασίμων, διὰ τὴν ἀγλαόκαρπον κατὰ πάντα παρουσίαν του καὶ διὰ τὸν χριστοτερπῆ ζῆλον, μέ τὸν ὁποῖον ἐπετέλεσε τὴν εὐλογημένην καὶ πολυχρόνιον διακονίαν του πρὸς τὸν εὐσεβῆ λαὸν τοῦ Θεοῦ, εὐχόμενοι ὀλοκαρδίως, ὅπως συνεχίσῃ τὴν εὐορκὸν ὑπηρεσίαν του ὡς ἡγουμενεύων τῆς Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ, καθὼς καὶ τὴν πολύτιμον προσφορὰν του εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν καὶ γενικώτερον εἰς τοὺς διαχριστιανικοὺς καὶ διαθρησκειακοὺς διαλόγους.

Συγχαίρομεν πατρικῶς τὸν ἱερατικῶς προϊστάμενον Αἰδεσιμολογιώτατον Οἰκονόμον τῆς Ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως κ. Φιλόθεον Κελεπούρη, διὰ τὴν εὐλάβειαν, τὸ εὐκαρπον ἔργον του καὶ τὴν ἔνθεον μαρτυρίαν του. Ἐκφράζομεν, τέλος, τὸν ἔπαινον τῆς ἡμῶν Μετριότητος πρὸς τὸν Πρόεδρον, Ἐντιμότατον κύριον Κοσμᾶν Κοσμάογλου, καὶ πρὸς τοὺς προθύμους συνεργάτας αὐτοῦ, διὰ τὴν προσφορὰν των εἰς τὴν Κοινότητα τῆς Εὐαγγελιστρίας, καθὼς καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀγαπῶντας καὶ στηρίζοντας αὐτήν.

Περαίνοντες τὸν λόγον, καλωσορίζομεν πάντας ὑμᾶς, τοὺς τε ἐκ τῆς Πόλεως καὶ τοὺς φίλους ἐπισκέπτας, καὶ εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν παρουσίαν καὶ τὴν συμμετοχὴν σας εἰς τὴν πανηγυριν τῆς Εὐαγγελιστρίας. Καταστέφοντες δέ ὑμᾶς διὰ τῆς Πατριαρχικῆς ἡμῶν εὐλογίας, ἐπικαλούμεθα ἐπὶ πάντας ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τὰς προσφιλεῖς οικογενεῖας σας, διαρκῆ τὴν σκέπην, τὴν προστασίαν καὶ τὴν μεσιτείαν τῆς Μεγαλόχαρης, τὴν ὁποῖαν δέν θά παύσωμεν νά ὑμνοῦμεν καὶ νά εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰ ἀμέτρητα δωρήματά της πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γένος μας.

Χρόνια πολλά εἰς ὅλους!

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ
ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ
ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ**

*Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κ.κ. Εἰρηναῖος,
Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης*

**Ἀνακοίνωσις τῆς 4ης Ἰανουαρίου 2021,
σχετικῶς πρὸς τὴν ἀπαγόρευσιν συμμετοχῆς τῶν πιστῶν
εἰς τὴν μεγάλην Ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων**

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, μέ ἀφορμὴ τίς πρόσφατες Κυβερνητικὲς ἐξαγγελίες, σχετικὰ πρὸς τὴν ἀπαγόρευση συμμετοχῆς τῶν πιστῶν στὴν μεγάλη Ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων καὶ με συναίσθηση τῆς ποιμαντικῆς Τῆς εὐθύνης, ἀνακοινώνει, μέ ὁμόφωνη Ἀπόφασί Τῆς, τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης ἐκφράζει τὴ δυσaráσκεια καὶ τὴ θλίψη Τῆς γιὰ τὴν αἰφνίδια ἀνατροπὴ αὐτῶν πού νομοθέτησε ἡ ἴδια ἢ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, σύμφωνα μέ τὴν μέ ἀριθμ. Δ1Α/ΓΠ.οικ. 80588/15-12-2020 (ΦΕΚ Β' 5509) Κοινὴ Ὑπουργικὴ Ἀπόφαση, κατὰ τὴν ὁποία ἡ συμμετοχὴ ἑνὸς μέρους τοῦ ἐκκλησιασματος στὴ Θεία Λειτουργία ἦταν δυνατὴ κατὰ τίς ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς καὶ τῶν Θεοφανείων.

2. Εἶναι γεγονός ὅτι στὴν Ἐκκλησία τῆς Κρήτης τὰ προβλεπόμενα μέτρα τηρήθηκαν ἀπολύτως καὶ ἐφαρμόσθηκαν μέ ὑπευθυνότητα, κατὰ τίς ἑορτές τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Πρωτοχρονιάς. Μάλιστα, σέ πολλοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς σέ ὀλόκληρο τό Νησί, τελέσθηκαν διπλές θείες Λειτουργίες, γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν, χωρὶς τὴ δημιουργία συνωστισμοῦ τῶν ἀνθρώπων καὶ χωρὶς ὅποιαδήποτε ἀπόκλιση ἀπὸ τὰ θεσμοθετηθέντα μέτρα.

Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, ὁμολογουμένως συντάχθηκε, καθ' ὄλο αὐτό τό διάστημα, μέ τὰ μέτρα τῆς Πολιτείας, μέ γνώμονα καὶ κριτήριον τὴ διαφύλαξη τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ὑγείας καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῆς διασπορᾶς τῆς πανδημίας, κατηγορούμενη μάλιστα, ἀπὸ διάφορα πρόσωπα ὅτι ἀρνήθηκε τὴν εὐθύνη καὶ τὴν ἀποστολὴ Τῆς, κάνοντας ὑπερβολικὲς «παραχωρήσεις».

3. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης ἀδυνατεῖ νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν ἀπαγόρευση τῆς Πολιτείας, σχετικὰ πρὸς τὴ στέρηση τῆς συμμετοχῆς τῶν πιστῶν στὴ Θεία Λειτουργία τῆς Ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων καὶ γιὰ τό λόγο αὐτό στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Κρήτης καὶ στίς Ἱερές Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, οἱ Ἱεροὶ Ναοὶ θὰ λειτουργήσουν τὴν ἡμέρα τῶν Θεοφανείων, τηρουμένων τῶν μέτρων, ὅπως ἀκριβῶς τὰ Χριστούγεννα (25 πρόσωπα στοὺς μικροὺς Ἱ. Ναοὺς καὶ 50 πρόσωπα στοὺς Μητροπολιτικούς καὶ Καθεδρικούς Ἱ. Ναοὺς καὶ σύμφωνα μέ τὰ τετραγωνικὰ μέτρα πού προβλέπει ἡ Κ.Υ.Α.). Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης, θὰ διασφαλίσει μέ ὑπευθυνότητα, ὅπως ἔπραξε μέχρι σήμερα, τὴν τήρηση τῶν μέτρων καὶ κατὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ Ἑορτὴ.

Ἡ ἄσκηση τοῦ θεμελιώδους καί συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος τῆς θρησκευτικῆς λατρείας δέν μπορεί νά περιστέλλεται ἀδιακρίτως στά πλαίσια ὀριζόντιων καί γενικῶν μέτρων, ὁ δέ ὅποιος ἐπιβαλλόμενος περιορισμός ὀφείλει νά εἶναι ἀναλογικός σέ σχέση μέ τά μέτρα πού ἰσχύουν σέ λοιπές δραστηριότητες καί νά μὴ ὀδηγεῖ στήν ὀλική ἀπαγόρευση τῆς λατρείας.

4. Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἀποστέλλει ἐπιστολή διαμαρτυρίας πρὸς τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση, μέ τό δίκαιο αἴτημα ἑνός εἰλικρινοῦς διαλόγου Ἐκκλησίας – Πολιτείας, γιά τό κοινό καλό τῶν ἀνθρώπων τοῦ Ὑποψίου καί μέ γνώμονα τήν ψυχική ὑγεία καί τήν κοινωνική εἰρήνη, καί μάλιστα στίς δύσκολες αὐτές συνθήκες καί περιστάσεις. Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης ἀναμένει τόν ἀμοιβαῖο σεβασμό καί τήν ἀναγνώριση τῆς προσφοράς Της, σέ αὐτόν τόν κοινό ἀγῶνα καί ὄχι μεμονωμένες κινήσεις, πού δημιουργοῦν λανθασμένα συμπεράσματα.

5. Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, εὐχεται πρὸς ὅλους αἴσιο καί εἰρηνικό τό νέο ἔτος 2021, μέ πλούσιο τόν φωτισμό τοῦ Θεοῦ, γιά τήν ὑπέρβαση δυσκολιῶν, κρίσεων καί ἀδιεξόδων.

**Δελτίον τύπου τῆς 20ῆς Ἰανουαρίου 2021,
διὰ τὰς Ἐπετειακὰς Ἐκδηλώσεις ἐξ ἀφορμῆς
τῆς συμπληρώσεως διακοσίων ἐτῶν
ἀπὸ τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας καὶ τῆς ἰδρύσεως
τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους**

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, ἀνακοινώνει ὅτι θὰ πραγματοποιηθοῦν Ἐπετειακὲς Ἐκδηλώσεις σέ ὀλόκληρη τὴ Μεγαλόνησο Κρήτη, ἐντὸς τοῦ ἔτους 2021, μὲ ἀφορμὴ τὴ συμπλήρωση διακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Παλιγγενεσία καὶ τὴν ἴδρυση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Συγκεκριμένα, ἔχουν ἀποφασισθεῖ ὁμόφωνα τὰ παρακάτω:

1. Κατὰ τὴν 25ῃ Μαρτίου 2021 θὰ πραγματοποιηθοῦν Ἱερά Μνημόσυνα σέ ὅλους τοὺς Ἱερούς Ἐνοριακοὺς Ναοὺς καὶ σέ ὅλες τίς Ἱερές Μονές τῆς Μεγαλονήσου, *(τηρουμένων τῶν μέτρων γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς διασπορᾶς τοῦ κορωνοϊοῦ)*, καθὼς καὶ Ἐπιμνημόσυνες δεήσεις στὰ κατὰ Τόπους Μνημεῖα Πεσόντων, *«ὕπερ μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν πάντων τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἡρωϊκῶς ἀγωνισαμένων καὶ εὐκλεῶς πεσόντων ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀγῶσι πάλαι τε καὶ ἐπ' ἐσχάτων».*

Ἐπίσης, τὴν ἴδια ἡμέρα θὰ ἀναγνωσθεῖ σέ ὅλους τοὺς Ἱερούς Ναοὺς τῆς Μεγαλονήσου Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος, γιὰ τὴν Ἐπέτειο τῆς Ἐθνικῆς μας Παλιγγενεσίας.

2. Κατὰ τὴν 11ῃ Νοεμβρίου 2021, ἑορτὴ τοῦ Ἁγ. Μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ, Προστάτου καὶ Πολιοῦχου τῆς πόλεως τοῦ Ἡρακλείου, θὰ τελεσθεῖ στὸν Ἱερό Μητροπολιτικὸ Ναὸ Ἁγίου Μηνᾶ Ἡρακλείου, Συνοδικὴ Θεία Λειτουργία, κατὰ τὴν ὁποία θὰ ὁμιλήσει ἐπίκαιρα Συνοδικὸς Ἀρχιερέας.

3. Κατὰ τὸ διήμερο 11 καὶ 12 Νοεμβρίου 2021, θὰ πραγματοποιηθεῖ στοὺς χώρους τῆς Πατριαρχικῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἡρακλείου Κρήτης, Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο, μὲ τὴ συμμετοχὴ διαφόρων Προσωπικότητων. Ἐάν οἱ συνθῆκες δέν ἐπιτρέψουν αὐτοπρόσωπη συμμετοχὴ ἀκροατηρίου, τὸ Συνέδριο θὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ θὰ μεταδοθεῖ διαδικτυακά.

4. Στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Κρήτης καὶ στίς Ἱερές Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, θὰ πραγματοποιηθοῦν, μὲ εὐθύνη τῶν οἰκείων Σεβ. Ἀρχιερέων, παράλληλες Ἐπετειακὲς Ἐκδηλώσεις, οἱ ὁποῖες θὰ ἀνακοινῶνται ἐγκαίρως καὶ θὰ μεταδίδονται, ὅπου εἶναι ἐφικτό, διαδικτυακά.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Γέρον Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ

Ἀνακοινωθέν τῆς 7ης Φεβρουαρίου 2021
διὰ τὴν ἐκλογή τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου
Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, καθὼς πληροφορήθηκε τὴν ὁμόφωνη ἐκλογή τοῦ, ἐκ τῆς Μεγαλονήσου Κρήτης ὀρωμένου, Σεβ. Μητροπολίτου Γαλλίας κ. Ἐμμανουήλ, στὸν περίπυστο θρόνο τῆς Ἱστορικῆς καὶ Γεροντικῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χαλκηδόνος, ἐκφράζει «*ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ*» πρὸς αὐτόν, τίς ἐγκάρδιες εὐχές τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης γιὰ μιά καλλίκαρπη, πολύχρονη καὶ φωτεινὴ Ποιμαντορία.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης καυχᾶται καὶ ἀγάλλεται γιὰ τὴν ἐπάξια ἐκλογή τοῦ ἐπίλεκτου καὶ ἔμπειρου Ἱεράρχου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, γόνου τῆς Μεγαλονήσου Κρήτης, τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ, ὁ ὁποῖος, μὲ τὰ πολλὰ χαρίσματα του, ἐπὶ σειράν πολλῶν ἐτῶν προσφέρει ἀφειδώλευτα καὶ πολύπτυχα στὴν Ἁγία μας Ἐκκλησία, καὶ θὰ συνεχίσει νὰ προσφέρει ἀπὸ τὴ νέα αὐτὴ ὑψηλὴ θέση καὶ διακονία, τὴν ὁποία τοῦ ἀνέθεσε σήμερα ὁμόφωνα ἡ Ἁγία καὶ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου.

Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, ἀξίως καὶ δικαίως, μὲ μεγάλη πνευματικὴ χαρά, ὑποβάλλει τίς εὐχαριστίες Της στὸν Παναγιώτατο Οἰκουμενικὸ μας Πατριάρχη κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟ, γιὰ τὴν ἐμπνευσμένη πρόταση καὶ εἰσήγησή Του, εὐχεται δὲ καὶ προσεύχεται ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Γέρον Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ νὰ εἶναι πολύχρονος καὶ ὑγιής, κραταῖός καὶ ἀποτελεσματικός καὶ στὴ νέα Ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ ἔπαλξη, στὴν Ἱστορικὴ καὶ Γεροντικὴ Ἱερά Μητρόπολη Χαλκηδόνος, στό Ἱερό τῆς Ὁρθοδοξίας Κέντρο, γιὰ τὴ δόξα τοῦ Ὄνόματος τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ μας καὶ τὸν ἔπαινο τῆς Μητρὸς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ἡ Α. Μακαριότης, ὁ Πατριάρχης Σερβίας κ.κ. Πορφύριος

Συγχαρητήρια ἐπιστολή
πρός τόν νεοεκλεγέντα Μακαριώτατον Πατριάρχην Σερβίας
κ.κ. Πορφύριον

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΙΕΡΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἀριθμ. Πρωτ. 135

Ἐν Ἡρακλείῳ, τῇ 18ῃ Φεβρουαρίου 2021

Πρός
τήν Αὐτοῦ Μακαριότητα
τόν Ἀρχιεπίσκοπον Πεκίου,
Μητροπολίτην Βελιγραδίου καί Καρλοβικίου
καί Πατριάρχην τῶν Σέρβων
Κύριον Κύριον ΠΟΡΦΥΡΙΟΝ.
Εἰς Βελιγράδιον.

Μακαριώτατε,

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, χαιρετίζει φιλαδέλφως τήν ἐπαξίαν ἐκλογήν τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος, εἰς τόν Πατριαρχικόν Θρόνον τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, εἰς διαδοχὴν τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου κυροῦ Εἰρηναίου.

Ἡ Θεόδοτος ἐκλογή τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος ἐπλήρωσεν εὐφροσύνης καί πνευματικῆς χαρᾶς τὰς καρδίας πάντων τῶν Ἀρχιερέων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, καθὼς ἡ ἄχρι σήμερον Ἀρχιερατικὴ καί ἐν γένει Ἐκκλησιαστικὴ μαρτυρία Ὑμῶν, διασφαλίζει λαμπράν καί τετιμημένην Πατριαρχίαν, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ φιλευσεβοῦς Σερβικοῦ Λαοῦ καί ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι, διὰ τὴν πολύκαρπον συνέχισιν καί τὴν ἐπαύξησιν τοῦ ἔργου τῶν Ἁγίων Προκατόχων Ὑμῶν.

Συγχαίροντες, ὅθεν, τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα ὀλοψύχως καί εὐχαριστοῦντες τόν Τριαδικόν Θεόν διὰ τὴν Ὑμετέραν ἐκλογήν, εὐχόμεθα ἐγκαρδίως ὑγίειαν, μακρότητα ἀγαθῶν ἡμερῶν καί πᾶσαν ἐπιτυχίαν εἰς τόν Πατριαρχικόν Ὑμῶν δόλιχον, εἰς δόξαν Θεοῦ καί ἔπαινον τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις, διατελοῦμεν,

Μετὰ σεβασμοῦ καί πολλῆς τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης

Ὁ Πρόεδρος

† Ὁ Κρήτης Εἰρηναῖος

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης μετά τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου

Συνοδική Ἐγκύκλιος
διὰ τήν 25ην Μαρτίου

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΙΕΡΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἀριθμ. Πρωτ. 177

Ἡράκλειο, 8 Μαρτίου 2021

Πρός
τούς Αἰδεσιμολογιωτάτους Κληρικούς, τούς Ὅσιωτάτους Μοναχούς
καί τό εὐσεβές πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ἀγαπητοί μας,

Σήμερα, αὐτή τή μεγάλη ἡμέρα τῆς διπλῆς Ἑορτῆς τῆς Πίστεως καί τῆς Πατρίδος, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἐπικοινωνοῦμε μαζί σας, μέσα στίς δύσκολες συνθήκες τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ, καθώς ἐορτάζομε ὡς Ἕλληνες, μαζί μέ τόν ὅπου γῆς Ἑλληνισμό, ἕνα μεγάλο γεγονός τῆς πορείας μας ὡς Ἔθνος καί τῆς Πολιτιστικῆς μας ζωῆς, τήν ἐπέτειο τῶν διακοσίων ἐτῶν ἀπό τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση καί τήν Ἐθνική μας Παλιγγενεσία.

Τό 1821, σύνολος ὁ Ἑλληνισμός, οἱ Ὁρθόδοξοι Ἕλληνες, στό Ἰάσιο καί στίς παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, στή Μακεδονία καί στό Ἅγιον Ὄρος, στήν Κρήτη καί στή Μικρά Ἀσία, στά νησιά τοῦ ἀρχιπελάγους καί στήν Ἡπειρο, στά Ἐπτάνησα, στή Θράκη καί στά Δωδεκάνησα, στή Στερεά Ἑλλάδα καί στήν Πελοπόννησο, στήν Κωνσταντινούπολη, ξεκίνησαν ἕναν ἄνισο, πλὴν ὁμως δίκαιο ἀγῶνα αἵματος καί πνεύματος, ἐνάντια στήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία.

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ὑπῆρξε γεγονός μεγίστης σημασίας, ὄχι μόνο γιά ἐμαῖς τούς Ἕλληνες, ἀλλά καί γιά ὀλόκληρη τήν βαλκανική χερσόνησο καί τήν Εὐρωπαϊκή Ἡπειρο.

Πρωτοπορήσαμε καί δημιουργήσαμε, μέσα ἀπό πολύχρονους καί αἱματηρούς ἀγῶνες καί μετά τή ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου, τό πρῶτο ἐλεύθερο Ἐθνικό Κράτος στά Βαλκάνια καί ἕνα ἀπό τά πρῶτα ἐλεύθερα Κράτη στήν Εὐρώπη.

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση καθόρισε τίς μετέπειτα πανευρωπαϊκές ἐξελίξεις, διότι μετά τό 1821, σέ ἕναν περίπου αἰῶνα διαλύθηκαν καί κατέρρευσαν, ἀπό τίς λαϊκές Ἐπαναστάσεις, ὅλες οἱ Αὐτοκρατορίες στήν Εὐρώπη.

Από πού, όμως, άντλούσαμε δύναμη, θάρρος και αποφασιστικότητα στην Έπανάσταση του 1821;

Οί αγωνιστές όλοι, χωρίς εξαιρέσεις, είχαν πίστη, ήταν άφοσιωμένοι, ψυχή τε και σώματι, στον Χριστό και στην Άγία Του Έκκλησία. Προσεύχονταν καθημερινά και ζητούσαν την βοήθεια και τό έλεος της Παναγίας και των Άγιών μας.

Όλοι οί αγωνιστές του 1821, επώνυμοι και άνωνυμοι, μικροί και μεγάλοι, μέ την πίστη στον Χριστό και μέ τίς συνεχείς προσευχές τους, λάμβαναν δύναμη από τον πνευματικό κόσμο του Θρόνου της δόξης του Χριστού. Μέ τίς προσευχές τους ύμνολογοΰσαν τον Θεό για τίς έπιτυχίες του άγώνα και στίς δύσκολες περιόδους της Έπανάστασης έπαιρναν δύναμη, κουράγιο και έλπίδα από την πίστη και την προσευχή τους στον Χριστό. Ίδιαίτερα σέ κάποιες στιγμές, όπου άνθρωπίνως φαινόταν ή Έπανάσταση ότι θά έσβηνε, κατά τρόπο θαυματουργικό ακολουθοΰσαν οί νίκες, ένδυναμωνόταν και τελικά τό 1821 έπικράτησε.

Η Έπανάσταση ύπήρξε έπίτευγμα σύνολου του Έλληνισμού. Λαού και κλήρου, μέ πρωτοπόρο στον άγώνα τον Οικουμενικό Πατριάρχη, Άγιο Γρηγόριο τον Ε΄, πού άπαγχονίστηκε στην Πύλη του Οικουμενικού Πατριαρχείου μας, ή όποία από τότε παραμένει κλειστή. Η Έκκλησία δέν ένέπνευσε μόνο την Έπανάσταση του 1821, αλλά την τροφοδότησε και τή στήριξε. Άξίζει νά σημειωθεί ότι στό βωμό του μαρτυρίου προσφέρθηκαν ως μάρτυρες 11 Πατριάρχες, 100 Ίεράρχες, 6.000 κληρικοί και πλήθος λαϊκών πιστών.

Στον άγώνα αυτό ή Έκκλησία της Κρήτης, οί κληρικοί και οί λαϊκοί πρόγονοί μας, όχι μόνο πρωτοστάτησαν, αλλά και κατέβαλαν μεγάλο τίμημα αίματος. Στην Έπανάσταση του 1821 θυσιάστηκαν όλοι οί Αρχιερείς της Κρήτης. Ο Μητροπολίτης Κρήτης Γεράσιμος, οί Έπίσκοποι Κνωσού Νεόφυτος, Χερρονήσου Ίωακείμ, Λάμπης Ίερόθεος, Σητείας Ζαχαρίας, Πέτρας Ίωακείμ, Ρεθύμνης Γεράσιμος, Κυδωνίας Καλλίνικος, Κισάμου Μελχισεδέκ και Διοπόλεως Καλλίνικος. Η Έκκλησία της Κρήτης, άναγνωρίζοντας την προσφορά και τή θυσία τους, μετά την έπίσημη Άγιοκατάταξή τους, τιμά τά ιερά Πρόσωπά τους και έπικαλείται τίς άνύστακτες πρεσβείες τους από τά σκηνώματα του Ούρανού.

Άγαπητοί άδελφοί,

Η Έπανάσταση του 1821, σήμερα, διακόσια χρόνια μετά, στέλνει στην Ελλάδα του 2021 και στον άπανταχού Έλληνισμό ένα μεγάλο και διαχρονικό μήνυμα: Νά αγωνιζόμαστε για νά κρατάμε ζωντανή την πνευματική μας κληρονομιά, οί σημερινοί Έλληνες. Νά διακρατούμε μία μεγάλη και ιερή παρακαταθήκη, πού διαφυλάξαμε, μέ κέντρο άναφοράς τό Οικουμενικό

μας Πατριαρχεῖο, στους δύσκολους αἰῶνες τῆς σκλαβιάς. Νά δίνομε στήν καθημερινότητά μας προσωπικές καί συλλογικές, πολύμορφες καί ποικίλες μάχες, μέ τήν καρδιά, τό αἷμα καί τό πνεῦμα μας, στόν ἱερό βωμό τῆς Παράδοσης τοῦ Γένους μας, γιά τή διαφύλαξη τῆς παρακαταθήκης καί τῆς συνέχειας τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ καί τῆς Ἑλλάδας μας.

Εὐχόμαστε μέ αὐτό τό ἦθος καί τό φρόνημα νά πορευθοῦμε ὅλοι μαζί, ὑπερβαίνοντας τοὺς ποικίλους πειρασμούς τῶν καιρῶν μας, μέ συνείδηση τῆς εὐθύνης καί τῆς ἀποστολῆς μας καί μέ τήν ὑπόσχεση στους ἀγωνιστές τοῦ 1821 ὅτι θά διαφυλάξουμε δυναμικά, στά νέα δεδομένα τοῦ 21ου αἰῶνα, τήν Παράδοση, τόν Πολιτισμό καί τήν ταυτότητα τῆς Ὁρθόδοξης Αὐτοσυνειδησίας μας.

Μέ πατρικές εὐχές καί ἐν Κυρίῳ ἀγάπη

† Ὁ Κρήτης Εἰρηναῖος, **Πρόεδρος**

† Ὁ Γορτύνης καί Ἀρκαδίας Μακάριος

† Ὁ Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου Εὐγένιος

† Ὁ Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου Δαμασκηνός

† Ὁ Λάμπης, Συβρίτου καί Σφακίων Εἰρηναῖος

† Ὁ Ἱεραπύτνης καί Σητείας Κύριλλος

† Ὁ Πέτρας καί Χερρονήσου Γεράσιμος

† Ὁ Κισάμου καί Σελίνου Ἀμφιλόχιος

† Ὁ Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καί Βιάννου Ἄνδρέας

Ἡ παροῦσα Συνοδική Ἐγκύκλιος νά ἀναγνωσθῆ πρό τῆς Ἀπολύσεως τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς 25ης Μαρτίου 2021.

Ὁ Ἱερός Μητροπολιτικός Ναός Ἁγίου Μαρῆ καί τὸ Μέγαρον τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης, εἰς Ἡράκλειον

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ - ΜΕΛΕΤΕΣ

Φώτο: Νικόλαος Μαγγίνης

*Ἡ Α.Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος,
εἰς τόν Π. Πατριαρχικόν Ναόν, (21 Μαρτίου 2021),
ἡμέραν Χειροτονίας τοῦ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσυγκέλλου κ. Θεοδώρου*

Φώτο: Νικόλαος Μαγγίνης

Χειροτονητήριοις Λόγος
Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσυγγέλλου κ. Θεοδώρου
(Π. Πατριαρχικός Ναός, 21η Μαρτίου 2021)

Παναγιώτατε Πάτερ καὶ Δέσποτα,
Σεβασμία τῶν ἁγίων Ἱεραρχῶν χορεία,
Ἐξοχώτατε ἐκπρόσωπε τῆς ἐντίμου Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κ. Βλάση,
Ἐξοχώτατη κυρία Ὑφυπουργέ Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων,
Ἐξοχώτατοι διπλωμάται,
Ἐντιμολογίωτατοι Ἄρχοντες,
Ἠγαπημένοι ἀδελφοί ἐν Κυρίῳ, διάκονοι τῶν φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων,

Λαέ τοῦ Κυρίου περιούσιε.

«Ἡμέρα χαρμόσυνος καὶ εὐφροσύνης ἀνάπλεως πεφανέρωται σή-μερον», διά μιαν εἰσέτι φοράν, εἰς τὰς αὐλάς τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν εὐσημον ταύτην ἡμέραν τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, καθ' ἣν «οὐκ ἐν σοφία καὶ δυνάμει καὶ πλούτῳ» καυχᾶται ἡ Ἁγία ἡμῶν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ δὴ τό Ἱερόν αὐτῆς Κέντρον, «ἄλλ' ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ἐνυποστάτῳ Σοφία Θεοῦ», τῷ Χριστῷ μόνον, «ἐπὶ τῷ Ὁποίῳ καὶ εὐφραίνεται κράζουσα: Σὺ μου ἰσχύς, Κύριε, καὶ καταφυγή καὶ στερέωμα».

Ὁ διαπρύσιος κήρυξ καὶ ἀνυποχώρητος προασπιστὴς τῆς ἀκαινοτομήτου σεσαρκωμένης Θείας ἀγάπης, ὁ πανίερος Οἰκουμενικὸς Θρόνος, περιβεβλημένος ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ πεποικιλμένῳ τὰς ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῆς διαχρονικῶς καθηγιασμένης ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως ἱεροκανονικὰς του προνομίας, παρά τὰς ὅποιαις ἀπέλπιδας καὶ καταδικασμένας εἰς ἀποτυχίαν ἀμφισβητήσεις των, τὰς ὑπὸ ὁμοδόξων ἀτυχῶς πως ἐπ' ἐσχάτων διατυπουμένας, διακηρύττει ἐν ἀδιαπτῶτῳ θυσιαστικῇ κενώσει τὴν σωτηριώδη Ὁρθόδοξον ἀλήθειαν, καὶ δὴ κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν τῆς πεπνυμένης καὶ θεοσθηρίκτου πατριαρχίας Σας, Παναγιώτατε, μετὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς καὶ προφητικῆς, ἐν μέσῳ ἑνὸς κόσμου ἀπορουμένου ἐκ τῆς ἐντεινομένης ἀπωλείας ὑπαρξιακοῦ νοήματος καὶ σαφοῦς προσανατολισμοῦ, προσφάτως δὲ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἐνσκηψάσης φοβερᾶς ἀπειλῆς τοῦ κορωνοϊοῦ, ἡ ὁποία καθεῖλε πανθομολογουμένως, καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἡχηρόν ὡς ἐν συσσεισμῷ, τὰς ἀτομοκρατικὰς ψευδαισθήσεις καὶ εὐδαιμονιστικὰς βε-βαιότητάς τοῦ συγχρόνου «ἄνθρωποθεοῦ».

Ἐντὸς τῆς πολυταράχου ταύτης πραγματικότητος, ἐκλήθην, Παναγιώτατε Πάτερ καὶ Δέσποτα, χάρις εἰς τὴν πατρικὴν Ὑμῶν στοργὴν καὶ τὴν

Φώτο: Νικόλαος Μαγγίνας

*Ἡ Α.Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος,
κατά τήν Χειροτονίαν τοῦ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσυγκέλλου κ. Θεοδώρου,
εἰς τόν Π. Πατριαρχικόν Ναόν*

Φώτο: Νικόλαος Μαγγίνας

ἀδιάπτωτον πρὸς τὴν ἀναξιότητά μου μέριμναν καὶ ἀγάπην, καὶ μάλιστα κατ' ἄκραν συγκατάβασιν, νὰ λάβω σήμερον, 21^{ον} Μαρτίου, ἡμερομηνίαν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν πρό τεσσαρακοντα-πενταετίας ἢ ἐν τῇ Ἰωνικῇ γῆ γεννηθεῖσα καὶ ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης ἀκουσίως μετεγκατασταθεῖσα το 1922 μήτηρ τοῦ μακαριστοῦ πατρός μου Οὐρανία, ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῶ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου, τόν δεύτερον τῆς ἱερωσύνης βαθμόν παρά τῶν τιμίων καὶ ἐκ τῶν ἀτελευτήτων καμάτων καθηγιασμένων χειρῶν Σας, καθιστάμενος πλέον οἰκονόμος τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ τῶν σωτηριωδῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, «ἐν τοῖς ὁποίοις», κατὰ Νικόλαον Καβάσιλα, «ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται» καὶ τὰ ὅποια προσφέρονται «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας».

Ἡ ὑψίστη αὕτη τιμὴ καὶ εὐλογία ὀλοκληροῦται διὰ τῆς σεπτῆς Πατριαρχικῆς προαιρέσεως καὶ φιλοτιμίας ὅπως χειροθετήσῃ με εἰς τὸ ὑψηλὸν ὀφίκιον τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Αὐλῇ, διὰ τὴν ὁποίαν υἱικῶς εὐγνωμονῶ, εἰς διαδοχὴν τοῦ ὀλίγον μόλις πρὶν χειροτονηθέντος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σαράντα Ἐκκλησιῶν κ. Ἀνδρέου, τόν ὁποῖον εὐχαριστῶ δημοσίᾳ διὰ τὴν ἄψογον συνεργασίαν καὶ τὴν ἀνυπόκριτον ἀδελφικὴν του συναντίληψιν κατὰ τὴν διακονίαν του εἰς τὸ πολυεὐθυνον καὶ πλήρες ἀλαλήτων στεναγμῶν ὑπουργημα τοῦ πρώτου συγκυρηναίου τῆς ἀείποτε ἐσταυρωμένης Πατριαρχικῆς ἀγάπης.

Ὡς ὁ πλέον πρόσφατος κρικός εἰς τὴν υπεραϊωνόβιον ἀλυσίδα τῶν διατελεσάντων Μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων τῆς πρωτευθύνου καὶ πρωτοθρόνου Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετ' αἰσθημάτων δέους καὶ συνοχῆς καρδίας στρέφω τόν νοῦν μου εἰς τὸ βάρος τῶν ἀνατιθεμένων μοι πολυεθύνων καθηκόντων, μὴ λησμονῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Πάργας Ἀθηναγόρου βιωματικὴν ἐπισήμανσιν ὅτι ὁ ἐκάστοτε Πρωτοσύγκελλος τῶν Πατριαρχείων «ἀφωσιωμένος ψυχῇ καὶ σώματι, ἦτο ἔτοιμος νὰ ὑποστῇ ὑπὲρ τοῦ Πατριάρχου καὶ προῖσταμένου του πᾶσαν θυσίαν», ὡς σύνοικος καὶ ὁμόστεγος καὶ ὁμοδαίσιος καὶ ὁμόψυχος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔμπιστος σύμβουλος καὶ συνεργός καὶ συναντιλήπτωρ εἰς τὸ δυσχερές Πατριαρχικόν ἔργον.

Προερχόμενος ἐκ τῆς εὐάνδρου καὶ ἀγιοτόκου Κρήτης, τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ ναυαρχίδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς καὶ πεφιλημένης, ὡς κατ' ἐπανάληψιν τονίζετε, Παναγιώτατε, κληρουχίας τοῦ Θρόνου Σας, καὶ δὴ ἐκ τοῦ Μεγάλου Κάστρου, μὲ ἀνεξιτήλους, ὅμως, μικρασιατικὰς καταβολὰς, τόσον ἐκ τοῦ ἀειμνήστου πατρός μου Ἀριστείδου, τοῦ ἐκ Κίκραγατς Μαγνησίας καταγομένου καὶ ἐν οὐρανίοις νῦν θαλάμοις συναγαλλομένου, ὅσο καὶ ἐκ τῆς εὐσεβοῦς μητρός μου Ἑλένης, ἔλκουσης τὴν καταγωγὴν τῆς ἐκ τῆς μαρτυρικῆς Σμύρνης καὶ τῆς παραθαλασίου Πα-

λαιᾶς Φωκαίας, ἠσθάνθην τὴν πρό δεκαε-ξαετίας πρόσληψίν μου πρὸς διακονίαν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Αὐλὴν ὡς εὐλογημένην ἐπιστροφὴν καὶ ἐνοι-κησιν εἰς τὸν ὑπὲρ πάντα ποθητὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου, εἰς τὸν Ὑμέτερον Οἶκον, Παναγιώτατε, γεγονός διὰ τό ὅποιον θά Σᾶς εἶμαι εὐγνώμων ἔσαι.

Εἰς τὴν ἐνίσχυσιν καὶ διευκόλυνσιν τῆς ἐνταῦθα διακονίας μου ἡ κενω-τικὴ προσφορά τῆς πεφιλημένης κατὰ σάρκα ἀδελφῆς μου Οὐρανίας, ἀνα-λαβούσης ἀποκλειστικῶς τὴν περίθαλψιν τοῦ γήρατος τοῦ ἀειμνήστου πατρός μου καὶ τῆς ἐμπεριστάτου μητρός μου, οὐδόλως ὑπῆρξεν ἀσήμαντος, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ὀφείλω θερμὰς χάριτας καὶ εὐχαριστίας.

Κατὰ τὴν ἐνταῦθα διακονίαν μου, ἐδόθη μοι ἡ μοναδικὴ καὶ σπανία εὐκαιρία νὰ μαθητεύσω, εἰ καὶ ἀπροσδοκῆτως, ἐν τῷ ἐν Φαναρίῳ διὰ βίου πανδιδακτηρίῳ τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς, τῷ ἀναντικαταστάτῳ καὶ ἀνω-τάτῳ Πανεπιστημίῳ τῆς μυστηριακῆς μνήσεως εἰς τό αὐθεντικὸν φαναριώ-τικον ἐκκλησιαστικὸν ἦθος, καὶ δὴ ἐν Κρανίου τόπῳ κειμένῳ καὶ ἐν ἀτε-λευτήτῳ Γολγοθᾶ ἰσταμένῳ, καὶ νὰ ἀφουγκρασθῶ ἐν τῇ πράξει, καὶ δὴ ἐκ τοῦ σύνεγγυς, τοὺς δυνατοὺς παλμούς τῆς καθ' ἡμέραν παλλούσης Πα-τριαρχικῆς καρδίας ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, τῆς εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς διορθοδόξου συνεργασίας, τῆς προαγωγῆς τῆς διαχριστιανικῆς ἐνότητος, τῆς καταλλαγῆς μεταξύ τῶν θρη-σκευίων καὶ τῶν πολιτισμῶν καὶ τῆς προστασίας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Τὸ μείζον, ὡστόσο, παιδαγωγικόν δι' ἐμέ διδάγμα, τό ὅποιον ἀποτελεῖ καὶ στάσιν προτύπου ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ ἐμπόνου σταυροαναστασί-μου μαρτυρίας, τυγχάνει, Παναγιώτατε, ἡ ἐκ τοῦ εὐλάλου, εἰ καὶ σιωπηλοῦ, παραδείγματός Σας ἀπαράμιλλος μακροθυμία, ἡ ἀνεξάντλητος συγχωρη-τικότης, ἡ ἀδιάκριτος πρὸς πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ τέκνα Σας πατρικὴ ἀγάπη καὶ πρόνοια, ἡ ἀπερίγραπτος καρδιακὴ εὐρυχωρία, ἡ παραινετικὴ ἐνίσχυσις εἰς τὰς ἀναποφεύκτους ἀνθρωπίνας πτώσεις καὶ τὰς ἀστοχίας των, ἡ δια-κριτικὴ ἀνάπαυσις τῶν λογισμῶν, ἡ ἀκαταπόνητος ἐργατικότης καὶ ἡ ἀνυ-ποχώρητος ὑπεράσπισις τῶν καθηγιασμένων δικαίων τῆς Μητρός Ἐκκλη-σίας, ἡ δυσεῦρετος ποιμαντικὴ εὐαισθησία πρὸς πάντα ἄνθρωπον καλῆς θελήσεως ἄνευ ἡλικιακῶν ἢ λοιπῶν διακρίσεων, ἡ βίωσις τῆς καθ' ἡμέραν λειτουργικῆς ζωῆς, ἡ λιτότης τοῦ βίου καὶ ἡ πρὸς ἑαυτὸν αὐστηρότης, ἡ ἐκστατικὴ μέχρι θυσίας ἀγάπη καὶ ἡ ὀλοτελῆς ἀνάλωσις ὑπὲρ τῆς προ-αγωγῆς τῶν ἱερῶν ὑποθέσεων τοῦ σεπτοῦ Κέντρου, ὡς καὶ ὁ ἀκατάπαυστος ὀραματισμὸς διὰ τό μέλλον μέ ἀκράδαντον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν, τὴν πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσαν καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀνα-πληροῦσαν.

Γνωστὴ τυγχάνει, Παναγιώτατε, ἡ μεταξύ Φαναρίου καὶ Κρήτης μα-κραίῳν, ἄρρηκτος καὶ ὄντολογικῶν χαρακτηριστικῶν κανονικὴ σχέσις, ὡς

καταδεικνύει ή νεωτέρα έκκλησιαστική ιστορία και έν προκειμένω, καθώς έκ τής θέσεως του Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου διηκόνησαν τό σεπτόν τής Όρθοδοξίας Κέντρον: ό Ναθαναήλ Κανώπιος επί Κυρίλλου Λουκάρεως του Άγκαραθίτου τό 1638, «Κρής τήν πατρίδα, όστις έν έτει 1651ω έξελέγη Μητροπολίτης Σμύρνης», ό Ίερεμίας, ό είτα Οίκουμενικός Πατριάρχης Ίερεμίας ό Δ', τό 1766, «Κρής τήν πατρίδα, Μ. Πρωτοσύγκελλος του κλεινού Πατριάρχου Σαμουήλ Χαντζερή, όστις διώρισεν αυτόν Μητροπολίτην Κρήτης», ό μετέπειτα Μητροπολίτης Κρήτης και έκ τών προκατόχων Σας, Παναγιώτατε, Διονύσιος Χαριτωνίδης τό 1856, όστις μεθ' έξαιτίαν έθεμελίωσε τον περικαλλέστατον Ί. Μητροπολιτικόν Ναόν του Άγίου Μεγαλομάρτυρος ΜηνάΉρακλείου, έν τώ όποιω πρό πενταετίας περίπου ήξιώθητε παρά του δωρεοδότη παντός αγαθοϋ, σεπτέ Πρωθιεράρχα και Πρώτε τής ύπ' ουρανόν Όρθοδοξίας, νά προεξάρχητε του ιστορικού Συλλειτούργου Προκαθημένων επί τή ένάρξει τών έργασιών τής Άγίας και Μεγάλης Συνόδου, ή σύγκλησις και μόνον τής όποίας άρκει ώστε τό πανσέβαστον Σας όνομα νά καταγραφη ύπό του ιστορικού του μέλλοντος χρυσοίς γράμμασιν εις τάς έκκλησιαστικάς δέλτους διά του προσωνυμίου «Βαρθολομαίος ό Πάνυ». Τελευταίος δέ Κρής, ό δις διακονήσας ως Μέγας Πρωτοσύγκελλος, αναφέρεται εις τάς ιστορικάς δέλτους ό Κύριλλος Πηγάς Παπαδάκης, τό τε 1858 και τό 1861, έκλεγείς μετέπειτα εις τήν Μητρόπολην Ρόδου.

Αυτήν τήν άνυπέβλητον σχέσιν έπιμαρτυρεϊ και ή κατά τήν άνεξιχνίαστον πρόνοϊαν του Θεοϋ προσευχητική και λίαν έπιστηρικτική δι' έμέ παρουσία άγιών άρχιερέων έκ τής κατά Κρήτην όλκάδος του Άποστόλου Τίτου, πρώτου Έπισκόπου τής Μεγαλονήσου, ως και τών έκ Κρήτης έλκόντων τήν καταγωγήν και διακρινομένων διά τήν διαποιίμανσιν νευραλγικών έπαρχιών του Θρόνου εις τήν ύπερόριον άνά τήν ύφήλιον δικαιοδοσίαν του Ίεραρχών, τών τε έγγύς και τών μακράν.

Κατά τήν ιδιαίτεραν στιγμήν ταύτην, έπικαλοϋμαι έντονώτερον τάς μητρικάς πρεσβείας τής «μόνης άκαταισχύντου έλπίδος, και προστασίας και σωτηρίας μου» Παναγίας τής Όρφανής, τής έφεστίου εικόνας τής παλαιφάτου και ιστορικής Μονής Άγκαράθου, τής και τής μετανοίας μου, έν τή όποία τό 2003 έκάρην μοναχός και έχειροτονήθην διάκονος ύπό του ευεργετήσαντός με Σεβ. Μητροπολίτου Άρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου κ. Άνδρέου, Καθηγητοϋ τής Θεολογικής Σχολής Θεσσαλονίκης, προς ένίσχυσιν τής ένταϋθα διακονίας και μαθητείας μου, έχων ως πυξίδα τάς άπειθυνθείσας Πατριαρχικάς παραινέσεις εις πρόσφατον έν Φαναρίω χειροτονίαν, αί όποϊαι άναμφιβόλως θά καταστοϋν σημεϊον άναφοράς και διά τούς έπιγενομένους, κατ' άναλογίαν μάλιστα προς τήν διαχρονικήν άπήχησιν τών μνημειωδών λόγων και όμιλιών του Γέροντός Σας, Μητροπολίτου

Χαλκηδόνος Μελίτωνος Χατζή τοῦ Μεγάλου: Ὡς μᾶς ἐνουθετήσατε, Παναγιώτατε, «...ἤμπορεῖτε, ὀφείλετε νά ἀντλήσετε ἕνα δίδαγμα πού νά τό ἔχετε φυλαχτό εἰς ὅλην τήν ζωήν σας: τήν ταπεινώσιν, τό ταπεινόν φρόνημα, καθ' ὅτι «πρῶτον καί χεῖριστον τῶν παθῶν, ἡ ἀλαζονεία τε καί ἡ οἰήσις». Δι' αὐτό καί ὁ Κύριος «τελώνην μετριοπαθήσαντα, καί στεναγμοῖς ἰλασμόν αἰτούμενον, ἐδικαίωσε»... ὡς τέκνα μου ἀγαπητά, σᾶς νουθετώ! (πρβλ. Α΄ Κορ. δ΄, 14): ... μείνετε ταπεινοί. Μείνετε ἄνθρωποι. Κοντά εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διάκονοι τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων. Χωρίς αὐτούς τί νόημα ἔχει ἡ ἀποστολή μας ὡς κληρικῶν; Ὅταν ὁ Σεφέρης ἔπαιρνε τό βραβεῖον Νόμπελ, εἶπε μεταξύ ἄλλων εἰς τήν ὁμιλίαν του: «Σ' αὐτόν τόν κόσμον πού ὀλοένα στενεύει, ὁ καθένας μας χρειάζεται ὅλους τοὺς ἄλλους. Πρέπει νά ἀναζητήσουμε τόν ἄνθρωπο ὅπου κι' ἂν βρίσκεται». Μείνετε μακριά ἀπό τήν ἐπηρμένην ὀφρύν! Μακριά ἀπό τόν ναρκισσισμόν καί τήν αὐταρέσκειαν! «Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δέ δίδωσι χάριν» (Παρ. γ΄, 34).

Φυλάσσων ὡς πολύτιμον θησαυρόν καί παρακαταθήκην τοὺς λόγους Σας τούτους, Παναγιώτατε, καί ὡς φωτεινόν πρότυπον τήν Ὑμετέραν πολιτείαν, προτίθεμαι, διά τῶν τιμίων εὐχῶν Σας, νά πορευθῶ εἰς τήν νέαν μου διακονίαν κατὰ τό μέτρον τοῦ δυνατοῦ ἐν κενώσει καί θυσιαστικῇ διαθέσει, ἐν ἀδιαπτῶτῳ εὐγνωμοσύνη πρὸς τήν Μητέρα Ἐκκλησίαν, ἐν εὐγνωμονι εὐχαριστία καί ἐν ἀπολύτῳ ἀφοσιώσει καί ὀλοτελεῖ ὑπακοῆ πρὸς τόν χειροτονήσαντα καί χειροθετήσαντά με Αὐθέντην καί Δεσπότην μου, ὑπισχνούμενος νά διακρίνω τά χαρίσματα τῶν ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Αὐλῇ καί τῇ Ἁγιωτάτῃ Ἀρχιεπισκοπῇ Κωνσταντινουπόλεως ὑπηρετούντων κληρικῶν καί λαϊκῶν στελεχῶν καί μάλιστα νά τά ἀναδεικνύω καί οὐχί νά τά ἀποκρύπτω, νά ἀξιοποιῶ τήν κλήσιν παντός ἀνθρώπου διά τό καλόν καί τήν πρόοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί τῆς περὶ αὐτόν ἐνταῦθα φιλογενοῦς καί φιλοπροόδου Ὁμογενείας, διακονῶν «οὐχί μόνῳ λόγῳ, ἀλλ' ἔργῳ καί ἀληθείᾳ» (Α΄ Ἰωαν. γ΄, 18), σταυρούμενος καί μὴ σταυρῶν, μακράν διχαστικῶν πρακτικῶν, μνημονεύων διά παντός τήν σωτήριον παραίνεσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς Τίτον «μωρᾶς δέ ζητήσεις καί ἔρεις καί μάχας κοσμικὰς περιῖστασο, εἰσὶ γάρ ἀνωφελεῖς καί μάταιοι».

Καί νῦν, «Λάλει, Κύριε, ὅτι ἀκούει ὁ δοῦλος σου».

Πολλά καί ὄλβια τά ἔτη Σας, Παναγιώτατε.

Λόγος Ἐπικήδειος
ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ Διακόνου Βοσπορίου Μαγκαφᾶ
Ὑπογραμματέως τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου,
ἐν Φαναρίῳ, ἐν τῇ ἐξοδίῳ τοῦ ἀειμνήστου
Μητροπολίτου Γέροντος Νικαίας
Κυροῦ Κωνσταντίνου Ἀκολουθία

«δοῦλον... Κυρίου... δεῖ... ἦπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν
πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, ...»
[Τιμ. Β', β', 24-25]

Παναγιώτατε Δέσποτα,
Σεπτὴ τῶν Ἱεραρχῶν χορεία,
Εὐγενεστάτη κυρία Γενικὴ Πρόξενη τῆς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει,
Λαὲ τοῦ Κυρίου ἠγαπημένε·

Εἰς περίοδον λίαν ἐπιβεβαρυσμένην συναισθηματικῶς, οὐ μόνον ἐξ αἰτίας
τῶν δυσχερειῶν τῶν ἀποτόκων τῆς μαστιζούσης ἡμᾶς λοιμικῆς νόσου,
ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀρπαγῆς ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν συνοδοιπόρων ἐν τῷ
βίῳ, συγγενῶν, φίλων, συνεργατῶν, συναθροιζόμεθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ πρὸς κή-
δευσιν τοῦ Νέστορος τῆς ἐνταῦθα Ἱεραρχίας τοῦ Πανσέπτου Ἀποστολικοῦ
καὶ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου, τοῦ τῷ ὄντι Φαναριώτου Μητροπολίτου Γέ-
ροντος Νικαίας κυροῦ Κωνσταντίνου, συμπληρώσαντος ἐννεήκοντα καὶ
δύο ἔτη βίου, ἐξ ὧν τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα ὡς Ἀρχιερεὺς τῆς Ἁγίας τοῦ
Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὸν πολὺν Χαλκηδόνος Μελίτωνα τὸν Χατζῆν, «ιδιότυπος εἶναι ὁ
Ἱεράρχης τοῦ Φαναρίου».¹ «Τὸ Φανάριον εἶναι φορεὺς ὑψίστων ἀξιῶν. Εἶναι
ὑπομονή. Εἶναι σιωπή. Εἶναι εὐγένεια. Ἡ εὐγένεια τῶν παλαιῶν. ... Εἶναι ἡ
πύλη τῆς Ἀνατολῆς, ἀνεωγμένη πρὸς τὴν Δύσιν».² Τούτων δὲ ἀπάντων
ἐκφραστῆς γνήσιος καὶ ἐνσαρκωτῆς μοναδικὸς ὑπῆρξεν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὁ
προκείμενος ἡμῖν κλεινὸς Ἱεράρχης, ὡς ἐναργέστατα καταδεικνύεται ἐκ
τῶν πλέον σημαντικῶν σταθμῶν τοῦ ἐπὶ γῆς βίου αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους
χρέος ἔχομεν ὅπως κατὰ τὴν ὥραν ταύτην μνησθῶμεν.

Ὁ Χαλκηδόνιος καὶ εὐπατρίδης Κωνσταντίνος Χαρισιάδης γεννηθεὶς
τὸ θέρος τοῦ 1929 καὶ λαβῶν ἐγκύκλιον παιδευσιν ἐν τῇ γενετείρᾳ αὐτοῦ

¹ Χαλκηδόνια, Μνήμη Μελίτωνος Χατζῆ Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος 1913 -
1989, ἐκδ. Συνδέσμου τῶν ἐν Ἀθήναις Μεγαλοσχολιτῶν, Ἀθήνα, 1999, 75.

² Ἐνθ. ἀν..

*Ὁ Πανοσιολ. Διάκονος Βοσπόριος,
Ὑπογραμματεὺς τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς
Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*

*Ἡ Α.Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός
Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος ἐν τῇ
ἐξοδίῳ τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου
Γέροντος Νικαίας Κυροῦ Κωνσταντίνου*

*Ἡ Α.Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος
ἐν τῇ ἐξοδίῳ τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Γέροντος Νικαίας
Κυροῦ Κωνσταντίνου ἐν Φαναρίῳ*

καὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ, εἰσῆλθε δεκαπενταετῆς εἰς τὸ κατὰ Χάλκην περίπυστον τότε τέμενος τῶν Ὀρθοδόξων Θεολογικῶν Γραμμάτων, ἀποφοιτήσας τὸ 1950, ἔτος καθ' ὃ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Γέροντος Δέρκων κυροῦ Ἰακώβου Διάκονος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δέρκων, εἰς ἣν διηκόνησεν ἐν συνεχείᾳ τόσον ὡς Ἱεροκήρυξ, ὅσον καὶ ὡς Ἀρχιδιάκονος. Κατὰ τὰ ἔτη 1953 ἕως 1955 ὑπηρετεῖ τὴν διὰ πάντα ἄρρενα πολίτην ὑποχρεωτικὴν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν θητεῖαν. Ἐπιστρέφει δὲ κατόπιν εἰς τὴν τροφὸν τοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς, ἵνα ὑπηρετήσῃ ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1956 ἕως τοῦ 1962, ὡς Ἐπιμελητῆς μὲν ἀρχικῶς, ὡς Γραμματεὺς δ' ἐν συνεχείᾳ. Ἐφ' ᾧ καὶ τὸ 1956 ἐχειροτονήθη Πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἀώρως τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος Μητροπολίτου Ἰκονίου κυροῦ Ἰακώβου, προχειρισθεὶς αὐθημερὸν εἰς Ἀρχιμανδρίτην, ὡς ἀπῆται ἡ τάξις διὰ τοὺς ἐκάστοτε Ἐπιμελητὰς ἢ Γραμματεῖς τῆς Σχολῆς.³

Ἀριστεύσας κατὰ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ὁ Χαλκίτης κληρικὸς καὶ διακριθεὶς ἐπὶ ἐπιμελείᾳ, ἐργατικότητι καὶ φιλομαθείᾳ κατὰ τὴν ἐν συνεχείᾳ ὑπηρεσίαν αὐτοῦ παρὰ τῇ διοικήσει τῆς Σχολῆς, ἐκρίθη ἄξιος Πατριαρχικῆς ὑποτροφίας ἀποσταλεὶς τὸ 1962 εἰς Παρισίους, ἔνθα ἐπὶ τριετίαν μετεξεπαιδεύθη εἰς τὸν Κλάδον τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας. Ἐν Γαλλίᾳ, ὁ ἤδη πολύγλωσσος Φαναριώτης κληρικὸς ἠνδρώθη ἀκαδημαϊκῶς, ἐμυήθη εἰς τὸν κοσμοπολιτισμὸν καὶ ἐξοικειώθη ἐμφανῶς μετὰ τῆς *culture française*, συνδεθεὶς ἀρρήκτως μετὰ τῆς χώρας ταύτης, γεγονόςς περὶ τοῦ ὁποῦ ἠσθάνετο πάντοτε ὑπερήφανος καὶ τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ τὴν παρουσίαν του ὡς Πατριαρχικοῦ Ἐκπροσώπου κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις ἐνθρόνισιν δύο Μητροπολιτῶν Γαλλίας, τοῦ τε Σεβ. νῦν Ἀγκύρας κ. Ἱερεμίου (1988) καὶ τοῦ Σεβ. νῦν Γέροντος Χαλκηδόνας κ. Ἐμμανουήλ (2003). Ἀνακάμψας ἐξ Ἑσπερίας ὁ φέρελπις ἀκαδημαϊκὸς ἀναλαμβάνει καθήκοντα καθηγητοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης, διδάξας τὴν Ἱερὰν Ἐπιστήμην ἀνελλιπῶς, ἀπὸ τοῦ 1966 ἄχρι τοῦ δυσσιώωνου ἔτους 1971.

Τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1972 ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος ἐκλέγει τὸν Ἀρχιμανδρίτην Κωνσταντῖνον Χαρισιάδην Βοηθὸν Ἐπίσκοπον παρὰ τῷ αἰοιδίμῳ Πατριάρχῃ Ἀθηναγόρα, ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀπολλωνιάδος. Ἡ δὲ χειροτονία αὐτοῦ τελεῖται ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῶ, τῇ 16ῃ Ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1972, προεξάρχοντος τοῦ τότε Γέροντος Χαλκηδόνας Μελίτωνος καὶ συλλειτουργούντων τῶν ἀειμνήστων Μητροπολιτῶν Λαοδικείας Μαξίμου, Ῥοδοπόλεως Ἱερωνύμου, Εἰρηνοπόλεως Συμεῶν καὶ Κολωνείας Γαβριήλ. Ὁ νέος Φαναριώτης Ἐπίσκοπος ὑπηρετήσεν

³ Ἀνηφόρος Μητροπολίτου Δέρκων Κωνσταντῖνου, *Πεντηκονταετία προσφορᾶς στὴν Ἐκκλησία 1950-2000*, ἐκδ. Συνδέσμου τῶν ἐν Ἀθήναις Μεγαλοσχιολιτῶν, Ἀθήνα, 2001, σ. 17.

Ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης Γέρων Νικαίας Κωνσταντῖνος (1929-2021)

ἀρχικῶς, ἐπὶ βραχύ, ὡς Ἀρχιερατικῶς Προϊστάμενος Περιφερείας Ταταούλων, εἶτα δὲ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, παρὰ τῷ ἀοιδίμῳ, νέῳ τότε Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Δημητρίῳ, ὡς τοποτηρητῆς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας.

Εἰς τὰς 26 Μαρτίου 1974 ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος ἐκλέγει τὸν Ἐπίσκοπον Ἀπολλωνιάδος Κωνσταντῖνον Μητροπολίτην Πριγκηποννήσων, εἰς διαδοχὴν τοῦ μόλις κοιμηθέντος Δωροθέου τοῦ Γεωργιάδου. Παρὰ ταῦτα, μετὰ τριετίαν, ὅποτε ὁ ἀείμνηστος Γέρων Δέρκων Ἰάκωβος παραιτεῖται λόγῳ γῆρατος, ἡ Ἐκκλησία κρίνει ἀπαραίτητον τὴν μετάθεσιν τοῦ Πριγκηποννήσων Κωνσταντῖνου εἰς τὴν ἱστορικὴν Μητρόπολιν τῶν Δέρκων (15 Μαρτίου 1977), τὴν ὁποίαν ὁ σπουδαῖος οὗτος ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ θεοφιλῶς θὰ διαποιμάνῃ ἐπὶ σχεδὸν τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη.

Τὸ ἐκτύπωμα τῆς πολυετοῦς καὶ καλλικάρπου αὐτοῦ ποιμαντορίας εἰς Δέρκους ὑπῆρξε μεῖζον. Εὖρεν ὁ μακαριστὸς ἐκεῖ τὸ ἀπαραίτητον στάδιον καὶ τὸν ἀναγκαιοῦντα χρόνον ἵνα ἐκδιπλώσῃ πλήρως καὶ ἐμφανῶς τὰ ποικίλα τάλαντα τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ. Ἠκολούθησε τὴν παύλειον ῥῆσιν «Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις» [Φιλιπ. δ', 4]. Ὑπῆρξε πανθομολογουμένως ἔντιμος, εἰλικρινής, συνεπής, ὀλιγόλογος, εὐρύμαθής, ἑλληνιστής, πολὺγλωσσος, προσηνής, μελίχιος, πρᾶος, ἐπιεικής, διδακτικὸς, φιλόξενος, ἀνεξίκακος, σοφός· ὑπὲρ δὲ πάντα ὑπῆρξε παράδειγμα εὐγενείας καὶ ἀριστοκρατικότητος ἀκόμη, ὡς ἔπος εἰπεῖν καὶ ὡς ἀβιάστως ἅπαντες συμμαρτυροῦσιν.

Ὡς Ἀρχιθύτης Δέρκων ἐτέλει τακτικῶς τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν. Ὑπῆρξε δὲ ἄσπογος ὡς λειτουργός. Συνήθιζε νὰ προσέρχεται ἐνωρίτατα εἰς τὸν Ναόν, ὅπου ἔμελλε νὰ λειτουργήσῃ. Ὁμοίως, ἐπεσκέπτετο ἀνελλιπῶς ἅπαντας τοὺς τῶν ἑκασταχοῦ Κοινοτήτων τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ Ἱεροῦς Ναοῦς, τὰ πολυάριθμα ἀγιάσματα, τὰ κοιμητήρια. Ἦτο φιλακόλουθος, διεκρίνετο μάλιστα ἐπὶ καλλιφωνία τε καὶ ὑψιφωνία, κατὰ παλαιὰν φαναριώτικην καὶ πολιτικὴν παράδοσιν, ἐνῶ, οὐχὶ σπανίως, ἀνήρχετο καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναλογίου ἐκτελῶν χρέη ἱεροψάλτου. Μνημειώδεις ἔχουν παραμείνει αἱ μελίφθογγοι ἐκφωνήσεις του, καθὼς καὶ αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐμμελεῖς ἀπαγγελίαι τῶν τε Χαιρετισμῶν τῆς Κυρίας Θεοτόκου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Ἀγάπης.

Ὡς πνευματικὸς πατὴρ ἠτύχησε νὰ ἀποκτήσῃ ἀρκετὰ πνευματικὰ τέκνα, ἅτινα εὐλαβῶς καὶ εὐγνωμόνως κλίνουν σήμερον γόνυ πρὸ τῆς νεκρικῆς αὐτοῦ κλίνης, καθὼς δὲν ὑπῆρξε μόνον καθοδηγητὴς καὶ διδάσκαλός των, ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως καὶ ποικιλοτρόπως καὶ ἀδιαπτῶτως ἐστήριξεν αὐτοὺς ἐν εἰλικρινεῖ ἀγάπῃ καὶ κατήρτισεν αὐτοὺς ἐν ἀληθινῇ σοφίᾳ καὶ βαθείᾳ πραότητι. Διὰ τῶν χαριτοβρύτων χειρῶν του κεχειροτόνηκε Διακόνους καὶ Πρεσβυτέρους, ἀλλὰ καὶ Ἐπισκόπους, ὡς τὸν Ἐπίσκοπον Ναζιανζοῦ καὶ νῦν Σεβ. Μητροπολίτην Ταλὶν καὶ πάσης Ἑσθονίας κύριον Στέφανον,⁴ τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Συνάδων κ. Διονύσιον, τὸν Μητροπολίτην Χόνγκ Κόνγκ καὶ νῦν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπον Θουατείρων καὶ Μ. Βρεταννίας κύριον Νικήταν,⁵ τὸν ἀείμνηστον Μητροπολίτην Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλίας καὶ μετέπειτα Βρουύλων κυρὸν Ἐπιφάνιον (Περιάλαν).⁶

Ὡς Ποιμενάρχης διεκρίθη διὰ τὴν στοργικότητα δι' ἧς περιέβαλλεν ἀδιακρίτως τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικούς, μὲ πρῶτον τὸν ἀείμνηστον Βοηθὸν παρ' αὐτῷ Ἐπίσκοπον Ἀριανζοῦ καὶ μετέπειτα Μητροπολίτην Θεοδωρουπόλεως κυρὸν Γερμανόν. Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος φαίνεται πῶς ἡ ῥῆσις Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ «*Πᾶσαι τῷ γνωστικῷ ὁδοποιοῦσιν αἱ ἀρεταί· ὑπὲρ δὲ πάσας ἡ ἀοργησία*» [Εὐάγριος ὁ Ποντικός, *Κεφάλαια Πρακτικὰ πρὸς Ἀνατόλιον*] ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἀκλινὴς φάρος πολιτείας βίου. Ἐφ' ᾧ καὶ μεθ' ἀπασῶν τῶν Ἐπιτροπῶν τῶν Κοινοτήτων τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ ἐνεκαινίασε καὶ διετήρησεν ἀνέφελον συνεργασίαν. Ἐνδιεφέρθη προσωπικῶς διὰ τὴν ἀνακαινίσιν Ναῶν τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ. Ἐστήριξε τὰς Φιλοπτώχους Ἀδελφότητας. Ἠγάπησε τὸ εὐάριθμον ποίμνιόν του καὶ εἰργάσθη ὑπομονητικῶς καὶ ἀκαταπονήτως ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν διὰ τὸ κοινὸν καλὸν καὶ τὴν προκοπὴν τῶν πάντων. Ἰδιαιτέρως δὲ ἠσχολήθη μετὰ τῆς ὠργανωμένης κατηχήσεως τῶν Ὁμογενῶν.

⁴ Μητροπολίτου Νικαίας Κωνσταντίνου, *Ἀνάλεκτα*, ἐκδ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη, 2017, σσ. 81-84.

⁵ Ἐνθ. ἀν., σσ. 103 - 106.

⁶ Ἐνθ. ἀν., σσ. 167 - 170.

Πρότυπὸν τοῦ ὑπῆρξεν ἢ ἐν Χαλκηδόνι περίφημος κατηχητικὴ κίνησις ἐπὶ ἡμερῶν τοῦ Χαλκηδόνος Μαξίμου (Βαπορτζῆ), τοῦ μετέπειτα Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Μαξίμου Ε΄, τῆς ὁποίας ὡς νέος ἔσχε προσωπικὴν ἐμπειρίαν.

Ὡς Ἱεράρχης τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου διετήρει ἀρίστην ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Μουσουλμάνων τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ, ἰδίως ἐφόσον εἶχεν εἰς βάθος μελετήσῃ τὸ Ἰσλάμ, γεγονός ὅπερ τὸν καθίστα ἔτι πλέον πολύτιμον διὰ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ὁμοίως ἄριστα ὑπῆρξαν βεβαίως καὶ αἱ μετὰ τῶν Ῥωμαιοκαθολικῶν, τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Προτεσταντῶν, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ σχέσεις. Ἰδιαιτέρα ἦτο ἡ σχέσις αὐτοῦ μετὰ τῆς γνωστῆς κινήσεως τῶν Focolari, γνωστὰ μέλη τοῦ ὁποίου ἔτρεφον βαθὺν σεβασμὸν πρὸς τὸ τίμιον αὐτοῦ πρόσωπον.

Ὁ προπεμπόμενος σήμερον Ἱεράρχης, δὲν εἶναι μυστικόν, ὅτι ἡγάπα μετὰ πάθους τὸ Πατριαρχεῖον. Ἐσέβετο ὑπερλίαν τὸ σεπτὸν πρόσωπον τῆς Ὑ. Θ. Παναγιότητος καὶ ἐμνημόνευε συχνῶς καὶ εὐγνωμόνως τοῦ ἀειμνήστου Γέροντος Ὑμῶν, τοῦ Χαλκηδόνος Μελίτωνος τοῦ Χατζῆ, τοῦ καὶ χειροτονήσαντος αὐτὸν εἰς Ἐπίσκοπον. Ἀπὸ Ἰανουαρίου 1977, ὁπότε καὶ ἐκλήθη ὡς Συνοδικὸς Πάρεδρος ἐν τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ἐφοίτα ἀνελλιπῶς εἰς τὰς συνεδρίας τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ Βουλευτηρίου. Διετέλεσε δὲ μέλος καὶ Πρόεδρος σειρᾶς ὅλης Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν ἐπὶ ἔτη. Συμμετεῖχεν εἰς Πατριαρχικὰς Ἐξαρχίας. Συνώδευσε δύο Πατριάρχαις εἰς πολυαρίθμους ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἱεραποδημίας αὐτῶν. Ἡ δὲ Μήτηρ Ἐκκλησία, γνωρίζουσα πάντοτε νὰ εὐεργετῇ τὰ πιστὰ καὶ ὀτρηνὰ τέκνα αὐτῆς, τὸν μὲν Ἰούλιον τοῦ 2004 ἀπέδωκε τῷ Δέρκων Κωνσταντίνῳ τὴν Γεροντικὴν ἀξίαν, τὸν δὲ Αὐγουστον τοῦ 2011 ἐξελέξατο αὐτὸν εἰς τὴν λίαν προβεβλημένην Γεροντικὴν Μητρόπολιν Νικαίας, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν πολύτιμον αὐτοῦ συνειφορὰν καὶ ἀπὸ τῆς νέας αὐτοῦ θέσεως ταύτης.

Καὶ δὲν διεψεύσθησαν αἱ χρησταὶ προσδοκίαι τῆς Ἐκκλησίας. Διότι ὁ Νικαίας Κωνσταντίνος ἐπὶ μίαν δεκαετίαν ὑπῆρξε καὶ πάλιν πρόθυμος συναντιλήπτωρ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, κατέστη ὁμολογουμένως ὁ εὐγενῆς καὶ πολὺς Νέστωρ τῆς ἐνταῦθα Ἱεραρχίας, τὸ ὑπόδειγμα συνόλου τοῦ ἐν τῇ Πόλει ἡμῶν κλήρου. Ἱστορικαὶ ἔμειναν αἱ πρὸς τὴν Ὑ. Θ. Παναγιότητα ἄψογοι προσφωνήσεις αὐτοῦ, ἐπὶ διαφόροις εὐκαιρίαις καὶ ἐπετείοις, τὰς ὁποίας μετὰ μεγάλης ἀδημονίας, χαρᾶς καὶ προσοχῆς προητοίμαζε καὶ ἐν ἀγάπῃ πολλῇ ἐξεφώνει.

Παραλλήλως, ὁ ἀείμνηστος Γέρων ἐκαλλιέργησε μετὰ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Δέρκων κυρίου Ἀποστόλου, λίαν ἀγαθὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις. Προσῆρχετο συχνῶς εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ τελουμένας Λειτουργίας. Συμπροσηύχετο ἰστάμενος διακριτικῶς ἐν τῷ Ἱερῷ Βήματι καὶ ἐνίοτε, τῇ κανονικῇ ἀδείᾳ τοῦ οἰκείου Ποιμε-

νάρχου, έχοροστάτει εἰς Πανηγυρικούς Ἑσπερινούς ἢ Θείας Λειτουργίας, κυρίως ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἁγίας Παρασκευῆς Θεραπειῶν, κατὰ τὴν ὄνομαστικὴν τοῦ ἑορτῆν, καὶ ὅσον αἱ δυνάμεις τοῦ τὸ ἐπέτρεπον.

Κατακλείοντες ἐν συγκινήσει τὴν βραχυτάτην ταύτην καὶ ἀνεπαρκῆ ὀπωσδήποτε ἀναφορὰν εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ προκειμένου ἡμῖν πολυσεβάστου Γέροντος Ἱεράρχου, οὐκ ἔχομεν ὑπομῆσαι ἄλλο τι, εἰ μὴ τὸ καινοδιαθηκικὸν «ὅς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ» [Ματθ. ε', 19]. Διότι, κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην, τὸ πλέον σημαντικὸν διὰ πάντα λειτουργὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, ἐπιθυμοῦντα τὸν τίτλον τοῦ διδάχου τοῦ ἐμπειστευμένου αὐτῷ ποιμνίου, εἶναι ἢ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ διδασκαλία τοῦ χριστεπώνυμου πληρώματος, διαχρονικῶς διψῶντος διὰ τοιαῦτα παραδείγματα. Γνωστοῦ δὲ ὄντος ὅτι ὁ ἀείμνηστος Γέρον Νικαίας εἶχεν ἀναμφιλέκτως κατακτήσει τὴν ἔξωθεν καλὴν μαρτυρίαν Ὑμῶν, Παναγιώτατε, ἀπάσης τῆς ἐνταῦθα σεπτῆς Ἱεραρχίας, τῆς ἐνταῦθα Ὁμογενείας, καὶ γενικῶς τοῦ κόσμου, Ὁρθοδόξου τε καὶ μὴ, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἐν ἀσφαλείᾳ ὅτι ἐν ζωῇ ὑπῆρξε διὰ πάντας ἡμᾶς διδάσκαλος ἦθους, εὐγενείας, ἀφοσιώσεως εἰς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ πραότητος, καθὼς διὰ βίου ἐδίωκε «δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πραότητα» [Τιμ. Α', ζ', 11]. Ὅθεν, ὡς γνήσιοι κατὰ Χριστὸν καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μαθηταὶ αὐτοῦ, βωῶμεν ἐκ μυχίων ψυχῆς τὸ:

«Γέροντος Κωνσταντίνου,
τοῦ Νικαίας ἀγαθοῦ Ἀρχιθύτου,
αἰωνία εἶη καὶ ἄληστος ἡ μνήμη»!

Γένοιτο.

Πηγαὶ - Βοηθήματα

Ἀνθηφόρος Μητροπολίτου Δέρκων Κωνσταντίνου, Πεντηκονταετία προσφορᾶς στὴν Ἐκκλησία 1950-2000, ἐκδ. Συνδέσμου τῶν ἐν Ἀθήναις Μεγαλοσχολιτῶν, Ἀθήνα, 2001.

Τρέχον Ἀρχεῖον Ἀρχιγραμματείας Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, *Φάκελλος Ἱεράς Μητροπόλεως Δέρκων*, Β' (2003 -).

Ἐπετηρὶς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἔτους 2021, ἐκδ. Ἰδρύματος Ὑποστηρίξεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Θεσσαλονίκη, 2021.

Μητροπολίτου Νικαίας Κωνσταντίνου, *Ἀνάλεκτα*, ἐκδ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη, 2017.

Σταυρίδου, Β. Θ., *Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Δέρκων*, ἐκδ. Ἀφῶν Κυριακίδη ἀ.έ., Θεσσαλονίκη, 1990.

-----, *Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Πριγκηποννήσων*, ἐκδ. Ἀφῶν Κυριακίδη ἀ.έ., Θεσσαλονίκη, 2007.

Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, ὑστάτος πνευματικός ἀγώνας τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη

Χρῦσα Δαμιανάκη

Ἡ Κιβωτός

Ἔργο τῆς τελευταίας καί γονιμότερης πνευματικά περιόδου τῆς ζωῆς τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη εἶναι τό μακροσκελές ποίημα Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, πού ἀποτελεῖται ἀπό ἑννέα ἄσματα. Τά ἄσματα, πού προλογίζονται ἀπό μιά «Ἀφι- ἔρωση» μέ τίτλο «Ὁ Ἐραστής τῆς Λευτεριάς», ὑποδιαιροῦνται σέ ἐνότητες, καί εἶναι τά ἀκόλουθα: «Τό Βασίλειο τοῦ Θεοῦ», «Ἡ Ἀρμονία τῶν Πλασμάτων», «Ἡ Μοίρα τῶν Θνητῶν», «Τό Κράτος τοῦ Ζόφου», «Οἱ Νύχτες τῶν Βασάνων», «Ὁ Πόνος τῶν Ἀθῶν», «Ὁ Ἀμαρτωλός, ὁ Ἅγιος καί ὁ Ποιητής», «Ἡ Νεκρή Πολιτεία κι ὁ Γυρισμός» καί «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἢ Ἀνάκλησις». Πρόκειται γιά ἓνα μεγαλόπνοο ποίημα, ἓνα ἔμμετρο δοξαστικό Μεγαλνῆριο. Οἱ τέσσερις χιλιάδες ἑξακόσιοι ἑβδομήντα δεκαπεντασύλλαβοι ὁμοιοκατάληκτοι στίχοι του θά μπορούσαν νά τό ἀναδείξουν ὡς ἓνα ἀπό τά ἐκτενέστερα ἔπη τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς ποίησης, μετά τήν Ὀδύσεια τοῦ Καζαντζάκη μέ τούς τριάντα τρεῖς χιλιάδες τριακόσιους τριάντα τρεῖς ἰαμβικούς δεκαεφτασύλλαβους στίχους της. Τό λυρικό αὐτό ἔπος δείχνει ὅτι ὁ Πρεβελάκης δέν ὑστέρησε στήν ἄθληση ἀπό τόν «Γέροντά» του, ὅπως ἀποκαλοῦσε τόν Καζαντζάκη, δικαίως ὅμως δέν υἱοθέτησε τό πνευματικό κήρυγμά του καί τοῦτο καταφαίνεται στόν Νέο Ἐρωτόκριτο. Γιατί, ἂν ἡ Ὀδύσεια τοῦ νέου ἐπικοῦ προτείνεται ὡς συνέχεια τῆς Ὀδύσειας τοῦ Ὀμήρου¹, προκειμένου νά αἰσθητοποιήσει τόν μεγαλεπήβολο

¹ Νικόλαου Μαθιουδάκη, «Ποιητικοί Νεολογισμοί στήν Ὀδύσεια τοῦ Νίκου Καζαντζάκη: Χιλιάδες ἀθησαύριστες λέξεις ἀναζητοῦν τήν ταυτότητά τους», *Selected papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics*, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ἐπιμελ. Ζωή Γαβριηλίδου, Ἀγγελική Εὐθυμίου, Εὐαγγελία Θωμαδάκη, Πηνελόπη Καμβάκη-Βουγιουκλή, Κομοτηνή 2012, σ. 905-917: Εἰσαγωγή, σ. 905. Ἡ πολυτιμότερη συμβολή στήν καζαντζακική Ὀδύσεια παραμένει τό δοκίμιο Ὁ Ποιητής καί τό Ποίημα τῆς Ὀδύσειας (Ἀθήνα, Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, 1961, πρώτη ἔκδοση), πού ὁ Πρεβελάκης ἄρχισε νά γράφει ἀμέσως μετά τόν θάνατο τοῦ

«Γέροντά» του τό 1957, καί ὀλοκλήρωσε τόν ἐπόμενο χρόνο. Μέ αὐτό δέν ὑποτιμοῦμε βέβαια ὅσα ἔχουν γραφεῖ πρὶν καί μετά τή μελέτη αὐτή. Οἱ κρίσεις τοῦ Πρεβελάκη εἶναι ἀποστάγματα μακρᾶς σπουδῆς καί ἀνεξάλειπτων βιωμάτων ἀπό μιά ἀδελφική φιλία καί ἓναν περιπαθῆ διάλογο πού διήρκεσε τριάντα ἓνα χρόνια, καί μάλιστα συνεχίστηκε μετά τόν θάνατο τοῦ ἐπικοῦ τῆς νέας Ὀδύσειας, ὅπως ἐξομολογεῖται ὁ ἴδιος ὁ Πρεβελάκης. «Εἶστε ὁ μόνος ἄνθρωπος στόν κόσμο πού μπορεῖ νά μέ κρίνει, καί πού ὁ λόγος του θά ἔχει ἀπάνω μου ἀνεπίπτω ἀξία», ἔγραφε ὁ Καζαντζάκης στόν Πρεβελάκη τό 1957, ὅταν ὁ

σκοπό του ποιητή της, να διερμηνεύσει την ατομική ύπαρξιακή του περιπέτεια μέσα από τη δημιουργία του υπεράνθρωπου και Μονιά (κατά τη νιτσεική έννοια), κυριευμένου από την ανταρσία του νοῦ, την έξαψη του ἐγώ, και τόν «ἔρωτα γιά τή ζωή κάτω από τό σημεῖο τοῦ θανάτου»², Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος τοῦ Πρεβελάκη προσφέρεται ὡς καρπός δόκιμης πνευματικῆς ἀθλήσης, καί γιά τοῦτο ὡς ἔκχυση θείας ἔμπνευσης καί δοξολογίας, μέ τόν ἥρωά του Ρωτόκριτο νά διασώζει μέ τόν βίο καί τίς πράξεις του τή μνήμη τοῦ μαρτυρίου καί τῆς δόξας ἑνός ὀλόκληρου λαοῦ, ὑπερβαίνοντας τήν ατομικότητά του, καί ἐκτελῶ ντας ἔτσι θέλημα Θεοῦ³. Ἡ ἀναφορά στόν Ὅμηρο καί στόν Χριστό στό παρακάτω δίστιχο τοῦ Νέου Ἐρωτόκριτου ἀποκαλύπτει τήν πεποίθηση τοῦ Πρεβελάκη ὅτι τό χρίσμα τοῦ ποιητή, πού ἔλαβε ἀπό τόν ἀρχαῖο ἐπικό, ἐξαγιάστηκε ἀπό τόν Λυτρωτή τοῦ κόσμου⁴. Ὁ πρῶτος τοῦ χάρισε τό τάλαντο τῆς ποιητικῆς τέχνης, ὁ δεύτερος τόν φωτισμό τοῦ πνεύματος:

*Γέροντας κι ἄντρας, στ' ὄνειρο, διπλό ἀσπασμό μοῦ δῶσαν, ὁ
ἕνας παράδερνε τυφλός, τόν ἄλλο τόν σταυρῶσαν.*⁵

Ἡ Κιβωτός, ὅπως ἀποκαλοῦσε ὁ Πρεβελάκης τό στερνό τοῦτο ποίημα⁶, θά πλεύσει ἐν πλήρει συνειδήσει τοῦ δημιουργοῦ της, ἀντίθετα πρὸς τό σκαρί τῆς καζαντζακικῆς Ὀδύσειας⁷, γιά νά διαφυλάξει, ὡς ἔργο ἐθνικοῦ

τελευταῖος τοῦ ἀνακοίνωνε τήν πρόθεσή του ν' ἀποτιμήσει τήν Ὀδύσεια: βλ. Παντελῆ Πρεβελάκη, *Τετρακόσια Γράμματα τοῦ Καζαντζάκη στόν Πρεβελάκη*, Ἐκδόσεις Ε. Καζαντζάκη, Ἀθήνα 1984², σ. 718, ἐπιστολή 4ης Ἀπριλίου (βλ. ἐπίσης τήν ἐπιστολή τῆς 12ης Φεβρουαρίου 195).

² Παντελῆ Πρεβελάκη, *Δεῖχτες Πορείας. Δώδεκα Κείμενα*, Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 1985, σ. 181-233 («Ἡ Ὀδύσεια τοῦ Νίκου Καζαντζάκη»), ἰδιαίτ. σ. 215.

³ Στόν ὑπότιτλο «Ὁ τύπος τοῦ ἐθνικοῦ συγγραφέα», τοῦ βιβλίου *Δεῖχτες Πορείας* (ὁ.π., σ. 132-133), ὁ Πρεβελάκης ὀρίζει τόν ἐθνικό συγγραφέα ὡς ἐκεῖνον πού «διαπιστώνει ὅτι τό κινοῦν αἴτιον τῆς δράσης του εἶναι ὁ θαυμασμός καί ἡ ἀγάπη πού τοῦ ἐμπνέει ἡ πατρίδα του». Ὅταν ἡ «ἐνδιάθετη συγγραφική κλίση συμβαδίζει μέ τό καθῆκον τοῦ πολίτη», τονίζει ὁ Πρεβελάκης, τότε ὁ συγγραφέας νομίζει ὅτι «ἐκτελεῖ θέλημα Θεοῦ». (Ἡ πλαγιογραφία τοῦ ἀριστοτελικοῦ ὅρου *κινοῦν αἴτιον* εἶναι τοῦ συγγραφέα).

⁴ Καί δέν πρόκειται μόνο γιά τόν ἐξαγιασμό τῶν αἰσθήσεων, πού ἀποζητοῦσε (κατά τή γνώμη μου) ὁ Ὀδυσσεύς Ἐλύτης, ἀλλά γιά τόν ἀγιασμό τῆς ψυχῆς.

⁵ Παντελῆ Πρεβελάκη, Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος. Ποίημα, Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 1985³, (ἐφεξῆς: Νέος Ἐρωτόκριτος). Ἄσμα Στ': «Ὁ Πόνος τῶν Ἀθῶνων», ἐνότητα «Τό Νῆμα τῆς Σωτηρίας», στίχ. 457-458.

⁶ Βλ. τήν προμετωπίδα ἀπό τή *Γένεση* (6, 14) πού ὁ ποιητής ἔθεσε στό ποίημά του: «Ποίησον οὖν σεαυτῷ κιβωτόν [...)].»

⁷ Ὁ καζαντζακικός Ὀδυσσεύς σκαρώνει ἕνα καράβι γιά νά μπεῖ μέσα καί νά ἀποχαιρετήσῃ τή γῆ μέ τή ματιά προσηλωμένη στήν ἄβυσσο. Στήν περιλήψη τῆς Ὀδύσειας πού ὁ

συγγραφέα, τις σεβάσιμες αξίες τής ζωής και τής χριστιανικής πίστης, ώστε νά καταστεί «σύναξη ψυχῶν» – καταφύγιο, ὅπου πολλές ψυχές θά ἀποζητήσουν τή λύτρωση– ἐκπληρώνοντας ἔτσι τήν παιδευτική ἀποστολή τής τέχνης⁹:

*Μετά ἀπ' τό νέο Κατακλυσμό, μιά Κιβωτό ἀπομένει, τό Ποίημα, σύναξη ψυχῶν, στή γῆ τήν οἰκουμένη.*¹⁰

Πράγματι, Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος θά διατρανώσει τήν ἀκλόνητη πίστη τοῦ ποιητῆ στίς αξίες τοῦ γένους καί τής Ὁρθοδοξίας, πού τόν προφύλαξαν ἀπό τόν ἀτομικισμό τής Δύσης καί «τόν ξένο χρόνο»¹¹ (ἀπό τά ὅποια εἶχε μειανθεῖ ἠθελημένα ὁ Καζαντζάκης), καθιστώντας τον ἄξιο νά δείξει δρόμους λύτρωσης στόν σύγχρονο ἄνθρωπο τής ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας καί ἀποστασίας ἀπό τόν Θεό¹².

Μύθος καί Νόημα τοῦ Νέου Ἐρωτόκριτου

Ὁ καθάρως λυρικός λόγος τοῦ Νέου Ἐρωτόκριτου ἀποτελεῖ τό ταμεῖο τῶν αἰσθητῶν καί πνευματικῶν βιωμάτων πού ἀξιώθηκε ὁ ποιητής κατά τή μακρόχρονη λογοτεχνική πορεία του καί ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ ὀλοκλήρωση

Καζαντζάκης στέλνει ἀπό τήν Αἴγινα στόν Πρεβελάκη τό 1938, γράφει: Ὁ Ὀδυσσεύς πρὸς τό τέλος τῆς περιπέτειάς του «φτάνει στήν ἄκρα τῆς Ἀφρικῆς, στήν ἀγαπημένη θάλασσα [...]. Σκαρώνει τό στερνό καράβι του, στενό, μικρό σά φέρετρο. Ἀποχαρετᾶ τή γῆ, φεύγει». Βλ. Παντελῆ Πρεβελάκη, *Τετρακόσια Γράμματα...*, ὅ.π., σ. 477-480.

⁸ Βλ. ὑποσημ. 3.

⁹ Αὐτό ὁμολογοῦν καί τά παρακάτω διστιχα. «Οἱ στίχοι, ἄς δείχνουν σκορπιστοί, μιᾶς ρίζας εἶναι κλάδοι, / ἐννιά φωτιές βυζαίνουνε στόν ἴδιο λύχνο λάδι». «Τώρα προσμένω τόν καλό καί γνωστικό νά σκάψει, / νά λευτερώσει τήν πηγὴ πού θά τόν ξεδιψάσει»: Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, «Ἀφιέρωση. Ὁ Ἐραστής τῆς Λευτεριάς», στίχ. 23-24, 29-30 ἀντίστοιχα.

¹⁰ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Θ': «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἡ Ἀνάκληση»: δευτέρη καί τελευταία ἐνότητα, «Λύτρωση καί τό Δοξαστικό», στίχ. 297-298. Τά πλάγια γράμματα εἶναι τοῦ ποιητῆ.

¹¹ Παντελῆ Πρεβελάκη, *Δεῖχτες Πορείας*, ὅ.π., σ. 32, σημ. 1 (γιά τόν «ξένο χρόνο» στήν ἐλληνική γλώσσα), σ. 143-144 (Μίασμα ἀπό ξένους κόσμους).

¹² Στίς μελέτες τῆς κριτικῆς γιά τήν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία καί τίς ἐπιλογές τοῦ συγγραφέα, βλ. *Ἡ Νεοελληνικὴ Κριτικὴ γιά τόν Παντελῆ Πρεβελάκη*, Τετράδιο «Εὐθύνης», 9, Ἀθήνα 1979, καί *Νέα Ἐστία*, «Ἀφιέρωμα στόν Παντελῆ Πρεβελάκη», Χριστούγεννα 1986, τόμ. 119, τχ. 1427. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Πρεβελάκης πραγματεύτηκε τήν ἠθικὴ καί πνευματικὴ πτώση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου στίς μυθιστορηματικὲς καί δραματικὲς τριλογίες του, ὅπου μελέτησε ὅσο λίγοι Ἕλληνες συγγραφεῖς τήν παρακμὴ τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ καί τήν τραγικότητα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου νά ζεῖ στό μεταφυσικό κενό πού γέννησε ἡ ἀπιστία του. Οἱ ἀπαντήσεις πού ἔδωσε σέ τοῦτα τά θέματα, τά ὅποια τοποθετοῦν τό ἔργο του στήν αἰχμὴ τῶν σημερινῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ χαρίζουν καί κάθαρση, δέν ἔχουν ἀξιοποιηθεῖ, κατὰ τή γνώμη μου, ἀπὸ τή σύγχρονη ἐλληνικὴ διάνοηση.

της κατάκτησης του γλωσσικού ὄργάνου του. Τό περιεχόμενό του ὁμως δέν ἐξαντλεῖται στίς θεῖες ἐκλάμψεις πού καθήλωσαν τό πνεῦμα τοῦ δημιουργοῦ του, ἀλλά προβάλλεται καί ὡς ἡ διαλεκτική σχέση πρὸς τόν καιρό καί τόν τόπο του, –τό μεταφυσικό κενό πού γέννησε ἡ «ἀρρώστια τοῦ 20οῦ αἰώνα», ὅπως ἀποκαλοῦσε τήν ἀπιστία¹³, καί τή στέρηση τῆς Ἐλευθερίας πού ἐπέφερε ἡ δικτατορία στήν Ἑλλάδα (1967-1974).

Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Πρεβελάκης συνέθεσε τόν *Νέο Ἐρωτόκριτο* κατά τήν περίοδο τῆς ἐπάρατης δικτατορίας. Τότε συνέλαβε καί τό μυθιστόρημα *Ἡ Ἀντίστροφη Μέτρηση*, ἡ πρώτη ἐκδοση τοῦ ὁποίου τό 1969 ἦταν κρυφή, ἐνῶ ἡ δεύτερη τοῦ 1974 κυκλοφόρησε ἀπό τίς ἐκδόσεις τῆς Ἐστίας. Ἐτσι, μετά τήν *Ἀντίστροφη Μέτρηση*, ἄρχισε τόν Φεβρουάριο τοῦ 1971 νά συνθέτει τόν *Νέο Ἐρωτόκριτο*, τόν ὁποῖο συνέχισε νά γράφει καί μετά τήν ἀποκατάσταση τῆς Δημοκρατίας. Τό ποίημα γνώρισε τρεῖς ἐκδόσεις: τήν πρώτη τοῦ 1973 καί τή δεύτερη τοῦ 1978 πού ἦταν ἐκτός ἐμπορίου, ἐνῶ τήν τρίτη καί ὀλοκληρωμένη ἐκδοση ἐξέδωσε ἡ Ἐστία τό 1985, ἕναν χρόνο πρὶν τήν κοίμηση τοῦ ποιητῆ.

Τά πρόσωπα τοῦ ἔργου εἶναι δύο, ὁ Ρωτόκριτος καί ἡ Ἄρετούσα, ἀλλά ὁ ἀναγνώστης διακρίνει συχνά καί τή φωνή τοῦ Ποιητῆ νά συνοδεύει τούς ἥρωές του πού συμπάσχουν ὡς τόν τελικό θρίαμβο. Ὁ Ρωτόκριτος εἶναι ὁ ἔραστής τῆς Ἐλευθερίας, προσωποποιημένης στή μορφή τῆς Ἄρετούσας. Ἡ Ἄρετούσα τοῦ Πρεβελάκη δέν εἶναι ἡ ἐνάρετη κόρη πού ἐμφανίζεται στόν *Ἐρωτόκριτο* τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου, ἀλλά ἡ Ἰδέα τῆς Ἐλευθερίας, ἡ ὁποία, ὡς κορυφαία τῶν ἠθικῶν καί πνευματικῶν ἀξιῶν, λυτρώνει τόν ἄνθρωπο ὄχι μόνο ἀπό τήν τυραννική δουλεία, ἀλλά καί ἀπό τήν ὑπαρξιακή: τή δουλεία τῶν παθῶν.

Γιά χάρη τῆς Ἄρετούσας-Ἐλευθερίας ὁ Ρωτόκριτος θά πάθει καί θά μάθει, ὡς ὀδοιπόρος τοῦ βίου πού ἔχει ἐπίγνωση τοῦ προορισμοῦ του, γιατί ἔχει ἐκλάβει τήν φιλοπατρία καί τήν ἀγάπη γιά τήν ἠθική Ἐλευθερία ὡς πνευματική ἀφιέρωση, καί ὡς κορύφωμα τῆς ἀνθρωποσύνης του. Καί ξέρει καλά, ὡς ἀδούλωτη ψυχή πού εἶναι, ὅτι ἡ ζωή καταξιώνεται μονάχα μέσα στή λευτεριά, αὐτή γιά τήν ὁποία θυσιάζονταν οἱ σύγχρονοι τοῦ ποιητῆ ἀγωνιστές, ἀλλά καί οἱ παλαιότεροι ἥρωες καί μάρτυρες τῆς Κρήτης, τῆς «θεϊκιάς κι ὅλη αἵματα» Πατρίδας¹⁴, κατά τόν Σολωμό στόν *Κρητικό* τοῦ νησιοῦ «π'

¹³Ἡ ἀδιάκοπη ἐνασχόληση τοῦ Πρεβελάκη μέ τήν ἰδέα τοῦ ἐκπτώτου ἀνθρώπου τοῦ 20οῦ αἰώνα ἔχει τήν ἀρχή της στήν θεατρική τριλογία του *Τό Ἱερό Σφάγιο* (1952), *Τά χέρια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ* (1955) καί τόν *Λάζαρο* (1954): βλ. Μαίρη Βοσταντζή, *Τό θέατρο τοῦ Παντελεῆ Πρεβελάκη*, Οἱ Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήνα 1985.

¹⁴Στίχος ἀπό τόν *Κρητικό* τοῦ Σολωμοῦ: «Κί' ἔφωναζα: “ὦ θεϊκιά κι ὅλη αἵματα Πατρίδα!”»

άντρεϊας φωτιά τό ανάβει»¹⁵, κατά τόν Πρεβελάκη στόν *Νέο Έρωτόκριτο*.

Ό έρωτας τής λευτεριάς ύπαγορεύει, κατά κοινή όμολογία, τίς πράξεις τών Κρητικών. Είτε μέ τίς θυσίες τους γιά τήν πατρίδα, είτε μέ τά μαρτύριά τους γιά τήν πίστη, οί Κρητικοί έδειξαν πάντα ότι ξέρουν νά προασπίζονται μέ τή ζωή τους τίς αιώνιες άξίες. Νά άκολουθήσει τό παράδειγμά τους¹⁶, έκχύνοντας τόν πόθο του γιά έθνική και ήθική έλευθερία στόν ποιητικό λόγο, ό Πρεβελάκης τό είχε νιώσει ως ήθικό χρέος άπέναντι στό μαρτυρικό νησί του. Στή «Λογοδοσία Κρητικού συγγραφέα στους συμπατριώτες του», πού έκανε στά Χανιά τό 1981, όμολογοϋσε: «Σέ μίαν ύστατη άπόπειρα νά έξοφλήσω τό χρέος μου προς τήν Κρήτη, πήρα νά γράφω [...] ένα μακρό ποίημα μέ τόν τίτλο *Ό Νέος Έρωτόκριτος*»¹⁷.

Άλλά –γιά νά θυμηθοϋμε και τίς άποφράδες μέρες πού έζησε ό Κρητικός ποιητής, ως μέλος τοϋ έθνικοϋ συνόλου, τότε πού συνέθετε τό ποίημά του–, ποιός άμφισβητεί ότι δέν θά συγκλονίστηκε, καθώς τόσοι Άθηναίοι, όταν θά είδε στό Πολυτεχνείο τή λέξη ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, γραμμένη στόν τοίχο μέ μεγάλα κεφαλαία γράμματα, άπό τούς άτρομους εκείνους φοιτητές τής ήρωικής έξέγερσης τοϋ 1973 κατά τής δικτατορίας;

Ό ήθικός διαλογισμός τοϋ Ρωτόκριτου

Τήν έξορία και τόν θάνατο τής Έλευθερίας άπό τούς δικτάτορες, αλλά και θεμελιακών άνθρωπίνων άξιών –όπως τής κοινωνικής Δικαιοσύνης και τής Έλευθερίας τής έκφρασης–, φανερώνουν άρκετοί στίχοι τοϋ ποιήματος, ιδιαίτερα όμως τό «Γράμμα τής Άρετούσας άπό τήν Έξορία», στό όποιο ή Άρετούσα άποχαιρετά τόν περιπαθή έραστή της Ρωτόκριτο, λίγο πριν τόν πρόσκαιρο θάνατό της:

*Άραγε ξόρισαν πολλές πρωτύτερα άπό μένα;
Και τί χουν νά στορίσουνε γι' αυτές τά περασμένα;*¹⁸

*Ά, πόσοι δίκαιοι θά δοϋν ταχιά νά τούς χτυπήσει
τ' άδικο, κι άπ' τόν πόνο τους νά σκοτεινιάσει ή χτίση!*¹⁹

¹⁵Ό *Νέος Έρωτόκριτος*, Άσμα Η': «Η Νεκρή Πολιτεία και ό Γυρισμός», ένότητα «Ό Γυρισμός»: Πόθος και τόλμη, άρμενιστής καιρός και νέο καράβι / πίσω μέ φέρνουν στό νησί π' άντρεϊας φωτιά τό ανάβει» (στίχ. 411-412).

¹⁶ Παντελή Πρεβελάκη, *Δείχτες Πορείας*, ό.π., σ. 67-82 (Μνημόσυνο στους Έρωτες και τούς Μάρτυρες τοϋ Μεγάλου Σηκωμοϋ τοϋ '66), σ. 92-93 (Ό Μύθος τής Κρήτης).

¹⁷ Παντελή Πρεβελάκη, *Δείχτες Πορείας*, ό.π., σ. 145.

¹⁸Ό *Νέος Έρωτόκριτος*, Άσμα Στ': «Ό Πόνος τών Άθώων», στίχ. 345-346.

¹⁹Ό *Νέος Έρωτόκριτος*, Άσμα Στ': «Ό Πόνος τών Άθώων», στίχ. 347-348 («ταχιά» =αϋριο: λέξη τής κρητικής διαλέκτου).

*Ἐγώ, νά μ' ἀγρυπνήσουνε, φίλους σέ τόπο ξένο
δέν ἔχω, ἐδῶ πού κείτομαι, μήδε καί περιμένω.²⁰*

*Μ' ἄν πεθαμένη ἐσύ μέ βρεῖς, σκύψε νά μοῦ μιλήσεις,
ξέρεις ἀπό τά χεῖλη μου ποιό λόγο θά γρικήσεις.²¹*

Μέ τόν οἶστρο τῆς Ἐλευθερίας νά ἐλαύνει τό πνεῦμα του, ὁ Ρωτόκριτος θά κατέβει στόν σκοτεινό Ἄδη ἀναζητώντας τόν λάζο τοῦ ἡλίου, τήν μάχαιρα τοῦ πνεύματος, πού κατά τόν Παῦλο εἶναι ὁ σωτήριος Λόγος τοῦ Θεοῦ²². Ἡ εἴσοδος του στόν Κάτω Κόσμο καί τά ἐκούσια πάθη του θά τόν ὀδηγήσουν τελικά στή σωτηρία, καθώς τόν Δάντη ἡ ὀδυνηρή ἀλλά διδακτική κάθοδος του στήν Κόλαση, πού ὑποβάλλεται μέ τήν ἀλληγορική εἰκόνα τοῦ σκοτεινοῦ καί ἄγριου δάσους (*selva selvaggia*), τήν ὁποία βρισκουμε καί στόν *Νέο Ἐρωτόκριτο*²³. Τίς ιδέες αὐτές αἰσθητοποιοῦν τά ἀκόλουθα δίστιχα ἀπό τό «Κράτος τοῦ Ζόφου» καί τίς «Νύχτες τῶν Βασάνων»:

*Ὅψές τή νύχτα σκόνταψα στό χέρι τοῦ Θανάτου
καί πάνω μου ἴσκιο παγερό μοῦ ῥιξε τ' ἄγγιγμά του.²⁴*

*Ἀγρίμια καί δαιμονικά μέ ἀφήναν νά περάσω,
ἡ Κόρη ἄν δέν ἐστέναζε στή σκοτεινιά στό δάσο.²⁵*

*Τρέμοντας, στά τετράσκαλα τοῦ Ἄδη τό πόδι βάνω,
πέτρα χτυπῶ μέ σίδηρο καί μπλάβη φέξη βγάνω.²⁶*

²⁰ Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Στ': «Ὁ Πόνος τῶν Ἀθῶων», στίχ. 375-376.

²¹ Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Στ': «Ὁ Πόνος τῶν Ἀθῶων», στίχ. 377-378.

²² Ἐβρ., 4, 12: «Ζῶν γάρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καί ἐνεργῆς καί τομώτερος ὑπέρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον καί δίκνουμένος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καί πνεύματος, ἀρμῶν τε καί μυελῶν, καί κριτικός ἐνθυμήσεων καί ἐννοιῶν καρδίας [...]».

²³ Ὁ Ρωτόκριτος ὑφίσταται ἠθελημένα τίς δοκιμασίες τοῦ Ἄδη, μελετώντας ἐκείνους πού ἔχουν ἐκπέσει ἀπό τή Θεία Χάρη, καθώς ὁ Δάντης εἰσέρχεται ἐκούσια στόν Ἄδη (πρῶτο Ἄσμα, *Inferno*) προκειμένου νά διδαχθεῖ ἀπό τήν κάθοδο αὐτή (βλέποντας τούς κριματισμένους ἀπό τά τρία θανάσιμα ἀμαρτήματα, τήν ὑποδούλωση στή σαρκική ἡδονή, τήν ὑπεροψία καί τήν ἀπληστία) καί νά ἀποζητήσῃ τήν ὁδό τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Τά φοβερὰ συναισθηματά του στή θέα τῆς Κόλασης δηλώνουν οἱ πρῶτοι ἐνδεκασύλλαβοι τοῦ ὁμώνυμου Κάντο: «Ah quando a dir qual era e cosa dura / esta selva selvaggia e aspra e forte, / che nel pensier rinova la paura!» (*Inferno*, canto I, στίχ. 4-6). Βλ. Dante Alighieri, *La Divina Commedia*, ἐπιμ. Natalino Sapegno, τόμ. Α, *Inferno*, La Nuova Italia, Φλωρεντία 19724, σ. 4-5. Τήν ἐπίδραση τῆς *Θείας Κωμωδίας*, πού διαβλέπω στόν *Νέο Ἐρωτόκριτο*, θά πραγματευθῶ σέ μελλοντική μελέτη.

²⁴ Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Δ': «Τό Κράτος τοῦ Ζόφου», στίχ. 3-4.

²⁵ Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Δ': «Τό Κράτος τοῦ Ζόφου», στίχ. 11-12.

²⁶ Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Ε': «Οἱ Νύχτες τῶν Βασάνων», ἐνόητα «Ἡ Φυλακή», στίχ. 13-14.

Ἐδῶ ναι ἐρμιά μέσ στήν ἐρμιά κι Ἄδης μέσα στὸν Ἄδη,
τὸν μαῦρο λάκκο ὁ Δαίμονας τὸν ἔχει ἀπὸ μοιράδι.²⁷

Τέτοιο σκοτάδι νά κοπεῖ θέλει θεϊκό μαχαίρι,
μὰ ὁ λάζος τοῦ ἡλίου πού ζητῶ δέν πιάνεται ἀπὸ χέρι.²⁸

Ἀπὸ τὴν «Νεκρὴ Πολιτεία», –τὴν καθημαγμένη πατρίδα πού βρίσκεται ὁ Ρωτόκριτος, ὅταν ἐπιστρέφει ἀπὸ τὸ Κράτος τοῦ Ζόφου, τῶν σκιῶν καὶ τοῦ ὀλέθρου–, γράφει στήν Ἀρετούσα πού εἶναι ἤδη νεκρὴ ἀπὸ τὸ χέρι τῶν τυράννων:

Δέν ξέρω ἂν ζεῖς ἢ πέθανες, γραφή νά στείλω ἢ τάμα,
ἀλαργοσύνη καὶ σιωπὴ σάν Παναγιὰ σέ κάμα.²⁹

Πάθη κι ἂν ἔσυρα πολλά, καινούργια θά τραβήξω,
σέ πιὸ μεγάλη μοναξιά μέλλεται νά βουτήξω.³⁰

Κι ἂν μ' ἀπολείψει ἡ δύναμη, θά γείρω νά πεθάνω
μέ μόνη τοῦ ἡλίου τὴ σπλαχνιά στά γόνατά μου ἀπάνω.³¹

Ἐξόν ἂν στέρξει ὁ Πλάστης μας τὸ θάμα του νά κάμει
προτοῦ βουλιάξει ἡ πλάση του στῆς νύχτας τὸ κατράμι.³²

Ἔχοντας ἐπίγνωση τοῦ θείου νόμου πού ἐμφωλεῖ στήν ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἀλλὰ πραγματώνεται στὴ ζωὴ διὰ σκληρῶν δοκιμασιῶν καὶ βασάνων, καθὼς μαρτυρᾷ ἡ ζωὴ τῶν ἡρώων καὶ τῶν ἀγίων τῆς πίστεως, «[...] ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»³³, ἡ πορεία τοῦ Ρωτόκριτου διέρχεται πολλὰ στάδια δοκιμασιῶν, πρὶν κατακτήσει τὴ σωτήρια: ἀπὸ τίς φυλακές τοῦ Ἄδη γιὰ χάρη τῆς Ἐλευθερίας, ὡς τὴν ἀποκαρδίωση καὶ τὴν ἀπομόνωση μπρὸς στοῦ θέαμα τῆς κατακερματι-

²⁷ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Ε': «Οἱ Νύχτες τῶν Βασάνων», ἐνότητα «Ἡ Φυλακὴ», στίχ. 15-16.

²⁸ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Ε': «Οἱ Νύχτες τῶν Βασάνων», ἐνότητα «Ἡ Φυλακὴ», στίχ. 17-18.

²⁹ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Η': «Ἡ Νεκρὴ Πολιτεία καὶ ὁ Γυρισμός», ἐνότητα «Ἡ Νεκρὴ Πολιτεία (Γράμμα τοῦ Ρωτόκριτου στήν Ἀρετούσα)», στίχ. 301-302.

³⁰ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Η': «Ἡ Νεκρὴ Πολιτεία καὶ ὁ Γυρισμός», ἐνότητα ὁ.π., στίχ. 281-282.

³¹ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Η': «Ἡ Νεκρὴ Πολιτεία καὶ ὁ Γυρισμός», ἐνότητα ὁ.π., στίχ. 293-294.

³² Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Η': «Ἡ Νεκρὴ Πολιτεία καὶ ὁ Γυρισμός», ἐνότητα ὁ.π., στίχ. 295-296.

³³ Πρξ 14, 22: «[...] ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».

σμένης εικόνας τῆς Πατρίδας πού βρίσκει στόν γυρισμό του. Τά νοερά μαρτύρια συνειδήσεως πού ἔζησε ἐνδυνάμωσαν ὅμως τό φρόνημά του καί κραταίωσαν τήν πίστη του, δικαιώνοντας τόν στέφανο τοῦ ἀγώνα του, ὕστατο πνευματικό ἀγώνα τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ, προσφέροντάς του τό «Νῆμα τῆς Σωτηρίας». Τό νόημα τοῦτο φανερώνουν δύο χαρακτηριστικά δίστιχα ἀπό τήν ὁμοτίτλη ἐνότητα:

*Ποιός τό ἴλιξε στή φυλακή νά τρέχει μιά ἅγια βρύση καί σάν πηγῆ τοῦ
Σιλῶμ νά μέ ξαναγεννήσει;*³⁴

*Κι ὅπου θαμμένο μ' εἶχανε σ' ἀραχνιασμένο μνήμα, νά μοῦ πετάξει ὁ
οὐρανός τῆς σωτηρίας τό νῆμα;*³⁵

Ὁ θρίαμβος τῆς ἔνωσης τοῦ Ποιητῆ-Ρωτόκριτου μέ τήν οὐράνια Ἐλευθερία θά συντελεσθεῖ στό τελευταῖο Ἄσμα «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἢ Ἀνάκλησις». Τή συνταρακτική στιγμή, λίγο πρὶν τῆ μετάστασή του στήν ἀληθινή καί αἰώνια Ζωή, ἡ πύρινη φλόγα τῆς Ἐλευθερίας, καθώς φῶς θείας Μεταμόρφωσης, θά καταυγάσει τό πνεῦμα του ἐλευθερώνοντάς το ἀπό τήν καταδυνάστευση τοῦ φθαρτοῦ κόσμου. «Ἡ Λύτρωση καί τό Δοξαστικό» πού ἀκολουθοῦν, κορυφώνουν τήν εὐχαριστήρια δοξολογία τοῦ ποιητῆ στόν Πλάστη του καί δικαιώνουν τήν πίστη του στίς πνευματικές ἀξίες τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς:

*Ἀκούω τή σάλπιγγα! Ξυπνᾷ θεότητα μεγάλη!
Μές ἀπ' τά μάτια μου περνᾷ πρὶν ἀναβλέψουν ἄλλοι.*³⁶

*Ἀπό τά νέφη, ποιά βουλή Θεοῦ τήν κατεβάξει, καί
γιατί γύρω της καπνός γαλάζιος εὐωδιάζει;*³⁷

*Ἄμωμη, θεοπρόβλητη καί ζωηφόρα εἰκόνα,
τά κάλλη της τήν πρώτη Ἀρχή τοῦ κόσμου φανερώνα'.*³⁸

*«Ω ΛΕΥΤΕΡΙΑ!» τῆς ἔκραξα, καί μονομιᾶς τήν εἶδα
στά μάτια τῶν συντρόφων μου ν' ἀστράφτει σά λεπίδα.*³⁹

³⁴ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Στ': «Ὁ Πόνος τῶν Ἀθῶνων», ἐνότητα «Τό Νῆμα τῆς Σωτηρίας», στίχ. 435-436.

³⁵ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Στ': «Ὁ Πόνος τῶν Ἀθῶνων», ἐνότητα ὁ.π., στίχ. 437-438.

³⁶ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Θ': «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἢ Ἀνάκλησις», ἐνότητα «Ἡ Λύτρωση καί Δοξαστικό», στίχ. 249-250.

³⁷ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Θ': «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἢ Ἀνάκλησις», ἐνότητα ὁ.π., στίχ. 251-252.

³⁸ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Θ': «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἢ Ἀνάκλησις», ἐνότητα ὁ.π., στίχ. 291-292.

*Δόξα σου Κύριε! Δόξα σου, Πανάγαθε καί Δίκαιε!
Προτού γυρίσω μέσ στή γή, τό ἄφθαρτο φῶς μέ βρῆκε.⁴⁰*

Τό ἐκ τῶν αἰσθήσεων φῶς, ὡς εἶδωλο τοῦ νοητοῦ φωτός, δίνει τώρα τή θέση του στό ἰλαρό φῶς τῆς ἀγίας δόξης. Ὁ Ποιητής, ὡς Πρόσωπο ἀνακαινι- σμένο ἀπό τή Θεία Χάρη πού εἴλκυσαν οἱ δοκιμασίες του, διακηρύττει τήν πίστη του ὄχι μόνο στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀλλά στή σωτηρία της διά τῆς Ἀγά- πης πρὸς τόν Θεό, τόν δημιουργό τῆς Ἐλευθερίας. Ἡ Ἐλευθερία τοῦ Προσώπου κατὰ τήν ὀρθόδοξη πατερική παράδοση συνίσταται στήν ἀγαπητική σχέση (ἢ «σχέση ἀγαπήσεως») μέ τόν Θεό, καί εἶναι ἡ μόνη πραγματική Ἐλευθερία, ἡ κατὰ φύση πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου ὡς Προσώπου, ὡς εἰκόνας δηλαδή τοῦ Θεοῦ⁴¹.

Αὐτό εἶναι τό κύριο νόημα τοῦ ποιήματος καί ὁ ἀπώτερος σκοπός τῆς συγ- γραφῆς του: ἐκλαμβάνοντας μορφή ἐξομολογητική καί κατόπιν δοξαστική, ἀποβαίνει λυτρωτικό γιά τόν δημιουργό του καί διδακτικό γιά τόν ἀναγνώστη του. Πράγματι, στόν *Νέο Ἐρωτόκριτο* ὁ ποιητής ἐνδύεται τήν πνευματική πανοπλία του, ἐκείνη πού τό ἔργο του, ὁ ἀσκητικός βίος (κυρίως στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του), καί ἡ ἀκλόνητη πίστη του στόν Θεό ἔχουν χαλκεύσει, «πρὸς τό δύνασθαι [...] στήναι πρὸς τάς μεθοδεῖας τοῦ διαβόλου», κατὰ τόν λόγο τοῦ Παύλου (*Εφ* 6, 11). Καί ὁ διάβολος δέν ἦταν μόνο τό βδελυρό κράτος τῆς δικτατορίας, ἀλλά ἡ ἀδιάλειπτη ἠθική πτώση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐκπτώση τῶν πατροπαράδοτων πνευματικῶν ἀξιῶν, ἀκόμα καί ἡ κενοδοξία καί ἡ ἔπαρ- ση τῶν διανοουμένων, πού μπορεῖ νά καθηλώσει στή γῆ τή ζωή τους, μετατρέποντάς την σέ ἐπίγειο Ἄδη. Ὁ λογισμός «θέλω νά κατακτήσω τήν ταπείνωση», πού μοῦ εἶχε ξομολογηθεῖ ὁ Πρεβελάκης σέ κάποια συνάντησή μας, λίγα χρόνια πρὶν τήν ἐκδημία

³⁹ Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, ἄσμα Θ': «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἡ Ἀνάκλησις», ἐνότητα ὁ.π., στίχ. 293-294. Ἀνακαλῶ στή μνήμη μου τό περιστατικό ὅταν πρωτοδιάβασα τό δίστιχο αὐτό καί σκέφτηκα ὅτι ὁ ποιητής, ἀνάμεσα στούς συντρόφους του, θά εἶχε αἰσθανθεῖ τήν παρουσία τῶν μαρτύρων τοῦ Ἀρκαδιοῦ. Τοῦ ἐκμυστηρεύτηκα τήν ἰδέα αὐτή καί τότε ὁ εὐλογημένος Δάσκαλος ἔνευσε καταφατικά, γέρνοντας στοχαστικά τό κεφάλι καί μένο- ντας λίγη ὥρα σκυφτός, σάν νά ἦταν παραδομένος σέ ὄραμα ἢ σέ ἐνδόμυχο διάλογο. Πρβλ. τούς στίχους ἀπό τόν *Κρητικό* τοῦ Σολωμοῦ: «Μά τούς συντρόφους πόπεσαν στήν Κρήτη πολεμώντας, / Μά τήν ψυχὴ πού μ' ἔκαψε τόν κόσμο ἀπαρατώντας / (Λάλησε, Σάλπιγγα! κι' ἐγὼ τό σάβανο τινάζω, / Καί σχίζω δρόμο καί τς ἀχνούς ἀναστημένους κράζω».

⁴⁰ Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, ἄσμα Θ': «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἡ Ἀνάκλησις», ἐνότητα ὁ.π., στίχ. 307-308.

⁴¹ Βλ. Ἱερόθεου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, *Τὸ Πρόσωπο στήν Ὀρθόδοξη Παράδοση*, Ἱερά Μονή Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), Λιβαδειά 2005⁴.

του, αποκαλύπτει τό σημαντικό καί ὕστατο τοῦτο στάδιο τοῦ πνευματικοῦ ἀγώνα του: τόν πόθο του νά λυτρωθεῖ, ὄχι ἀγωνιζόμενος μέ τίς λέξεις, καθώς ἔκανε ὁ Καζαντζάκης, ἀλλά ἐπικαλούμενος διά τῶν λέξεων τήν ἀποκάλυψη *Θείων Ἀληθειῶν* πού θά τόν λύτρωναν, ὅπως φανερώνει τό ἀκόλουθο δίστιχο:

*Ὅνόματα καί πράγματα ποθῶ, μισῶ τά λόγια,
σπηλιές, πηγάδια ἀναζητῶ, ν' ἀκούω βοήν ὑπόγεια.*⁴²

Ἡ μυστική ἔννοια τῶν ὀνομάτων

Θά μπορούσαμε, ἐπομένως, νά ποῦμε ὅτι στόν *Νέο Ἐρωτόκριτο* ἡ γλώσσα συνιστᾷ τόν ρητό λόγο τῆς ἔνθεης ψυχῆς τοῦ ποιητῆ καί τήν ἐνσάρκωση τῆς πνευματικῆς του ἄσκησης. Ἡ ἰδέα ὑποβάλλεται ἀπό τόν ἴδιο τόν δημιουργό στά ἀκόλουθα δίστιχα τῆς ἐνότητας «Ὁ Ποιητής», ὅπου ἀποκαλεῖ τή γλώσσα του κιβωτό θείων καί ἀληθῶν ρημάτων, ἀποκάλυψη τῆς θείας χάρης:

*Στήν κιβωτό τῆς μοναξιᾶς, πού γαληνᾶ ἀρμενίζει
ὁ νοῦς [μου] ἀπερηφάνευτα στό θεῖο τό λόγο χτίζει.*⁴³

*Βρῆκα κείνο πού γύρευα, τή ριζιμιᾶ τή λέξη,
στή σκίζα τοῦ μεσονυχτιοῦ, στοῦ καντηλιοῦ τή φέξη.*⁴⁴

*Σέ δεκαπέντε συλλαβές βάνω τοῦ Θεοῦ τή χάρη,
τέσσερις ἄκριες μαντηλιοῦ καί μέσα τό λογάρι.*⁴⁵

*Τραγούδι! Ἐσύ μοῦ χάρισες τό πρῶτο ἀπ' τά ἔλεη,
ὅταν ξανάβρα ἀπό Θεοῦ τό λόγο πού μέ καίει.*⁴⁶

Ὁ ποιητής θά ἀντλήσει ἔμπνευση ἀπό τήν κρητική αἰσθαντικότητα, πού ἐνσαρκώνεται στή λαϊκή γλώσσα⁴⁷, ἀνακτώντας τή χαμένη ἀρμονία τῆς

⁴²Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Θ': «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἡ Ἀνάκλησις», ἐνότητα ὀ.π., στίχ. 195-196.

⁴³Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Θ': «Τοῦ Πεσόντος Ἀδάμ ἡ Ἀνάκλησις», ἐνότητα ὀ.π., στίχ. 99-100. Στόν δεύτερο στίχο ὁ ποιητής μιλά σέ τρίτο πρόσωπο: «ὁ νοῦς του ἀπερηφάνευτα στό θεῖο τό λόγο χτίζει».

⁴⁴Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Ζ': «Ὁ Ἀμαρτωλός, Ὁ Ἅγιος, Ὁ Ποιητής», ἐνότητα «Ὁ Ποιητής», στίχ. 479-480.

⁴⁵Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Ζ': «Ὁ Ἀμαρτωλός, Ὁ Ἅγιος, Ὁ Ποιητής», ἐνότητα ὀ.π., στίχ. 489-490.

⁴⁶Ὁ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Ζ': «Ὁ Ἀμαρτωλός, Ὁ Ἅγιος, Ὁ Ποιητής», ἐνότητα ὀ.π., στίχ. 541-542.

⁴⁷Ἐδῶ πρέπει νά ληφθεῖ ὑπόψη ἡ βούληση τοῦ ποιητῆ νά σταθεῖ δίπλα στούς προγόνους

συστοιχίας λαϊκή γλώσσα-ποιητικός λόγος. Χάρη στην πνευματική του ώριμότητα, ή σύζευξη αυτή θά τον οδηγήσει στην ουσία του ενδιάθετου λόγου, ή όποια ένοικεί κατά τους Πατέρες τής Έκκλησίας στή *βαθεία καρδιά*⁴⁸, τό κατοικητήριο του θείου καί αλάθητου λόγου. Αυτό ίσως υποδηλώνει ή έξομολόγηση του Πρεβελάκη στό κείμενό του «Μιά μαρτυρία γιά τήν Γλώσσα» ότι «Κάθε λέξη πού έγραψα, πίστεψα στην αλήθεια της»⁴⁹.

Στήν επανέκδοση τών *Ποιημάτων* του ό Πρεβελάκης είχε έξομολογηθεί ότι ή μέθη γιά τή δημοτική, πού στην αρχή τον είχε συνεπάροι μέ εκείνη τήν έκστατική «όνοματοθεσία τών αισθητών», καταστάθηκε, κατά τήν περίοδο τής ώριμότητας, βίωμα μυστικό, όπου οι λέξεις, σάν σφραγισμένα μυστικά, προσδοκούν τον άναγνώστη νά τις άποσφραγίσει γιά νά ρίξουν τό φώς τους στην ψυχή του⁵⁰. Στόν *Νέο Έρωτόκριτο* πραγματώνεται τούτη ή τελευταία κατάκτηση του ποιητή. Η ύψηλή ποιητική έμπνευση συνδέεται άρρηκτα μέ τον φωνούμενο καί ενδιάθετο λόγο, καθρέπτη τών πνευματικών βιωμάτων καί τής καλαισθησίας του ποιητή (πού τον προφύλαξε από τις υπερβολές). Τήν ένότητα μυστικού καί φωνούμενου λόγου διασφαλίζει ή μουσικότητα τής γλώσσας πού άπορρέει από τον λυρισμό της, μάλιστα από τή λαϊκή λαλιά πού τόσο ό Πρεβελάκης όσο καί ό Καζαντζάκης, είχαν ύμνήσει ως κύρια έκφραση τής πνευματικής ζωτικότητας του λαού⁵¹. «Τέσσερις χιλιάδες στίχοι φτάνουν μέ τό παραπάνω γιά νά κάνουν τό αυτί νά συλλάβει τή μουσική τής γλώσσας», είχε πει ό Πρεβελάκης άναφερόμενος

του Ρεθύμνιους δραματουργούς καί στόν Κορνάρο: βλ. τό «Επίμετρο» τής τρίτης, ξαναπλασμένης έκδοσης τής μετάφρασης του θεατρικού έργου του Pedro Calderón de la Barca, *Η Ζωή είναι όνειρο*, μτφρ. Π. Πρεβελάκη, Έταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού καί Γενικής Παιδείας Σχολής Μωραΐτη, Αθήνα 1975, σ. 17, 19.

⁴⁸ Π. Ιωάννου Ρωμανίδη, *Πατερική Θεολογία*, Παρακαταθήκη, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 18-19.

⁴⁹ Πρόκειται γιά ένα από τά κείμενα του βιβλίου του *Δείχτες Πορείας*, ό.π. σ. 165-177, ιδιαίτ. σ. 139.

⁵⁰ *Τά Ποιήματα του Παντελή Πρεβελάκη 1933-1945*, Οι Έκδόσεις τών Φίλων, Αθήνα 1969 (περιλαμβάνει τις ποιητικές συλλογές *Η γυμνή ποίηση*, *Η πιό γυμνή ποίηση*, *Οί ώρες σ' έλληνικό νησί*). Στόν Πρόλογο τής επανέκδοσης ό Πρεβελάκης όρισε τά ποιήματά του «ως όρόσημο ενός πάθους κι' ενός λογισμού πού εκφράζουν τον άγώνα του Outsider: του Μοναχού πού διαφυλάσσει τό ζωντανό χρόνο του, κρατώντας τή ζωή του σέ άδιάκοπη ένταση άγωνιζόμενος νά τή διαπλάσει καί νά τή έξυψώσει».

⁵¹ Στή μελέτη μου «Η Διαφορετική “άνάβαση τής ψυχής” τών δύο Κρητικών συγγραφέων Νίκου Καζαντζάκη καί Παντελή Πρεβελάκη» (*Πεπραγμένα του διεθνούς έπιστημονικού συνεδρίου Ο Νίκος Καζαντζάκης καί ό Κρητικός Πολιτισμός*, Ηράκλειο-Μυρτιά 28-30/9/2007, Ψηφιακή έκδοση, Ηράκλειο 2010: άνάτυπο, σ. 2-18, ιδιαίτερα σ. 3, 5-7) έπιχείρησα μία σύντομη άναφορά στά κριτήρια τής συγγραφής τών δύο ποιημάτων, *Η Οδύσεια* καί *Ο Νέος Έρωτόκριτος*, καί στό διαφορετικό γλωσσικό ύφος πού τά διακρίνει.

στή γλώσσα τοῦ Νέου Ἐρωτόκριτου⁵². Πράγματι, ἡ μουσική τῶν στίχων του ὑποβάλλει τὸν ἀναγνώστη:

*Ἄνεμοσάλεμα χαρᾶς, ἀπό ποιά βάθη βγαίνεις;
Ὁ πόθος μου σέ γέννησε; Ποιά λύτρωση μοῦ φέρνεις;*⁵³

*Νησί γιά δόξα ἀχόρταγο, ποιητής θά σέ μερώσει
μ' ἓνα τραγούδι πού μέ φῶς θά σέ περιχρυσώσει.*⁵⁴

*Κρήτη! Καράβι σοῦ ἔχτισα κι' ἄρπαξα τό τιμόνι,
καί στή φουρτούνα τό ἔβγαλα –νά δοῦμε ἄν τή σηκώνει!*⁵⁵

Ἡ ἤχητική τῶν λέξεων, ὁ τόνος καί ὁ ρυθμός ἀπαντῶνται καί στά πεζά ἔργα του, καί περισσότερο στούς θεατρικούς διαλόγους του⁵⁶. Ὁ λυρισμός ὁμως τοῦ Νέου Ἐρωτόκριτου ἐκφράζει, περισσότερο ἀπό τά προηγούμενα ποιητικά, πεζά ἢ δραματικά ἔργα, τό θάμβος τοῦ ποιητῆ ἀπό τόν πλοῦτο τῆς λαϊκῆς γλώσσας! Ὁ ποιητής ἀγκαλιάζει μέ τό φῶς πού ἀναβρῦζει ἀπό τό βλέμμα του, δηλαδή τήν ψυχή του, ὅλα τά ὀρατά τῆς Κτίσης πού τόν εἰσάγουν στή μυστική ἔννοια τῶν πραγμάτων, καί τό ἀντίστροφο: τό ὄνομα ἑνός πράγματος τοῦ φανερώνει τήν οὐσία του. Ἡ ἀρετή τούτη τῆς τέχνης του πιστεύω ὅτι ἔχει τίς ρίζες τῆς στήν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ καί τοῦ Σικελιανοῦ. Καθώς ὁ μύστης του Σικελιανός, ὁ Πρεβελάκης εἶχε ἐκλάβει τή γλώσσα ὡς ὄργανο ὄχι μόνο τῶν αἰσθητῶν, ἀλλά καί τῶν ὑπεραισθητῶν ὄχι μόνο τῆς αἰσθαντικότητας ἀλλά καί τῆς ἀποκάλυψης τοῦ ὑπερούσιου λόγου. Καί ὁ θαυμαστός πλοῦτος τῶν λέξεων τῆς δημοτικῆς πού σύναξε ἀπό τόν γενέθλιο τόπο καί ὅλη τήν Ἑλλάδα καί καλλιέργησε, τόν κατέστησε ἰκανό νά «κυριεύσει τή γλώσσα», κατά τό παράγγελμα τοῦ Σολωμοῦ⁵⁷. «Ἡ γλώσσα εἶναι πατρίδα», ὁμολογοῦσε ἤδη ἀπό τόν καιρό πού ἀνέσταινε τό παλιό Ρέθεμνο στό *Χρονικό μιᾶς Πολιτείας* (1938)⁵⁸. Καί ἡ γλώσσα τοῦ

⁵² Παντελῆ Πρεβελάκη, *Δεῖχτες Πορείας*, ὁ.π.: «Μιά μαρτυρία γιά τή γλώσσα», σ. 165-177, ἰδιαίτ. σ. 177.

⁵³ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Β': «Ἡ Ἄρμονία τῶν Πλασμάτων (Μιλᾶ ὁ Ρωτόκριτος)», ἐνότητα «Ἡ Ἀναγνώριση», στίχ. 1-2.

⁵⁴ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Η': «Ἡ Νεκρή Πολιτεία καί ὁ Γυρισμός», ἐνότητα «Ὁ Γυρισμός», στίχ. 409-410.

⁵⁵ Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος, Ἄσμα Η': «Ἡ Νεκρή Πολιτεία καί ὁ Γυρισμός», ἐνότητα «Ὁ Γυρισμός», στίχ. 413-414.

⁵⁶ Βλ. *Τό Μεταφραστικό ἔργο τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη. Φιλολογική καί Ἱστορική Προσέγγιση. Πεπραγμένα διεθνούς διημερίδας ἀφιερωμένης στά ἑκατόχρονα ἀπό τήν γέννηση τοῦ συγγραφέα (1909-2009)*, Ἐπιμέλεια Κειμένων-Εἰσαγωγή-Κατάλογος Χρύσας Δαμιανάκη, Οἱ Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήνα 2014, σ. 28.

⁵⁷ Παντελῆ Πρεβελάκη, *Δεῖχτες Πορείας*, ὁ.π., σ. 169.

Νέου Έρωτόκριτου δείχνει ότι ξμεινε πιστός στό φυσικό τής λαϊκῆς λαλιᾶς, γιατί συναισθανόταν βαθιά τή συνάφειά της μέ τό πνεῦμα τοῦ τόπου⁵⁹.

Αὐτό τό συναίσθημα πού μεταρσιώνει τόν ποιητή μας, καθώς μυσταγωγείται ἀπό τήν αἰσθητή καί μουσική ὕπαρξη τῶν πραγμάτων στή μυστική τους ἔννοια, πού τόν ὀδηγεῖ στήν ἔννοια τοῦ θεῖου, τής αἰωνιότητος, τοῦ ἀπόλυτου Ὁραίου καί Ἀληθινοῦ –προνόμιο τής ἐντελέχειας τῶν ποιητῶν⁶⁰–, δέν ἔχει μελετηθεῖ ἀπό τή σύγχρονη κριτική. Σέ ἕνα αὐτοσχόλιο ὁμως γιά τή Γλώσσα καί τή «Μυστική ἔννοια τῶν ὀνομάτων», ὁ Πρεβελάκης παραθέτει ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τό μυθιστόρημά του Ὁ Ἄρτος τῶν Ἀγγέλων (1966), προκειμένου νά ἐξηγή σει τό συναίσθημα ἐκεῖνο πού τόν ὀδηγεῖ ἀπό τήν ὀνοματοθεσία τῶν αἰσθητῶν στή μυστική νόηση τῶν ὑπεραισθητῶν:

«Μιά ἄξαφνη ἀγάπη, ἀγάπη χωρίς ἀντικείμενο, ἐξόν ἄν ἀντικείμενο ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἀγάπη, μεταρσίωνε τό εἶναι μου. Ἐσπρωξα τήν ξύλινη κα- γκελόπορτα [τοῦ κήπου] καί τήν ξανάκλεισα πίσω μου. Ὡ Μυστικέ Κῆπε! Τά μάτια μου σουρθηθήκαν ἀπάνω του μέ ἀνείπωτη εὐδαιμονία, σά νά εἶχα μπροστά μου ἕνα ἀρχέτυπο ἀπό οὐράνιο κόσμο [...]. Τό μυστήριο πού μέ εἶχε συνεπάρει εἶχε γκρεμίσει τά σταλίκια τοῦ λογικοῦ καί μ' εἶχε μπάσει στήν καρδιά τής πραγματικότητος, ἐκεῖ πού ὁ χρόνος δέ βολεῖ νά εἰσχωρήσει»⁶¹.

Ἄν ἐμβαθύνουμε ἐδῶ στή φράση «ἄξαφνη ἀγάπη», σέ συσχετισμό μέ τήν ἔννοια τοῦ κάλλους («Μυστικός κῆπος»), πού ἀνάγεται στό θεῖο, τότε θά διαισθανθοῦμε ὅτι συντελεῖται ἡ μετάθεση τοῦ νοῦ τοῦ συγγραφέα ἀπό τό φθαρτό, στό ἄφθαρτο καί αἰώνιο («ἐκεῖ πού ὁ χρόνος δέ βολεῖ νά εἰσχωρήσει»). Πρόκειται γιά τήν κατάσταση ἐκεῖνη πού κατακλύζει τήν ψυχή κατὰ τή θεωρία τοῦ ἀπόλυτου Ὁραίου, δηλαδή τοῦ θεῖου⁶². Σύμφωνα μέ τήν ὀντολογική λογική τοῦ Ἀριστοτέλη, ἡ ἔννοια «αἴφνης» (ἀπό τό «αἶψα»

⁵⁸ Παντελή Πρεβελάκη, *Δείχτες Πορείας*, ὁ.π., σ. 170.

⁵⁹ Παντελή Πρεβελάκη, *Δείχτες Πορείας*, ὁ.π., σ. 60-61, 171-172. Ἐδῶ ὁ συγγραφέας παραθέτει ἕνα πολύ ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμα μιᾶς ὀμιλίας τοῦ Thomas Mann γιά τό περιβάλλον ἑνός τόπου πού εἶναι ἡ γλώσσα του, οἱ ἤχοι τής φωνῆς ἀνθρώπων καί φύσης, ὁ τονισμός, ἡ διάλεκτος, μέ δυό λόγια, ἡ μουσική τοῦ γενέθλιου τόπου. Ἡ ὀμιλία αὐτή πού ἀφοροῦσε τή Λυβέκη (Lubeck), γενέθλια πόλη τοῦ Mann, τυπώθηκε ἀπό τόν ἐκδότη Otto Quitzow (Lubeck, 1926).

⁶⁰ Ὁ Πρεβελάκης παρατηρεῖ ὅτι ὁ Πλάτων στόν *Κρατύλο* του μᾶς συμβουλεῖ νά ἀπενθυνόμαστε στοὺς ποιητές ὅταν πρόκειται γιά τή γλώσσα: *Δείχτες Πορείας*, ὁ.π., σ. 173.

⁶¹ *Δείχτες Πορείας*, ὁ.π., σ. 173-174 (ἡ πλάγια γραφή τῶν λέξεων «ἄξαφνη ἀγάπη» εἶναι δική μου).

⁶² Βλ. τόν Πρόλογο στό Πλάτωνος *Συμπόσιον*, Πρόλογος-Μετάφραση Ἰωάννης Συκουτρῆς, Κάκτος, Ἀθήνα 2005.

πού σημαίνει *ἀμέσως*) φανερώνει τήν αίφνιδιαστική διάνοιξη στό ἀπεριόριστο. Στόν Πλάτωνα ὑπάρχει ἡ γνώση πού ἀποκτᾶται μέ τήν ἔμπνευση, πού ἔρχεται «ἐξ αἴφνης», σάν φλόγα πού ξεπηδάει ἀπό τήν ἔντονη ἑνασχόληση τοῦ νοῦ μέ τό ἀντικείμενο τῆς σκέψης (αἰσθητό ἢ νοητό)⁶³. Ἐδῶ φαίνεται νά ἔχουμε μιὰ ἀσύνειδη ἐπίδραση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὥστόσο εἶναι γνωστή ἡ ἐπιρροή πού ἄσκησε στό ἔργο τοῦ Πρεβελάκη, εἰδικά στόν *Νέο Ἐρωτόκριτο*, ἡ ἀρχαία ἑλληνική γραμματεία, καθώς ὁ ἴδιος ὁ ποιητής ὁμολογοῦσε⁶⁴.

Καί στόν *Ἄρτο τῶν Ἀγγέλων*, ὅπως καί στό ἔβδομο Ἄσμα τοῦ *Νέου Ἐρωτόκριτου*, στήν ἐνότητα «Τό Ἐαφνικό», ὁ συγγραφέας μας ἀναζητᾶ μιὰ ὑπέρβαση, μιὰ συνειδητή ἐμπειρία τῆς μέθεξης στό ἄρρητο. Ἀλλά ἐνώ στό πεζό λαχταρᾷ νά εἰσχωρήσει στήν οὐσία τῶν ἄψυχων καλώντας τα μέ τό ὄνομά τους, στό ποίημα, ὅπως θά φανεῖ, ἀποκαλύπτει τήν ἔξαρσή του γιά τό θεῖο φῶς πού αἰσθάνεται νά ρίχνει στήν ψυχή του βίωμα μυστικό καί πνευματικό. Ὁ ἥρωάς του Ρωτόκριτος, σάν ἀπό θαῦμα, ἐλευθερώνεται ξαφνικά ἀπό τή φυλακή μαζί μέ τούς συντρόφους του, ἀνακαλώντας στόν νοῦ τόν Ἀρχάγγελο πού κατέρχεται τή νύκτα, μέσα σέ ἐκτυφλωτική λάμψη θείου φωτός, γιά νά ἐλευθερώσει τόν ἀπόστολο Πέτρο ἀπό τή φυλακή (*Πρξ* 12, 6-10), καθώς ἀργότερα τόν Παῦλο καί τόν Σίλα (*Πρξ* 16, 20-26).

*Οἱ πόρτες ξάφνου πέσανε μέ βρόντο νά διαβοῦμε,
κ' οἱ φίλοι δεῖξαν ὄμορφοι γιατί θά χωριστοῦμε.*⁶⁵

Ἐδῶ τό βίωμα τῆς ἴδιας τῆς γλώσσας γίνεται βαθύτερο καί μυστικότερο, ὅπως προαναφέραμε, ἀποκαλύπτοντας τήν πνευματική ὀριμότητα τοῦ ποιητή, ἑραστή ὄχι μόνο τῆς ἐπίγειας ἐλευθερίας, ἀλλά καί τῆς ἠθικῆς τελείωσης. Ὁ δρόμος πού ἀνοίγεται στόν Ρωτόκριτο, μετά τήν ἀπελευθέρωσή

⁶³ Πλάτωνος: *7η Ἐπιστολή* 341 c-d. *Συμπόσιο* 210e (τελευταῖο σκαλί ἀνόδου τῆς σκάλας ἀπό τήν Διοτίμα).

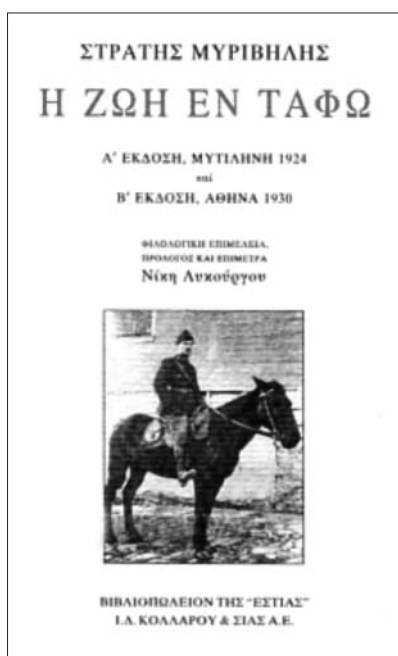
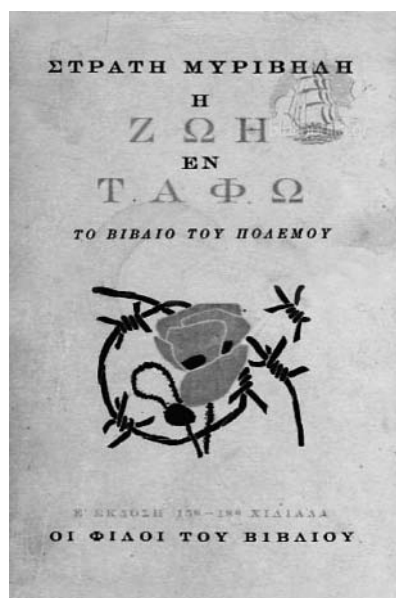
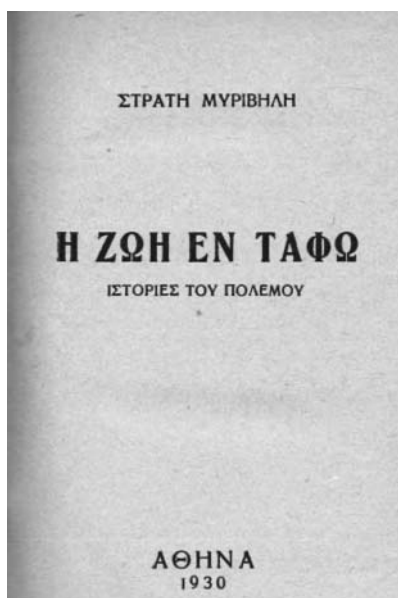
⁶⁴ Τό ἀποδεικνύουν οἱ ἐπιστολές μέ τίς ὁποῖες ἀπαντοῦσε στίς ἀπόψεις τῆς φιλόλογου Ἄρτεμης Μερτάνη-Λίζα γιά τόν *Νέο Ἐρωτόκριτο*. Σέ αὐτές βασίστηκε ἀργότερα ἡ καθηγήτρια Ἀλεξάνδρα Λότσαρη-Γρούμπου, γιά νά συντάξει τή μελέτη της *Τό φιλοσοφικό ὑπόβαθρο στόν «Νέο Ἐρωτόκριτο» τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη* (Ἐκδ. Ἑταιρεία Φιλοσοφικῶν Μελετῶν, Τυπογρ. Π. Κούλης, Πάτρα 2000). Θέλω νά εὐχαριστήσω ἐδῶ τήν κυρία Μερτάνη-Λίζα γιά τήν ἐπικοινωνία σχετικά μέ τό θέμα. Θυμίζουμε ὅτι ὁ Πρεβελάκης μετέφρασε ἔργα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας μ' ἓνα πληθωρικό ἰδίωμα πού εἶχε ἀφομοιώσει τόσο λέξεις τῆς δημοτικῆς ὅσο καί ἰδιωματικές τῆς κρητικῆς διαλέκτου: βλ. *Τό Μεταφραστικό ἔργο τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη. Φιλολογική καί Ἱστορική Προσέγγιση*, ὀ.π., σ. 37, 48.

⁶⁵ *Νέος Ἐρωτόκριτος*, Ἄσμα Ζ': «Ὁ Ἄμαρτωλός, Ὁ Ἅγιος, Ὁ Ποιητής», ἐνότητα «Τό Ἐαφνικό», στίχ. 349-350.

του από τή φυλακή (άλληγορία του έγκλωβισμού στά πάθη καί στον φθαρτό κόσμο), είναι ή όδος τής Σωτηρίας, ή λύτρωση από τή φθορά, καθώς δείχνει τό έπόμενο Άσμα «Η Νεκρή Πολιτεία κι ό Γυρισμός», κυρίως όμως τό τελευταίο Άσμα «Του Πεσόντος Άδάμ ή Άνάκλησις».

Στά δύο αυτά άσματα, καθώς καί στό άμέσως προηγούμενο, «Ο Άμαρτωλός, ό Άγιος, ό Ποιητής», φαίνεται νά συντελείται ή μετάβαση από τήν αναγωγική έννοια του ποιήματος, εκείνη πού ύψώνεται από τήν κυριολεξία στή μυστική έννοια, στήν άλληγορική καί ήθική έννοια του ποιήματος, πού άκροθίξαμε σέ τοῦτο τό πενιχρό πόνημα.

[Ομιλία πού έκφωνήθηκε στήν έπιστημονική ήμερίδα «Π. Πρεβελάκης, Ν. Καζαντζάκης: Γλώσσα, Μετάφραση, Ίστορία», πού όργάνωσε (κατόπιν δικής μου πρότασης) τό Κέντρο Έλληνικής Γλώσσας μέ τή συνεργασία τής Παγκρήτιας Άδελφότητας Μακεδονίας καί του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, στή Θεσσαλονίκη, στίς 30 Νοεμβρίου 2017. Έπετειακή άφορμή ήταν ή συμπλήρωση 30 χρόνων από τόν θάνατο του Πρεβελάκη τό 2016, 60 χρόνων από τόν θάνατο του Καζαντζάκη τό 2017 καί 90 χρόνων από τήν πρώτη συνάντηση των δύο μεγάλων Κρητικών στήν Αθήνα τό 1927, πού στάθηκε καθοριστική για τή συγγραφική πορεία καί πνευματική εξέλιξη καί των δύο κορυφαίων δημιουργών. Στόχος ήταν ή έστίαση στή γλώσσα του έργου των δύο Κρητικών συγγραφέων μέσα από διαφορετικές αλλά άλληλοσυμπληρούμενες προσεγγίσεις: λεξικογραφική, ιστορική, συγκριτολογική, κριτική, καί μεταφραστική. Όπως ανέφερε τό ΚΕΓ στό Δελτίο Τύπου, «μέ τή συστέγαση των Π. Πρεβελάκη καί Ν. Καζαντζάκη στήν Ήμερίδα, επιδιώκουμε νά αναδείξουμε όχι μόνον τή φιλική καί συναδελφική σχέση των δύο άνδρων, αλλά προπάντων τή μεταξύ τους συνομιλία στό λογοτεχνικό τους έργο», ζήτημα, πιστεύω, πού θά πρέπει νά άπασχολήσει στό έξής καί τό Ίδρυμα καί Μουσείο «Ν. Καζαντζάκης» στήν Κρήτη.]

Μία περίπτωση Έβραιοφοβίας στή «Ζωή ἐν Τάφῳ» τοῦ Μυριβήλη

Πετράκης Εὐάγγελος
Θεολόγος-Συγγραφέας

Πετράκης Ἀναστάσιος
Φιλολόγος

Ἵπάρχει στὸ ἔργο τοῦ Μυριβήλη «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ»¹ μία σκηνὴ πού στοιχειοθετεῖ μία χαρακτηριστικὴ περίπτωση ἔβραιοφοβίας καὶ θρησκευτικῆς προκατάληψης. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὅλο τὸ ἔργο ἐκτυλίσσεται στὰ χαρακώματα τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου στὸ Βαλκανικὸ Μέτωπο, στὴν προκάλυψη τῆς περιοχῆς Μοναστηρίου τῆς Σερβίας. Ἡ σκηνὴ εἶναι μὲ δύο λόγια ἡ ἐξῆς: Ὁ Ἑβραῖος Γιακώπ εἶναι ἀνάμεσα στοὺς στρατιῶτες πού ἔρχονται στὰ χαρακώματα γιὰ τὴν ἀναπλήρωση τῶν ἀπωλειῶν σὲ ἀνθρώπινο δυναμικὸ πού προκλήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ τὶς ὀβίδες. Στὴν ἀγγαραία τοῦ συσσιτίου, ἓνας ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του, ὁ Γιωργαλᾶς τὸν ἔσπασε στὸ ξύλο: «Τὸν ἐπίασε ξαφνικὰ ἀπὸ τὴν ἐπωμίδα, ἐκείδὰ μέσα στὴ λαγκαδιὰ ποῦναι τὸ πυρομάχι τοῦ μαγερειοῦ. Τὸν ἐπίασε μὲ τὰ τέσσερα δάχτυλα τ' ἀριστεροῦ χεριοῦ. (Τὸ μικρὸ του δαχτυλάκι εἶναι κομμένο σύρριζα ἀπὸ ἓνα τορπίλι στὸ ψάρεμα) —Μπρὲ Γιακώπ, τοῦ λέει βάζοντας τὸ τριχωτὸ μοῦτρο του κάτω ἀπὸ τὴ σουβλερὴ μῦτη τ' Ὀβραίου. Μπρὲ Γιακώπ, γιατί μπρὲ καρφώσατε τὸ Χριστό μας καὶ τὸν πιλατέψατε σὰν νάτανε κανένας τοῦ σκοινοιοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ; Ε; Ὁ Γιακώπ, πού τοῦ μύρισαν οἱ κρασίλες ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Γιωργαλᾶ, κατάλαβε ποῦχε νὰ κάνει μ' ἓναν μεθυσμένον. Πολεμοῦσε λοιπὸν νὰ ξεφύγει κάνοντας πὼς ξεκαρδιζεταί στὰ γέλια μὲ τοῦτο τὸ χωρατό. —Ἰάχαχαχα, ἰάχαχαχα, ἰάχαχα... Ὅμως ὁ Γιωργαλᾶς δὲν ἀστειεύεται καθόλου. Τόνε τραντάζει ἄλλη μία φορὰ σὰν πέταυρο καὶ τὰ φουσκωτὰ μάτια του μπαίνουν ἴσια μέσα στὶς καφετιῆς χάντρες τοῦ Ὀβραίου. —Δέν ἔχει ἰάχαχα, γιαχουντή! Πές μου γιατί τότε σταυρώσατε, μωρέ, τὸ Χριστό μας; Ε; Γιατί; Τί σᾶς ἔκαμε, μωρὲ τσιφούτη; —Ἐγώ... ἐγὼ δὲν τότε σταύρωσα, λέει ὁ Γιακώπ, καὶ τρέμει χεροπόδα. Μὴν ἀκοῦς τέτοια παραμύθια... Ὁ Γιωργαλᾶς γίνεται πιά ἔξω φρενώ. Οἱ χοχλοὶ τῶν ματιῶν του πᾶνε νὰ πέσουν ἀπὸ ἱερὴν ὀργή, τὰ μουστάκια του κουνιοῦνται σὰν τὰ κεντίδια τοῦ ἀχينوῦ. —Πα-ρα-μύ-θια; Παραμύθια, μωρὲ ἀμύρωτε, εἶναι τὸ Βαγγέλιο; Γιούδα; Καὶ σοῦ τότε στρώνει χάμου, τοῦ τινάζει ἓνα διαβολοστύλιαρο καὶ τὸν κάνει τ' ἀλατιοῦ»². Ὡστόσο, ἡ κωμικοτραγικὴ

¹ Στράτη Μυριβήλη, Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ. Τὸ βιβλίον τοῦ πολέμου, ΤΟ ΒΗΜΑ βιβλιοθήκη, 2008.

² Στράτη Μυριβήλη, ἐνθ' ἀνωτέρω, σσ. 163-164.

αὐτὴ σκηνὴ ἔχει καὶ συνέχεια. Ὁ Ἑβραῖος πῆγε στὸ λοχαγὸ καὶ ζήτησε νὰ μετατεθεῖ σ' ἄλλο λόχο. Ἐκεῖνος τὸν παρηγόρησε καὶ τοῦ εἶπε ὅτι θὰ τιμωρήσει αὐστηρὰ τὸ φταίχτη. Ὁ Ἑβραῖος οὔτε νὰ τ' ἀκούσει γιατί φοβήθηκε ὅτι θὰ τὸν σακάτευε μία κι ἔξω. Τότε ὁ ἀξιωματικὸς καλεῖ τὸν ἔνοχο καὶ τὸν ρωτᾷ μὲ αὐστηρότητα γιατί βιαιοπράγησε πάνω στὸ συνάδελφό του. Ἐδῶ ὁ Μυριβήλης θὰ κλιμακώσει τὴν κωμικὴ πλευρὰ τῆς ὑπόθεσης: «Ὁ Γιωργαλᾶς εἶναι ἀκόμα μεθυσμένος. Πολεμᾷ νὰ σταθεῖ κανονικὰ εἰς προσοχὴν' μὲ τὸ χέρι στὴν κάσκα. Ὅμως δὲν καταφέρνει ἄλλο παρὰ νὰ κουνάει τὸ μεγάλο του κορμὶ σὰν ξεκάρφωτο, δῶθε-κεῖθε, πολεμώντας νὰ βρεῖ τὴν ἰσορροπία πάνω στὰ κλεισμένα πόδια μὲ τίς φτέρνες ἐνωμένες. Στὸ τέλος δὲν τὰ καταφέρνει νὰ κρατηθεῖ περισσότερο καὶ τὸν παίρνουν ποτάμι τὰ δάκρυα, κεῖνα τὰ ἄφθονα δάκρυα τῶν μεθυσμένων. —Κυρ-λοχαγέ... λαμβάνω τὴν τιμὴ, κύρ-λοχαγέ... Δηλαδή τί τοὺς ἔφταιξε ὁ Χριστὸς κύρ-λοχαγέ, νὰ τότε σταυρώσουν; Ε; Ὁχι, σὲ ρωτῶ, τί τοὺς ἔφταιξε, κύρ-λοχαγέ; Αὐτὸς τοὺς γιάτρεψε... αὐτὸς τοὺς ἔβγαλε τὰ δαιμόνια... αὐτὸς τοὺς ἀνάστησε, κύρ-λοχαγέ... Γιατί νὰ τὸν παιδέψουν ἐτσιδᾶ, ἐ; Γιατί νὰ τὸν παιδέψουν ἐτσιδᾶ; Ὁχι, πέ μου!»³.

Δὲν ἔχομε κάποια δυσπιστία γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια τοῦ παραπάνω περιστατικοῦ, δεδομένου ὅτι τὸ περίφημο αὐτὸ ἀντιπολεμικὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Ἑλληνα συγγραφέα εἶναι ὡς γνωστόν, σὲ μεγάλο βαθμὸ αὐτοβιογραφικὸ, μέσα στὸ ὁποῖο ἀποτυπώνονται τὰ βιώματα καὶ οἱ ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὸ συλλογικὸ ἐκεῖνο παραλογισμὸ τοῦ «πολέμου τῶν χαρακωμάτων» ποὺ τὸν σημάδεψε βαθιά. Αὐτὸ ποὺ βλέπομε νὰ κάνει ἀμέσως ἐντύπωση στὸν ἥρωα τοῦ ἔργου καὶ τὸν κάνει νὰ ἀναρρωτιέται, εἶναι ἡ ὑπαρξὴ Ἑβραίου μέσα σὲ Λεσβιακὸ Σύνταγμα («Ὁ Ἑβραῖος, ποῦ στὴν ὀργὴ βρέθηκε καὶ μάλιστα μέσα σὲ Λεσβιακὸ Σύνταγμα; Μυστήριον»). Κατ' ἀρχὴν, νὰ ἐξηγήσομε ὅτι ὁ Μυριβήλης κατατάχθηκε, μὲ διαταγὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Βενιζέλου, ἐθελοντῆς μὲ ἄλλους νέους ἀπὸ τὸν τόπο του, οἱ ὁποῖοι παρουσιάστηκαν σ' αὐτὸν γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ ἐντάχθηκε στὸ Τέταρτο Σύνταγμα τῆς Μεραρχίας τοῦ Ἀρχιελάγου. Νὰ σημειώσομε ἐπίσης ὅτι ἡ στράτευση τῶν Ἑλλήνων Ἑβραίων καὶ ἡ συμμετοχὴ τους στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴ σημαία ἔγινε λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχαν τὰ καθήκοντα τοῦ Ἑλληνα πολίτη καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι διέμεναν στὴν Ἑλλάδα. Στοὺς πολέμους αὐτοὺς ἔλαβαν μέρος περίπου 1200, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 480 προέρχονταν ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ποὺ ἦταν τότε ἡ μεγαλύτερη ἑβραϊκὴ κοινότητα καὶ οἱ ὑπόλοιποι 730 στρατολογήθηκαν ἀπὸ τίς ὑπόλοιπες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πολέμησαν τότε, ἦταν ὁ Μαρδοχαῖος Φριζῆς, μία

³ Στράτη Μυριβήλη, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 164.

έμβληματική μορφή του έβραϊκού Έλληνισμού, ό όποίος κατατάχτηκε στον Έλληνικό στρατό τό 1915, πολέμησε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, έλαβε μέρος στην έκστρατεία τής Ούκρανίας και στη Μικρασιατική έκστρατεία και σκοτώθηκε ως αντισυνταγματάρχης, ήρωικώς μαχόμενος στον Έλληνοϊταλικό πόλεμο, κοντά στην Πρεμετή στις 5 Δεκεμβρίου του 1940. Νά σημειωθεί, έπίσης, ότι Έλληνες Ίσραηλίτες ήρθαν από τό έξωτερικό (Αίγυπτο, Άμερική και από άλλο) για νά πολεμήσουν.

Στό πλαίσιο αυτό, είναι φυσικό πού αναρρωτιέται ό Μυριβήλης για τήν ύπαρξη Έβραίων στο Σύνταγμα τής Λέσβου, καθώς στο νησί του, αναλογικά μέ τήν έκταση και τόν πληθυσμό του, υπήρχαν έλάχιστοι Έβραίοι. Αυτό ίσως μπορεί νά αποδοθεί είτε στην φυσική απομόνωση του μέσα στη νησιωτική γεωγραφία του Άρχιπελάγους, είτε στο έμπορικό δαιμόνιο τών κατοίκων του πού αποθάρρυνε ίσως τήν έμπορική δραστηριοποίηση τών Έβραίων⁴, τό όποιο θά έπισημάνει ό Σταυράκης Αναγνώστης, ό δάσκαλος του Μυριβήλη, πού έπηρέασε σημαντικά τήν έθνική του αυτοσυνειδησία και τόν όποιο ό συγγραφέας μνημονεύει συχνά στο έργο του μέ πολλή αγάπη και θαυμασμό: «Οί Μυτιληναίοι ζυγίζου και τό αύγόν, ή τό περνούν από τόν χαλκάν (κρίκον)»⁵. Η ύπαρξη τοπωνυμίων, όπως Εύριακή (παρὰ φθορά του Έβριακή), Χαραμίδα, Άκόθ μέ τή χαρακτηριστική ιδιωματική ισπανική προφορά, Όβριόκαστρο και στη συνέχεια τουρκιστί Τσιφούτ Καλεσί, Βριγιός παραπέμπουν στην ύπαρξη Ίουδαίων Σεφαρδιτών, οί όποιοι, καταδιωγμένοι από τήν Ίσαβέλα τής Καστίλλης και τόν Φερδινάνδο τής Άραγωνίας στα τέλη του 15ου αιώνα, διεσπάρησαν στην Εύρώπη και τήν Ελλάδα, εύάριθμων, ώστόσο, στο νησί τής Μυτιλήνης. Αυτό φαίνεται νά προκύπτει από περιηγητές του νησιού σε διάφορες έποχές, όπως οί Benjamin Tudelensis (1159), Pierre Belon (1546-1549), Michaud-Roujoulat (1834), Charles Newton (1852), αλλά και από τή σύγχρονη έρευνα, σύμφωνα μέ τήν όποία είτε ήσαν περαστικοί έμπορευόμενοι (Παν. Παρασκευαΐδη, Η Μυτιλήνη επί Γατελούζων), είτε ήσαν έγκατεστημένοι ένας μικρός αριθμός (100 Ίσραηλίτες τό 1890 κατά τήν Εύρυδική Σιφναίου)⁶. Συγκεκριμένα, στη γειτονία τών Αγίων Θεοδώρων κατά τήν έποχή πού γράφεται τό έργο αυτό του Μυριβήλη, υπήρχαν 5 οικογένειες πού καταγίνονταν μέ άπλές άσχολίες τής έποχής⁷.

⁴ Στρατή Μολίνου, Τό έβραϊκό στοιχείο στη Λέσβο, Χρονικά, Άρ. Φύλλου 210, Ίούλιος-Αύγουστος 2007, σ. 6.

⁵ Σταυράκη Αναγνώστη, Λεσβίας Ωδή, 1850, σ. 207.

⁶ Εύρυδικής Σιφναίου, Λέσβος, Οικονομική και κοινωνική ιστορία 1840-1912, 1996.

⁷ Στρατή Μολίνου, Τό έβραϊκό στοιχείο στη Λέσβο, ένθ' άνωτέρω, σσ. 3-6.

Ὁ λοχίας Κωστούλας, λοιπόν, (βλέπε Μυριβήλης) δὲν εἶχε δεῖ ποτὲ τοῦ Ἑβραίου. Τὸ λέει ὁ ἴδιος, ἄλλωστε: «...πρῶτη φορὰ τοὺς ἀντίκρισα στὴ Θεσσαλονίκη». Ἐκεῖ ἀποβιβάστηκε ἡ μεραρχία γιὰ νὰ προωθηθεῖ στὴ συνέχεια στὸ μέτωπο. Ἡ πόλη τότε κατοικοῦνταν ἀπὸ ἓνα μωσαϊκὸ αὐτόνομων θρησκευτικῶν καὶ ἐθνοτικῶν ὁμάδων ὀργανωμένων σὲ κοινότητες, οἱ ὁποῖες συνυπῆρχαν ὑπὸ τὴν ἰδιότυπη διοίκηση τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας: «Ἕλληνες Χριστιανοὶ Ὀρθόδοξοι, Τοῦρκοι, ἀλλὰ περιστασιακὰ καὶ Ἀρμένιοι, ἐπίσης... Ντονμέδες (Nomme), ὅπως ὀνομάζονταν οἱ Ἑβραῖοι μουσουλμάνοι, ἀργότερα, μὲ τὴν πάροδο τῶν χρόνων, καθολικοὶ, μικρὲς ὁμάδες Δυτικοευρωπαίων, ζοῦσαν πλάι στοὺς Ἑβραίους, πού κι αὐτοὶ ἦταν μία ὁμάδα μὲ διάφορες προελεύσεις, καθὼς δὲν ἀποτελοῦνταν μόνο ἀπὸ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν Σεφαρδιτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ρωμανῶτες, Ἰταλοὺς ἑβραίους πρόσφυγες ἀπὸ τὴ Βόρεια καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη»⁸. Ἀνάμεσα, λοιπόν, σ' ὅλους αὐτοὺς οἱ Ἑβραῖοι Σεφαραδίτες ἦταν ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία. Εἶναι γνωστὴ καὶ πολὺ χαρακτηριστικὴ ἡ χιουμοριστικὴ ἀντίδραση ἑνὸς Ἑλληνα δημοσιογράφου, τοῦ Χρήστου Χρηστοβασίλη μπροστὰ στὴν πληθώρα αὐτῆ τοῦ ἑβραϊκοῦ στοιχείου ὅταν ἐπισκέφτηκε τὴν πόλη στὰ 1894: «Ἐξελθὼν τοῦ καφενεῖου εὐρέθην πάλιν ἐν τῷ μέσῳ ἀπειραρίθμου πλήθους ἑβραϊόκοσμου. Ἑβραῖοι ἔμπροσθέν μου. Ἑβραῖοι ὀπισθὲν μου. Ἑβραῖοι εἰς τὰ δεξιὰ μου. Ἑβραῖοι εἰς τὰ ἀριστερὰ μου. Ἑβραῖοι πέρα, Ἑβραῖοι δῶθε! Παντοῦ Ἑβραῖοι...»⁹.

Κατ' ἀρχὴν, τὸ κεντρικὸ πρόσωπο τοῦ ἔργου φαίνεται νὰ διακατέχεται ἀπὸ μία ἀνεπίγνωστη ἀντιπάθεια πρὸς τοὺς Ἑβραίους. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἀφοπλιστικὴ ἀφέλεια καὶ τὸν, σχεδόν, ἐξομολογητικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζει τὴν ἀπωθητικὴ πρὸς τὸν Γιακώβ, ἀλλὰ καὶ τὴ χαϊρέκακὴ του διάθεση στὸ ἄκουσμα τῆς ὠμῆς βίας ποὺ ἀσκήθηκε πάνω του. Ὡστόσο, ἡ δήλωσή του ὅτι δὲν ἔχει «καμιὰ πρόληψη ἐναντία στοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ», ὄχι μόνο δὲν διαψεύδει τὴν εἰλικρινῆ ὁμολογία του, ἀλλ' ἴσως τὴν ἐπιβεβαιώνει, καθὼς ἐνδεχομένως ἐπιχειρεῖ συνειδητὰ νὰ ἐρμηνεύσει καὶ ἐκλογικεύσει αὐτὴ τὴν ἀσυνειδητὴ ἀντιπάθειά του καὶ συγχρόνως νὰ ὀδηγήσει σὲ βαθύτερους προβληματισμοὺς γιὰ τὴν ἀνίχνευση τῶν αἰτίων τῆς. Μάλιστα, γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸν ἰσχυρισμὸ του, θὰ πεῖ ὅτι θαύμασε «τὴν ὁμορφιά τῶν κοριτσιῶν τους, πού κάνει ἓνα φαινόμενο ὁλό-

⁸ Anthony Molho, Ἀνάλυση τῶν περιεχομένων τοῦ βιβλίου τῶν Γιάννη Μέγα-Τζάκου Μπενμαγιόρ, Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης. Μαρτυρίες μὴ Θεσσαλονικέων 50 μ. Χ-1912, ἀπὸ τὴν κεντρικὴ ὁμιλία τοῦ ἐν λόγῳ καθηγητῆ τὴν 1η Νοεμβρίου 2017 στὴν αἴθουσα τῆς Παλαιᾶς Βουλῆς, Χρονικά, Ἀρ. Φύλλου 248, Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2017, σ. 40.

⁹ Anthony Molho, Ἀνάλυση τῶν περιεχομένων τοῦ βιβλίου τῶν Γιάννη Μέγα-Τζέκυ Μπενμαγιόρ, Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης. Μαρτυρίες Θεσσαλονικέων 50 μ. Χ-1912..., Χρονικά, Ἀρ. Φύλλου 248, Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2017, σ. 40.

τελα ἀξήγητο τὴν ἀνυπόφερτην ἀσκήμια πού εἶδα σ' ὄλες τὶς γριές Ἑβραΐσες». Πραγματικά, ἀξιοσημείωτη καὶ ἐντυπωσιακὰ πρωτότυπη αὐτὴ ἡ παρατήρηση. Εἶναι γεγονός πάντως ὅτι, ὅπως θὰ σημειώσει ὁ Κάρλ Μπράουν πού ἐπισκέφτηκε τὴν πόλη, οἱ σεφαρντεῖρ εἶναι ἀρκετὰ ὠραῖοι, τόσο οἱ ἄνδρες, ὅσο καὶ οἱ γυναῖκες. Οἱ πιὸ ὠραῖοι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι οἱ γέροι πού εἶναι σὰν προφήτες τῆς Π. Διαθήκης καὶ οἱ Ἑβραιοπούλες, ἐνῶ ἓνας ἄλλος ταξιδιωτικὸς συγγραφέας, ὁ Isambert θὰ σημειώσει ὅτι «οἱ γυναῖκες τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης φημίζονται γὰρ τὴν ὁμορφιά τους». Στὴν παρατήρηση αὐτὴ ὁ Μπράουν θὰ σχολιάσει ὅτι «αὐτὸ εἶναι σωστὸ ὅσον ἀφορᾷ τὶς γυναῖκες τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως οἱ ὁποῖες συναγωνίζονται, σὲ ὁμορφιά τὶς γυναῖκες τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Ἰσπανίας συνάμα καὶ ἔχουν εἰδικὰ πολὺ μεγάλα ὁμορφα μάτια καὶ γεμάτα φωτιά. Στὶς λαϊκὲς τάξεις, ὡστόσο, δὲν βρίσκει ἐντελῶς ἐφαρμογὴ ἡ παρατήρηση τοῦ Ἰζαμπέρ. Συγκεκριμένα, γερνᾶνε οἱ γυναῖκες αὐτὲς πολὺ γρήγορα γιὰτὶ γεννᾶνε πολλὰ παιδιὰ καὶ λόγῳ τοῦ ἀνθυγιεινοῦ κλίματος μὲ τοὺς πολλοὺς πυρετοὺς καὶ ἐξαιτίας τῆς ἀνεπαρκοῦς διατροφῆς»¹⁰.

Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ τοῦ μυθιστορήματος δὲν συνιστᾷ μία ἀπλὴ περιπτώση προκατάληψης, καθὼς αὐτὴ ἐκδηλώνεται μὲ μία ἀπροσχημάτιστη ἀπειλητικὴ καὶ βίαιη συμπεριφορὰ καὶ μία χυδαία ἐπιθετικὴτητα. Στὴν πραγματικὴτητα, δὲν εἶναι, ὅπως ἴσως θὰ νόμιζε κανεὶς, ἡ προκατάληψη αὐτὴ πού προκαλεῖ τὴν ἐπιθετικὴτητα, ἀλλὰ ἀντιστρόφως, ἡ δευτέρη προκαλεῖ τὴν πρώτη καὶ τὴν πολλαπλασιάζει. Ὅπως ἔχει δειχτεῖ στὴ μεγάλη ψυχολογικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ μελέτη «Ὁ αὐταρχικὸς χαρακτήρας» τοῦ Τέοντορ Ἀντόρνο (Theodor W. Adorno) καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων τοῦ Ἰνστιτούτου Κοινωνικῆς Ἐρευνας τῆς Φραγκφούρτης, δὲν εἶναι ἡ προκατάληψη ἡ πρωτογενὴς αἰτία τῶν συγκρούσεων, ἀλλὰ τὸ σύμπτωμα. Αὐτὸ πού προηγεῖται εἶναι ὁ φόβος καὶ κυρίως ἡ ἐχθρότητα. Στὴν ἐν λόγῳ μελέτη, ἡ προτεραιότητα δίνεται, ὄχι στὴν προκατάληψη, ἀλλὰ στὸν ἐθνοκεντρικὸ χαρακτήρα πού συνδέεται μὲ πολιτισμικὰ στοιχεῖα, οἰκεῖα καὶ ἀπροβλημάτιστα ἀποδεκτὰ καὶ ἔχει μία ἀνελαστικὴ ἀντιδραστικὴτητα ἀέναντι σὲ κάθε τί ξενόφερτο, τὸ ὁποῖο θεωρεῖ ἐχθρικὸ καὶ ἐπικίνδυνον καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἄξιο νὰ ἀπομονωθεῖ, νὰ ἀποκλεισθεῖ κοινωνικὰ καὶ σὲ περιπτώσεις ἀκραῖες ἐνὸς ρατσιστικοῦ ἐθνοκεντρισμοῦ, νὰ ἐξοντωθεῖ. Στὶς περιπτώσεις ἐπομένως τοῦ ἀντισημιτισμοῦ δὲν εἶναι ἡ προκατάληψη πού προκαλεῖ τὴν ἐχθρότητα, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ τελευταία προηγεῖται καὶ συγκροτεῖ τὴν πρώτη¹¹.

¹⁰ Πολυχρόνη Ἐνεπεκίδη, Ἡ Θεσσαλονικὴ στὰ χρόνια 1875-1912, Ἐκδ. Οἶκος Ἀδελφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονικὴ 1988, σ. 170.

¹¹ Ἀνδρέα Χριστινίδη, Ἐχθρότητα καὶ προκατάληψη, Χρονικά, τόμ. ΚΖ, Ἀριθ. Φύλλου 193, Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2004, σσ. 3-4.

Όπως είναι γνωστό, στη γλώσσα μας ή έννοια της πρόληψης έμπεριέχει, ανάμεσα στα άλλα, την προκατάληψη, μία γνώμη ή αντίληψη άβασάνιστα και κατά συνθήκη παραδεδεγμένη ή μία άλογη και εκ παραδόσεως κτηθείσα ιδέα, και μία δεισιδαίμονα δοξασία και δεισιδαιμονία¹². Δέν είναι τυχαίο πού ή ίδια ή θέα του Γιακώπ προκαλεί στον κεντρικό ήρωα μ' ένα τρόπο αυτόματης συνειρμικής άντανάκλασης μνήμες και βιώματα από ένα λαϊκό θρησκευτικό έθιμο του νησιού του, τò κρέμασμα και τò κάψιμο του Ίούδα: «Μου θύμισε μονομιās τò άχυρένιο άντρείκελο, τόν 'Ούβριο' πού σκαρώνει στο νησί ó Κώστας ó Παλακτής κάθε Μεγάλη Παρασκευή και τò καϊν οί μόρτες με άλαλαγμούς χαράς. Είμαι παραγεμισμένο τράκες και λογής πυροτεχνήματα, πού παίρνουνε φωτιά ένα-ένα, όσο άνάβει ó άχυράνθρωπος...».

Πρόκειται, λοιπόν, για τò γνωστό λαϊκό θρησκευτικό έθιμο πού άφορά στο 'κρέμασμα' και στο 'κάψιμο' του Ίούδα, ένός δηλαδή όμοιώματός του πού λειτουργεί ως ύποκατάστατό του στο πλαίσιο μίας άσυνείδητης έκτονωτικής λειτουργίας¹³. Η μορφή του όμοιώματος γίνονταν μία-δυò μέρες πριν από ρούχα παλιά, παραγεμισμένα με άχυρα, έτσι ώστε να προκαλεί κωμική διάθεση και άποτροπιασμό και κρεμιόταν σε κάποιο δέντρο έξω από τò ναò ή σε κάποιο ικρίωμα προς τò σκοπό αυτό κατασκευασμένο. Μετά την Άνάσταση τò πετροβολούσαν, τò έφτυναν ή και τò μαχαίρωναν και, τέλος, τò έκαιγαν.

Ο Ίούδας στη λαϊκή μας παράδοση εκπροσωπεί την άπεχθή μορφή του προδότη του Χριστού, γι' αυτό και είναι ένα από τὰ πιò άποτρόπαια πρόσωπα σ' αυτήν. Στη Σηλυβρία έκαιγαν όμοίωμα Έβραίου με καπέλο και παλιά ρούχα τή Μεγάλη Παρασκευή, ένω στη Μάδυτο τή Δευτέρα του Πάσχα έντυναν κάποιο, Ίούδα και τόν περιέφεραν με τò σημαντικό του ναού από σπίτι σε σπίτι, όπου τούς φιλοδωρούσαν με χρήματα ή τρόφιμα, μεγάλο μέρος τών όποιων έδιναν ύστερα σ' αυτόν πού ύποδύοταν τόν Ίούδα. Αυτή ή τελετουργική περιφορά στο πλαίσιο ένός παιδικού άγερμού γίνονταν και σε άλλα χωριά της Άνατολικής Θράκης όπου όμως περιφερόταν όμοίωμα του Ίούδα και συγκεντρωνόταν καύσιμη ύλη και έπειτα τò στερέωναν και τò έκαιγαν τραγουδώντας. Υπάρχουν όμως κάποιες λαϊκές τελετουργίες πού άπομακρύνονται πολύ και είναι ξένες στη βιβλική παράδοση τών κειμένων. Τò βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής στην Άνατολική Θράκη σε κάποια στάση της λιτανευτικής πομπής του Έπιταφίου σε πα-

¹² Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικόν όλης της Έλληνικής Γλώσσης, τόμ. ΙΒ', Εκδ. Όργανισμός Χ. Τεγόπουλος-Β. Άσημακόπουλος, 1964, σ. 6138.

¹³ Γιώργου Θωμά, Τò Πάσχα τών Έλλήνων και τò ... «μαρτύριο» του Ίούδα, Χρονικά, Αρ. Φύλλου 220, Μάρτιος-Άπρίλιος 2009, σ. 26.

ρεκκλήσι τοῦ χωριοῦ ἔκαιγαν τὸν Ἰούδα καὶ ὅσο ὁ ἱερέας διάβαζε τὴν εὐαγγελικὴ περικοπὴ πού σχετίζεται μὲ τὸν Ἰούδα, οἱ ἄνθρωποι ἔπαιρναν μίαν χούφτα στάχτη γιὰ νὰ τὴ ρίξουν στὰ μνήματα τῶν συγγενῶν τους τὸ Μεγάλο Σάββατο, ἢ «διὰ μαγικὴν χρῆσιν». Αὐτὸ γινόταν καὶ στὶς Μέτρες ὅπου τὸ πρῶτὸ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου τελοῦνταν τρισάγια ἀπὸ τὸν ἱερέα καὶ ρίχνονταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους στάχτη ἀπὸ τὸ κάψιμο τοῦ Ἰούδα τὴν προηγούμενη, ἐνῶ στὸ Φανάρι ἔριχναν τὴ στάχτη στὶς τριανταφυλλιές γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ζώφια ἢ τὰ φύλλα σὰν φάρμακο γιὰ τὸ φόβο¹⁴. Ἐδῶ βλέπομε ὅτι ἡ στάχτη μέσα ἀπὸ τὴν τελετουργικὴ διαδικασία ἀποκτᾶ συμβολικὸ νόημα καὶ γονιμοποιητικὴ καὶ φαρμακευτικὴ δυναμικὴ καὶ συνδέεται «μὲ τὴν πάγια λαϊκὴ πίστη γιὰ τὴ ἀναγέννηση τῶν νεκρῶν, γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ θανάτου ὡς προαγγέλου τῆς ἀνάστασης καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ ὡς προμηνύματος τῆς θαυματουργικῆς ἔγερσης, κατ' ἀναλογίαν τῆς πορείας τοῦ σπόρου καὶ τῆς σπορᾶς: σπορά: θάνατος\χειμῶνας-ἀναβλάστηση: ἀνάσταση\ἀνοιξη. Ἐν προκειμένῳ, ἡ στάχτη εἶναι τὸ κατάλοιπο ἀπὸ τὸ ὁμοίωμα τοῦ Ἰούδα, πού συνειρμικὰ ταυτίζεται μὲ τὰ κατάλοιπα ἐνὸς πραγματικοῦ ἀνθρώπου, κι ἀκόμη περισσότερο ἐνὸς ἐνιαύσιου δαίμονα, μίας δαιμονικῆς μορφῆς πού τελικὰ ἀποκτᾶ γονιμοποιητικὸ ρόλο, σὲ ἕνα ἐννοιολογικὸ καὶ ἰδεολογικὸ περιβάλλον πού τὰ ὅρια μεταξὺ 'καλοῦ' καὶ 'κακοῦ' εἶναι μᾶλλον ρευστὰ καὶ ἐξαρτημένα ἀπὸ τὴν τελικὴ ἀποτελεσματικότητά κάθε ὄντος, φυσικοῦ ἢ ὑπερφυσικοῦ, στὸ ἀναμενόμενον καὶ ποθούμενον ἀποτέλεσμα τῆς βλάστησης»¹⁵. Ἡ παραπάνω παρατήρηση ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχουν ὑποστηρίξει ὁ Γ. Α. Μέγας καὶ ὁ Walter Puchner, σύμφωνα μὲ τὰ ὅποια ὁ Ἰούδας εἶναι ἀνάμεσα στὰ γονιμολατρικὰ ὁμοιώματα πού συμβολίζουν τὸν κύκλο τῆς βλάστησης κι ἔτσι ὁ Ἰούδας συνδέθηκε μὲ τὶς ἀρχαῖες ἀντιλήψεις καὶ τελετουργίες γονιμότητας κι ἀπὸ ἀποδιοπομπαῖος τράγος κατέστη γονιμικὸς δαίμονας¹⁶. Οἱ Ἑβραῖοι ἐνίστανται σ' αὐτὴ τὴ θρησκευτικὴ ἔθιμικὴ καὶ λαογραφικὴ πλευρὰ τοῦ πράγματος, ὅπως καὶ στὴ φορκλορικὴ στὸ πλαίσιο τῆς ἐπιχειρούμενης ἀναβιώσεως τῆς λαϊκότητος αὐτῆς θρησκευτικῆς συνήθειας ἀπὸ διάφορους συλλόγους, ἢ ὅποια γίνεται συνήθως γιὰ τουριστικοὺς λόγους.

Ἡ Ἐκκλησία ἀντέδρασε κατὰ καιροὺς στὸ ἔθιμο αὐτό, κατ' ἀρχὴν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. Πρωτ. 1843-διεκπ. 539 τῆς 12-4-1891 Ἐγκυκλίου, μὲ τὴν ὅποια προέτρεπε τοὺς μητροπολίτες τῆς χώρας νὰ ἐνεργήσουν κατάλληλα, ὥστε νὰ ἐξαλειφθεῖ τὸ ἀναχρονιστικὸ αὐτὸ ἔθιμο. Στὴ συνέχεια, ἀκολούθησε

¹⁴ Μανόλη Βαρβούνη, Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία, τόμ. Πρῶτος, Ἐκδ. Οἶκος Κ. καὶ Μ. Ἀντ. Σταμούλη, Θεσπικὴ 2017, σσ. 167-168.

¹⁵ Μανόλη Βαρβούνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 169.

¹⁶ Μανόλη Βαρβούνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, σσ. 169-170.

ή μὲ ἀριθμ. Πρωτ. 2024-Ἀριθμ. Διεκπ. 663 ἀπὸ 10-5-1910 Ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ὁποίας ὑπενθυμίζεται ὅτι ἡ κρηγίς τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποία «Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν οὐ μόνον ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὅτι...πρέπει νὰ εἶναι καθολικὴ, ἐκτεινομένη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔδειξε τὴν ἀγάπην ταύτην, καθ' ἅπαντα μὲν τὸν ἐπίγειον αὐτοῦ βίον, μάλιστα δ' ἐν μέσῳ τῶν παθῶν καὶ ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ, ὡς προσηλωμένος ἠύχθη πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα ὑπὲρ τῶν θανασίμων αὐτοῦ ἐχθρῶν, εἰπὼν τὰ θεῖα ἐκεῖνα ῥήματα: 'Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν'. Αὐτῆς τῆς κρηγίδος τῶν Εὐαγγελικῶν ἀρετῶν ἐπιλανθάνονται κάποιοι Χριστιανοὶ διὰ τῆς τηρήσεως τοῦ ἀνοικείου ἐθίμου τῆς καύσεως τοῦ ὁμοιώματος τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς προσβολῆς καὶ τοῦ ὄνειδισμοῦ τῶν συμπολιτῶν Ἰουδαίων. Π' αὐτὸ καὶ προτρέπεται «ἵνα σύντονος ληφθῆ πρόνοια καὶ πᾶσα καταληφθῆ προσπάθεια πρὸς ἄρσιν καὶ ἐξάλειψιν τοῦ ἀτόπου τούτου. Διότι, ὡς οὐδαμῶς λανθάνει Ὑμᾶς, ἡ διὰ πυροβολισμῶν καὶ καύσεως ὁμοιώματος τοῦ προδότου διακωμώδησις καὶ ἐξουθενισμὸς τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν Ἰουδαίων, προφανῶς διεγείρει θρησκευτικὸν μῖσος καὶ ὑποθάλλει κατ' αὐτῶν φανατισμὸν, ἀμαυροῖ δὲ καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν μερῶν, ὧν ἐν μέσῳ ἐπισυμβαίνει τὸ τοιοῦτον κακόν».

Θὰ ἀκολουθήσει καὶ ἄλλη Ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκείνη τῆς 13-4-1918, καθὼς εἶχε διαπιστωθεῖ «ὅτι ἐπικρατεῖ εἰς τινὰ εἰσέτι τοῦ Κράτους μέρη, ἔθιμον ξένον ἐντελῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καθ' ὃ κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν γίνεται χρῆσις λαϊκῶν ἀσμάτων, ἐν οἷς ὑπάρχουσι φράσεις καθαπτόμεναι τοῦ ἔθνους τῶν Ἑβραίων», ὅπως καὶ ὅτι ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα σὲ μερικὰ μέρη νὰ γίνεται ἡ καύση τοῦ Ἰούδα. Διὰ τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς, ἐπισημαίνεται καὶ πάλι ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν «ἡ τήρησις τοιούτων ἐθίμων ἀντιβαίνει πρὸς τὴν βάσιν καὶ τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως ἡμῶν, ἥτις εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἐν γένει πρὸς πάντα ἄνθρωπον», ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι «τὰ ἀντιχριστιανικὰ ταῦτα ἔθιμα, συντελοῦσι τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν ψυχρότητος μεταξύ τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος καὶ τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν Ἰσραηλιτῶν, οἱ ὅποιοι κοινὴν σήμερον μεθ' ἡμῶν ἔχουσι τὴν πατρίδα καὶ τὰ αὐτὰ πρὸς αὐτὴν δικαιώματα καὶ καθήκοντα, ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ θίγηται ἡ φιλοτιμία αὐτῶν διὰ πράξεων καὶ φράσεων αἵτινες εὐκόλως δύνανται νὰ ἐκκληφθῶσιν ὡς προσβλητικαὶ διὰ τὸ ἔθνος τῶν Ἰσραηλιτῶν», ἐνῶ καταλήγει λέγοντας ὅτι «Τούτων πάντων ἔνεκεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἔγνω, ἔχουσα πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τε βάσιν τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως καὶ τὸ συμφέρον τῆς ἐν ὁμοιοῖα συμβιώσεως τῶν τέκνων τῆς πατρίδος, ὅπως ρητῶς ἀπαγορεύσῃ τὰ ἔθιμα ταῦτα, προτρέπεται δὲ πάντας εἰς ἀποφυγὴν αὐτῶν». Βλέπει κανεὶς ὅτι ἡ θέσις καὶ ἡ στάσις τῆς Ἐκκλησίας εἶναι κρυστάλλινη καὶ δὲν ἐπιδέχεται καμμία ἀμφισβήτησις, μία

στάση και θέση άπροκατάληπτη, άφανάτιστη, φιλόανθρωπη και σοφή, καθώς ή τήρηση του έθιμου αυτού και οί πράξεις φανατισμού άπέναντι στους Έβραίους, ήταν δυνατόν, άνάμεσα στα άλλα, να επιφέρουν διάρρηξη των σχέσεων των δύο έθνοτικών και κοινωνικών ομάδων και κατά συνέπεια του κοινωνικού ίστού, πράγμα τó όποιο θα μπορούσε να έχει άπροσμέτρητες διαστάσεις και να επιφέρει δυσάρεστες κοινωνικές συνέπειες μέσα στις τόσο ρευστές ιστορικές συγκυρίες τής έποχής. Για τους Έβραίους τó Χριστιανικό Πάσχα ήταν πάντα τó κομβικό σημείο για τις σχέσεις τους με τους Χριστιανούς. Στο πλαίσιο αυτό, ή καλλιέργεια ένός κλίματος θρησκευτικού φανατισμού και μισαλλοδοξίας με άφορμή τó έθιμο αυτό θα μπορούσε να δημιουργήσει πολλά προβλήματα στην άνομοιογενή έθνοτικά και θρησκευτικά έλληνική κοινωνία των τελών του 19ου και των άρχών του 20ου αιώνα. Αυτή τή συσχέτιση άνάμεσα στο έθιμο και στα κοινωνικά παρεπόμενά του πού ήταν μία πραγματικότητα, θα κάνει ó Καζαντζάκης στον «Καπετάν Μιχάλη», μεταφέροντάς μας στο κλίμα τής σκλαβωμένης κοινωνίας τής Κρήτης, όταν οί Κρητικοί άγρίευαν, καθώς ταύτιζαν τά πάθη τους με τά πάθη του Χριστού: «Σά να κάθουνταν άπάνω στα κάρβουνα, άκουσαν, και βιάζονταν, τά πρώτα έξι Βαγγέλια, και άγριεμένοι πετάχτηκαν όλομεμιάς στην αύλή τής έκκλησίας, όπου άπό νωρίς είχαν στήσει τó Γιούδα, καμωμένο άπό κουρέλια κι άχυρα και μπογιές.» Έπесαν πάνω του, άλλοι με τά μαχαίρια, άλλοι με άναμμένα κεριά, τόν μαχαίρωναν και του 'βαζαν φωτιά και γύρα τά παιδιά χόρευαν ούρλιάζοντας. Άνακουφίστηκαν, γαλήνεψαν λίγο και μπήκαν πάλι μέσα στην έκκλησιά ν' άκούσουν τά επίλοιπα Βαγγέλια. Περίμενε τó Θρασάκι ν' άποκαεί ó Γιούδας, χοροπηδούσε κι ούρλιαξε κι αυτός με τ' άλλα παιδιά, γύρα άπό τόν προδότη πού καίγονταν, κι ύστερα πήρε τους συντρόφους του, τά' χαν όλα συφωνημένα, κρατούσε καθένας άπό ένα μπουκάλι πετρέλαιο κλεμμένο άπό τó σπίτι τους κι ένα κουβάρι κουρέλια, κι έτρεξαν κατά τήν Όβριακή. Μπροστά, κεφαλή, τραβούσε τó Θρασάκι, και πλάι του ó συμμαθητής του ó Λεβής τó Όβραιόπουλο, πού σιγά σιγά με τά Ρωμιόπουλα είχε γίνει ένα μαζί τους, δέν ήθελε να τόν λένε Άβραμικό κι άλάδωτο, και γι' αυτό, κάθε πού ήταν να σκαρώσουν καμιά βρωμοδουλειά στους Όβραίους, αυτός πρώτος και καλύτερος... τó Θρασάκι ήθελε να δει, να συδαυλίσει τή φωτιά, να τή βοηθήσει να κάμει στάχτη τó όβραϊκό σπίτι. 'Τί πάει να πει, έλεγε με τó νού του, να φτιάνεις Όβραίους με κουρέλια κι άχυρα και να τους καίς• να καίς ζωντανούς Όβραίους, αν θές να' χεις τήν εύκή του Χριστού!' Ζύγωσε να χύσει στην άναμμένη πόρτα και τó επίλοιπο πετρέλαιο...»¹⁷.

¹⁷ Νίκου Καζαντζάκη, 'Ο Καπετάν Μιχάλης (Ελευθερία ή Θάνατος), Τρίτη Έκδοση, έκδ. Έλένης Καζαντζάκη, Άθήνα 1974, σσ. 173-175.

Ὁ ισχυρισμὸς τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα ὅτι δὲν ἔχει καμμιά πρόληψη γιὰ τοὺς Ἑβραίους, ἐπιδέχεται ἄλλη μία, τουλάχιστον, ἀνάγνωση. Πρόκειται γιὰ διαδόσεις καὶ κατηγορίες ποὺ ἀποδόθηκαν στοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι ἔπαιζαν διαχρονικὰ τὸ ρόλο τοῦ ἀποπομπαίου τράγου σὲ διάφορες κοινωνίες. Μία τέτοια διάδοση ἀνάγεται ἤδη στοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ὅτι δηλαδή οἱ Ἰουδαῖοι λάτρευαν στὸ Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων μία χρυσὴ κεφαλὴ ὄνου, ὅπως τὶς κεφαλὲς ζῶων ποὺ λατρεύονταν στὴν Ἀρχαία Αἴγυπτο. Μία ἄλλη κατηγορία ἀφορᾷ τὰ λεγόμενα «Πρωτόκολλα τῶν Σοφῶν τῆς Σιών» ποὺ περιέχουν πρακτικὰ μίας σειρᾶς μυστικῶν συνεδριάσεων τῶν Πρεσβυτέρων τῆς Σιών, τὰ ὁποῖα πρωτοεκδόθηκαν στὴ Ρωσία στὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἀπὸ τὴν Τσαρική Μυστικὴ Ἀστυνομία-Ὀχράνα, ἔπειτα ἀπὸ πολλὲς προηγηθεῖσες ἀποτυχημένες προσπάθειες στὴ Γαλλία τὸ 1860, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ νεώτερη συκοφαντία κατὰ τῶν Ἑβραίων ποὺ ἀφορᾷ κατ' αὐτοὺς¹⁸ στὴν Ἰουδαϊκὴ συνωμοσιολογία καὶ τὸν ἰουδαϊκὸ διεθνισμό, συμβάλλοντας στὴν ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου πολιτικοῦ ἀντισημιτισμοῦ.

Τέλος, μία ἄλλη κατηγορία ἀφορᾷ στὴ λεγόμενη συκοφαντία τοῦ αἵματος (blood libel), τὴν ἀνυπόστατη ἐκείνη κατηγορία γιὰ τὴ θυσία νέων Χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους μὲ σκοπὸ τὴ χρῆση τοῦ αἵματος στὸ ἑβραϊκὸ τελετουργικόν. Μία τέτοια περίπτωση ἀφορᾷ τὸ φόνο ἑνὸς μικροῦ παιδιοῦ 5 χρονῶν τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1712 στὴ Ζάκυνθο παραμονὲς τοῦ Πάσχα, τὸ ὁποῖο βρέθηκε στὴν παραλία νὰ ἐπιπλέει νεκρὸ μὲ τραύματα στὸ κεφάλι, τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια. Σὲ νεκροψία ποὺ διενεργήθηκε μὲ ἐντολὴ τοῦ τότε προβλεπτῆ, διαπιστώθηκε ὅτι τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια ἦταν τρυπημένα, γεγονός τὸ ὁποῖο πυροδότησε ἰσχυρὸ κοινωνικὸ ἀναβρασμό, δεδομένου ὅτι θεωρήθηκε ὅτι τὸ παιδί σταυρώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους. Δὲν μπορεῖ νὰ ξέρει κανεὶς ἂν ἦταν ὄντως ἔτσι ἢ ἀποτέλεσε μέρος ἑνὸς σχεδίου, προκειμένου νὰ ἐξωσθοῦν οἱ Ἑβραῖοι ἀπὸ τὸν τόπο κοινῆς συγκατοικίας καὶ νὰ περιοριστοῦν σὲ μία συγκεκριμένη καὶ ὑποβαθμισμένη περιοχὴ, πρᾶγμα ποὺ ἐγίνε¹⁹. Ἐπίσης, τοῦ μικροῦ ἀπὸ τὴ Ρόδο (1840) ποὺ θεωρήθηκε ὅτι ἠρπάγη ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους γιὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ αἷμα του στὴ γιορτὴ τοῦ Ἑβραϊκοῦ Πάσχα²⁰ (Παρασκευὴ τῶν ἀζύμων), ἢ περίπτωση τῆς ὑποτιθέμενης ἀπαγωγῆς μικρῆς Ἑλληνίδας ἀπὸ τὴν Καβάλα (1894) δῆθεν γιὰ

¹⁸ Ραββίνου Ἡλία Σαμπεταί, Ἀντι-Ἰουδαϊκοὶ θρύλοι καὶ συκοφαντίες, Χρονικά, τόμ. 40, Ἄρ. Φύλλου 247, Ἰαν.-Ἰούν., 2017, σσ. 3-10.

¹⁹ Ἄγγελο-Διονύση Δεμπόνου, Πῶς οἰκοδομεῖται ὁ ἀντισημιτισμὸς, Χρονικά, Τόμ. 34ος, Ἄρ. Φύλλου 234, Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 2011, σ. 12.

²⁰ Δ. Φονεύουσιν οἱ Ἑβραῖοι τέκνα Χριστιανῶν διὰ τὸ Πάσχα, Ἔστια, τόμ. 11ος, Ἄρ. 276, 12 Ἀπριλίου 1881, σσ. 234-235.

τοὺς ἴδιους λόγους, ὅπως καὶ ἡ περίπτωση τοῦ φόνου ἑνὸς δεκάχρονου παιδιοῦ προσφυγικῆς οἰκογένειας (1932), πάλι στὴν ἴδια πόλη²¹.

Στὶς παραπάνω περιπτώσεις ἀπεδείχθη τὸ ἀνυπόστατο τῶν κατηγοριῶν, πολλῶ μᾶλλον καθὼς ἀπαγορεύεται ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς στοὺς Ἑβραίους ἡ χρῆση ὄχι μόνο αἵματος ἀνθρώπινου, ἀλλὰ καὶ ζώων. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὰ κίνητρα ἦταν κατ' ἀρχὴν μὲν θρησκευτικά, ἀλλὰ στὴ συνέχεια καὶ κυρίως οἰκονομικά, δηλαδὴ οἰκονομικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ κοινωνικά καὶ ἰδεολογικά. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ εὐμάρεια τῶν Ἑβραίων ἐπέσυρε τὴν καχυποψία καὶ τὸν φθόνο καὶ ἀποτελοῦσε τὴ σπουδαιότερη ἴσως αἰτία γιὰ τὴ δημιουργία διακοινοτικῶν συγκρούσεων ἀπὸ ὁμάδες ποὺ ὑπηρετοῦσαν ἄνομα συμφέροντα. Στὴν ἀποδυνάμωση αὐτῶν τῶν διασπαστικῶν στοιχείων, στὴν Καβάλα συγκεκριμένα, σπουδαῖο ρόλο ἔπαιξε ἡ ἐνιαία στάση τῶν ἐθνοτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἡγεσιῶν ποὺ ἀξιοποίησαν σωστὰ τὴν κοινότητα τῶν συμφερόντων τους καὶ τὴ δύναμη ἐπιβολῆς τους στὴν κοινωνία τοῦ τόπου τους.

Ἐνα ἄλλο περιστατικό, ἐκεῖνο τοῦ φόνου καὶ βιασμοῦ μίας ἐντεκάχρονης Ἑβραιοπούλας τὴν 1η Ἀπριλίου τοῦ 1891 στὴν Κέρκυρα, ἔγινε αἰτία νὰ δημιουργηθοῦν βαθεῖες κοινωνικὲς ἀναταράξεις, ἔξαρση ἀντισημιτισμοῦ καὶ διακοινοτικὲς συγκρούσεις, σὲ βαθμὸ μίας ἐπαπειλούμενης διάρρηξης τοῦ κοινωνικοῦ ἴστου στὴν πόλη. Στὸ πλαίσιο αὐτό, σημειώθηκαν φαινόμενα προπηλακισμοῦ, βιαιοπραγιῶν, καταστροφῶν, λεηλασίας καὶ ὅλα αὐτὰ, τουλάχιστον μὲ τὴν ἀνοχὴ μίας μεγάλης μερίδας τοῦ τοπικοῦ τύπου. Τόσος ἦταν ὁ φόβος, ὥστε κάποιοι Ἑβραῖοι ἔκλειναν μαγαζιά ἢ πουλοῦσαν τὰ σπίτια καὶ ξεनिτεύονταν. Καὶ ἐδῶ οἱ κοινοτικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἡγετικὲς ὁμάδες προσπάθησαν νὰ ἡρεμήσουν τὴν ἔκρυθμη αὐτὴ κατάσταση, ἡ ὁποία ἐκτονώθηκε μόλις στὶς 7 Μαΐου τοῦ ἴδιου ἔτους, χωρὶς ὡστόσο ὁ δρᾶστης νὰ βρεθεῖ ποτέ²². Κατὰ τὴ γνώμη μας, τὰ θλιβερά αὐτὰ γεγονότα, οἱ διαστάσεις τῶν ὁποίων ξέφυγαν ἀπὸ τὰ στενὰ τοπικὰ πλαίσια τοῦ νησιοῦ, ἐπεκτάθηκαν καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς καὶ ἔγιναν γνωστὰ σὲ ὅλο τὸν κόσμο, ἦταν ἡ αἰτία γιὰ τὴν Ἐγκύκλιο τῆς 13 Ἀπριλίου τοῦ 1891 τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ποὺ προαναφέρθηκε. Νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι, σύμφωνα μὲ μία γενικευμένη κρατοῦσα ἄποψη, οἱ ἀντισημιτικὲς ἀντιλήψεις τῆς Εὐρώπης ἦταν αὐτὲς ποὺ ἐπηρεάσαν τὴν Κερκυραϊκὴ κοινωνία, ἡ ὁποία βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴ δυτικὴ κυριαρχία. Ἐπίσης, τὰ γεγονότα αὐτὰ σὲ

²¹ Βασίλη Ριτζαλέου, Ἡ ὑπόθεση τοῦ Ἑβραίου πραγματογνώμονα καπνῶν Ραζόν: συκοφαντία αἵματος καὶ διαχείριση κρίσεων στὴν Καβάλα τοῦ 1894, Χρονικά, τόμ. Μ, Ἀρ. Φύλλου 213, Ἰαν.-Φεβρ. 2008, σσ. 18-22.

²² Κώστα Βαλέτα, Ὁ Παπαδιαμάντης καὶ οἱ Ἑβραῖοι, Ἀπογευματινὴ τῆς Κυριακῆς, 12-1-2006.

Κέρκυρα καὶ Ζάκυνθο ἔπαιξαν καθοριστικὸ ρόλο στὴν ἀνάπτυξη ἀντισημιτικῶν ἀντιλήψεων καὶ τοῦ ὅποιου ἀντιεβραϊκοῦ κλίματος δημιουργήθηκε στὴ συνέχεια στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα²³. Πρέπει, ὡστόσο, ἐδῶ νὰ ἐπισημάνομε ὅτι ὁ ἀρνητισμὸς τῆς κοινωνίας τοῦ ἐν λόγῳ νησιοῦ πρὸς τοὺς Ἑβραίους δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ συνδέεται, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, καὶ μὲ τὴν ιδιότητα μερικῶν ἀπὸ αὐτοὺς ὡς τραπεζιτῶν καὶ τῆ δανειστικῆ δράση τους μὲ ὑψηλοὺς τόκους σὲ οἰκονομικὰ ἀδύνατους, ὅπως καὶ δὲν μπορεῖ νὰ παραθεωρηθεῖ ἢ ἐπιβάρυνση τοῦ ἐθνικοῦ μας ἀσυνείδητου ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ στάση τοῦ ἔβραϊκοῦ στοιχείου ἀπέναντι στοὺς Χριστιανοὺς στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας (πχ ἢ περίπτωση τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ πατριάρχη Γρηγόριου τοῦ Ε΄). Παρ' ὅλα αὐτά, ὅταν στὰ τέλη τοῦ 1943 ὁ Γερμανὸς διοικητὴς Ζακύνθου Μπέρενς ἀπαίτησε ἀπὸ τὸν δήμαρχο Ζακύνθου Λουκᾶ Καρρῆλ κατάλογο μὲ τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν Ἑβραίων τοῦ νησιοῦ, αὐτὸς καὶ ὁ Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος ἔδωσαν μόνο τὰ δικά τους ὀνόματα στὸν ἀναυδο Γερμανὸ καὶ ἡ σύλληψη τῶν Ἑβραίων τελικὰ ἀκυρώθηκε²⁴.

Τὸ προαναφερθὲν περιστατικὸ αὐτὸ τῆς Ζακύνθου σχετίζεται θεματολογικὰ μὲ ἓνα διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη, «τὸν ἀντίκτυπο τοῦ νοῦ» ποῦ εἶναι τὸ κύκνειο ἄσμα τοῦ συγγραφέα. Τὸ σκηρικὸ εἶναι μίᾳ ἀθηναϊκῆ ταβέρνα μὲ τρεῖς φίλους, ἓναν Ἰταλὸ, ἓνα Ἑβραῖο κι ἓναν Ἕλληνα ποῦ μερικοὶ ταυτίζουσι μὲ τὸν Παπαδιαμάντη. Ἡ φιλία τῶν τριῶν νέων ἔχει περάσει μίᾳ δοκιμασία ἐξαιτίας τῶν παραπάνω γεγονότων τῆς Κέρκυρας μὲ τὴν ἔξαρση τοῦ φανατισμοῦ καὶ τίς συλλογικὲς καὶ διακοινοτικὲς συγκρούσεις ποῦ ἀκολούθησαν. Στὸ τέλος τοῦ διηγήματος ὁ Ἑβραῖος, δακρυσμένος θὰ ἀποκαλύψει ὅτι τὸ δολοφονημένο κοριτσάκι δὲν ἦταν Ἑλληνίδα, ἀλλὰ Ἑβραία καὶ μάλιστα ἀνιψιά του καὶ ὁ Λύσανδρος, γεμᾶτος ἀπορία καὶ ἀμηχανία, θὰ ψελλίσει: «Μήπως οἱ Ἑβραῖοι δὲν εἶναι ἄνθρωποι; Ἰδού, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς κλαίει!». Αὐτὰ τὰ λόγια ποῦ εἶναι τὰ τελευταῖα τοῦ διηγήματος, «ἴσως... ἢ τελευταία τῆς ζωῆς τοῦ Παπαδιαμάντη γραμμῆ»²⁵, νομίζομε ὅτι ἀπηχοῦν τὰ λόγια ποῦ βάζει ὁ Σαίξπηρ στὸ στόμα τοῦ Σάυλοκ, ρητορικὰ ἐρωτήματα ποῦ ἀναρρωτιοῦνται γιὰ τὰ αὐτονόητα καὶ ζητοῦν ἀπαντήσεις: «Εἶμαι Ἑβραῖος. Δὲν ἔχει ὁ Ἑβραῖος μάτια; Δὲν ἔχει ὁ Ἑβραῖος χέρια, ὄργανα, διαστάσεις, αἰσθήσεις, αἰσθήματα, πάθη; Δὲν τρέφεται μὲ τὴν ἴδια τροφή, δὲν πληγώνεται μὲ τὰ ἴδια ὄπλα; Δὲν πάσχει ἀπὸ τίς ἴδιες ἀρρώστιες; Δὲν θεραπεύεται μὲ τὰ ἴδια φάρμακα; Δὲν κρύνει καὶ δὲν ζεσταίνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο χειμῶνα καὶ τὸ ἴδιο καλοκαίρι, ὅπως... Ἄν μᾶς τρυπήσεις δὲν ματώνουμε;

²³ Εὐτυχίας Λιάτα, Ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Ζάκυνθος στὸν κυκλῶνα τοῦ ἀντισημιτισμοῦ, Χρονικά, τόμος ΚΘ', Ἀρ. Τεύχους 204, Ἰούλιος-Αὐγούστος 2006, σ. 10.

²⁴ Χρονικά, Ἀρ. Τεύχους 201, Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 2006, σ. 46.

²⁵ Σαράντη Καργάκου, Ἡ πολιτικὴ σκέψη τοῦ Παπαδιαμάντη, ἐκδ. Ἄρμος, 2003, σ. 38.

Ἄν μᾶς γαργαλήσεις δὲν γελᾶμε; Ἄν μᾶς δηλητηριάσεις δὲν πεθαίνουμε; Καὶ ἂν μᾶς ἀδικήσεις δὲν θὰ ἐκδικηθοῦμε;»²⁶.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνθρώπινα ἐρωτήματα ἀφοροῦν τὴν προκατάληψη, αὐτὴ τὴν ἄκριτη, παθητικὴ, ἀνεξέλεγκτη, πεισματικὴ ἀποδοχὴ αὐτονόητων λανθασμένων γνωμῶν καὶ θεωριῶν ποὺ ἀντιστέκεται σὲ κάθε ὀρθολογικὴ ἀνασκευή²⁷. Εἶναι πολὺ ὑπουλες κάτι τέτοιες πεπειθήσεις γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἐπιβάλλονται στοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ σύνολα, ὅσο εἶναι ἐπικίνδυνες. Ὁ Παπαδιαμάντης καταγγέλλει αὐτὴ τὴν ὑπουλὴ ἀρρώστια ποὺ λανθάνει στὸν διανοητικὸ κόσμο καὶ τὸ θυμικὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἔχει δύναμη, ἀνθεκτικότητα καὶ ἐπικινδυνότητα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ διορθώνεται λιγότερο εὐκόλα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐμπειρίας.

Ὁ Μυριβήλης θὰ μιλήσει γι' αὐτὴ τὴν «κοινὴ» καὶ «ἀξήγητη» ἀντιπάθεια, τῆς ὁποίας ὁ Γιωργαλᾶς ἦταν «ὁ συμπτκνωτής». Ὁ συγγραφέας διὰ τοῦ Κωστούλα ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ἔχει καμμιά πρόληψη γιὰ τοὺς Ἑβραίους, γιὰ νὰ δείξει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο, τὴν αὐταπάτη ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν ἀφοριστικότητα τοῦ λόγου του, τὴν ἐπικινδυνότητα αὐτῆς τῆς ὑπουλῆς παθολογίας. Ὅλο αὐτὸ τὸ σκηNIKὸ τοῦ φόβου καὶ τοῦ τρόμου ποὺ διατρέχει τὸ ἔργο μὲ τὴ διαρκὴ ἔνταση, τὴν ἀγωνία, τὰ τεταμένα νεῦρα καὶ τὶς ἄθλιες συνθήκες διαβίωσης μέσα στὰ χαρακώματα, εἶναι τὸ καλύτερο κλίμα γιὰ νὰ ἀναδυθοῦν ἀρρωστημένες ὑποδόριες ἀντιλήψεις, νὰ ἀναζωπυρωθοῦν ἔμμονες ἰδέες, τραυματικὰ βιώματα καὶ νὰ ἐκτονωθοῦν ζωῶδεις ἐπιθυμίες, πάθη, συμφέροντα κλπ. Ἡ ὁμολογημένη ἀντιπάθεια τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα λειτουργεῖ ὡς λυτρωτικὴ κάθαρση. Ἄλλωστε, ἡ δημοσιοποίηση τῶν χειρογράφων εἶναι μία διαδικασία ψυχοθεραπευτικὴ, ὅπου τὰ καταχωνιασμένα τραυματικὰ βιώματά του ἐκτίθενται ἀπροκάλυπτα στὶς λυτρωτικὲς ἀκτίνες τοῦ φωτὸς τῆς δημοσιότητας. Ὁ ἴδιος γράφει στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου: «θαρρῶ πῶς βγάζοντας στὸ φῶς ἐτοῦτα τὰ χαρτιά, ξαναζωντανεύω τὸ σκοτωμένο παλικάρι, τὸ σέρνω ἀπὸ τὸ χέρι μὲς ἀπὸ τὸν ἀσημάδευτο τάφο του, τοῦ ξαναδίνω τὴ μιλιὰ καὶ τὸ φτωχὸ πνεῦμα του ποὺ ἔλιωσε μαζὶ μὲ τὰ μυαλά. Εἶναι βαρὺ πράμα νὰ ἔχετε μέσα σας ἕναν πεθαμένο ποὺ γυρεύει νὰ μιλήσει, καὶ νὰ τοῦ σφαιλῶτε μὲ τὴν ἀπαλάμη τὸ στόμα. Γνέφει καὶ κάνει παρακαλεστικὰ νοήματα πρὸς τὴν καρδιὰ σας ἀπ' τὸ ὑπερπέραν. Θέλει νὰ ἐκφραστεῖ. Ἄς μοῦ συχωρεθεῖ τοῦτο τὸ βιβλίον, γιατί μοῦ εἶναι μία προσωπικὴ ἀπολύτρωση...».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἴσως θὰ εἶχε ἰδιαίτερη ἀξία νὰ δοῦμε πῶς παρουσιάζει

²⁶ William Shakespeare, *The Merchant of Venice*, Act III, Scene I.

²⁷ Νορμπέρτο Μπόμπιο, Ὁ χαρακτήρας τῆς προκατάληψης, Κυριακάτικη Ἐλευθεροτυπία, 26-8-2007.

ο συγγραφέας τὸν Ἑβραῖο καὶ νὰ κάνομε τὴ σύγκριση μὲ τὴν ἀναπαράσταση γενικὰ τῶν Ἑβραίων μέσα στὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία. Κατ' ἀρχὴν, νὰ ποῦμε ὅτι ἡ λογοτεχνία ἔχει τὴ δική της συμμετοχὴ στὴ δημιουργία πολιτιστικῶν ἢ ἔθνικῶν στερεοτύπων, ὄχι ἄμεσα καὶ βραχυπρόθεσμα ὅπως τὰ Μ.Μ.Ε, ἀλλὰ ἔμμεσα καὶ μακροπρόθεσμα, κατασκευάζοντας χαρακτήρες μὲ μακροπρόθεσμη ἰσχὺ²⁸. Ὑπάρχει ἡ ἄποψη ὅτι λόγω τῶν στερεοτυπικῶν προκαταλήψεων τοῦ παρελθόντος ἡ ἀναπαράσταση τοῦ Ἑβραίου στὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἔχει μία συγκεκριμένη φυσιογνωμικὴ τυπολογία. Ἔτσι ὁ Ἑβραῖος εἶναι «μελαχρινὸς μὲ γαμψή μύτη, ἡ Ἑβραία ἔχει μαῦρα μαλλιά, μάτια μαῦρα ἀμυγδαλάτα, πρόσωπο σταρένιο, ἐνῶ ὅλοι οἱ Ἑβραῖοι ἔχουν χαρακτηριστικὴ ὁσμὴ καὶ διακρίνονται γιὰ τὴ φιλαργυρία τους, τὴν τσιγκουνιά τους. Ἀκόμη ἕνας Ἑβραῖος εἶναι πάντοτε ἄσχημος, μαυριδερός, βρόμικος, καμπούρης, κακοντυμένος, μὲ μακρὰ γενειάδα, παμπόνηρος, τσιφούτης, κρυψίνους, πλεονέκτης καὶ φιλάργυρος ἕως θανάτου κλπ»²⁹. Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς παρουσιάζει τὸν Ἑβραῖο ὁ Μυριβήλης: «Εἶναι ἀδύνατος, πολὺ μακρὺς ἄνθρωπος, μὲ κανελιά μάτια, μικρούτσικα σὰν δύο κουκούτσια τοῦ καφέ. Καὶ τὰ φρύδια του εἶναι ἔτσι κανελιά. Μαλλιά πολὺ σγουρά, κοκκινόξανθα. ..Τὰ μούτρα του εἶναι πολὺ ἄσπρα, ὅλο πιτσούλες κοκκινωπές. Σὰ νὰ τότε ράντισες μὲ κολλυβοζούμι. Καὶ τὰ χέρια του τὸ ἴδιο. Ἔτσι, τὸ ψιλὸ τσιγαροχαρτένιο δέρμα του δείχνει σὰν νάναι ἐρεθισμένο. Συλλογιέσαι νὰ τὸν ἀγγίσεις, μὴν τοῦ φέρεις πόνου, μὴν τότε ξεγδάρεις». Βλέπομε ἐδῶ ὅτι τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἑβραίου ὅπως τὸν παρουσιάζει ὁ Μυριβήλης εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὴν κλασσικὴ ἀναπαράσταση τοῦ Ἑβραίου, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐξωτερικὰ του χαρακτηριστικὰ. Αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ ὑπονοοῦν τὴ στερεοτυπικὴ ἀντίληψη καὶ τὴν προκατάληψη ποὺ εἶπαμε παραπάνω. Τὸ ἴδιο βλέπομε καὶ στὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἑβραίου. Δὲν τὸν παρουσιάζει φιλάργυρο καὶ τσιγκούνη, κρυψίνου ἢ πλεονέκτη, ἀντιθέτως πειθαρχικὸ ὄλοπρόθυμο γιὰ τίς πιὸ δύσκολες ὑπηρεσίες' καὶ γενικότερα, θὰ λέγαμε, συμπαθητικὸ στὴν ἀπωθητικότητα ποὺ ὑποσυνείδητα προκαλεῖ, πρᾶγμα ποὺ ἐνισχύει τὴν ἀδιαμφισβήτητη κοινωνικὴ προκατάληψη ποὺ ἔχει προσβάλλει ἀσυνείδητα τὸν κεντρικὸ ἥρωα, τὴν ὁποία θέλει ἔμμεσα νὰ καταγγεῖλει ὁ συγγραφέας. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ παραπάνω ἄποψη δὲν ἔχει καθο-

²⁸ Οἰκονόμου-Ἀγοραστοῦ Ἰωάννα, Εἰσαγωγή στὴ Συγκριτικὴ στερεοτυπολογία τῶν ἔθνικῶν χαρακτηριστικῶν στὴ Λογοτεχνία, Θεσ/νίκη, University Press, 1992, στὸ Καρακίτσιου Ἀνδρέα, Οἱ ἀναπαραστάσεις τοῦ Ἑβραίου στὴν παιδικὴ λογοτεχνία. Κυνηγώντας τίς λέξεις καὶ τὰ νοήματα, ἐιλημμένο ἀπὸ τὸ διαδίκτυο 16-12 -2020.

²⁹ Ἀμπατζόγλου Φραγκίσκη, Ἡ γραφὴ καὶ ἡ βία. Ζητήματα λογοτεχνικῆς ἀναπαράστασης, Πατάκης, Αθήνα 2001, στὸ Καρακίτσιου Ἀνδρέα, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 2.

λική ισχύ. Στην πραγματικότητα, οί Έβραίοι παρουσιάζονται στην Έλληνική λογοτεχνία είτε με άρνητικό, είτε με θετικό πρόσημο και ή δεύτερη περίπτωση είναι κατά τη γνώμη μας πιό συχνή. Γιατί, είναι γεγονός ότι στον έλληνικό έντεχνο λόγο, στις περισσότερες περιπτώσεις, αποκαθίστανται οί διαστρεβλώσεις που παρατηρούνται στη λαϊκή παράδοση, λόγω τής διαχρονικής απομόνωσης τών Έβραίων και τής συσπείρωσής τους σε κλειστές περιχαρακωμένες συντηρητικές κοινωνίες. Πάντως, είναι γεγονός ότι λείπει σήμερα μία ειδική μελέτη στο θέμα τής φυσιογνωμίας του Έβραίου στην έλληνική λογοτεχνία, ή όποια θα φώτιζε την έν πολλοίς λίγο γνωστή αυτή πτυχή³⁰.

Η ιστορία του Γιακώπ δέν τελειώνει εδώ. Θα τελειώσει άργότερα, συγχρόνως με την επίγεια ζωή του, λίγο πριν τις '2 και δεκάξη πρώτα' όταν έκδηλωθει ή μεγάλη συμμαχική επίθεση στα χαρακώματα τών Γερμανοβουλγάρων, συγκεκριμένα ή μάχη του ύψόμετρου 908. Θα τελειώσει, επίσης, λίγο πριν τó θάνατο του λοχία Κωστούλα και θα μνημειωθεί εκεί προς τó τέλος τών άνολοκλήρωτων χειρογράφων του. Την έρωτική όνειροπόλησή του και τή νοερή νοσταλγική μεταφορά του στον τόπο τής γενέθλιας γής του, τή Λέσβο, θα διακόψει μία κοντινή έκρηξη, άπ' την όποια θα τραυματιστεί ό Γιακώπ πολύ άσχημα. Έχει μία βαθιά πληγή, τά κουρέλια έχουν άνακατευτεί με τά σπλάχνα, τά έντερα του κρέμασαν έξω και τά αίματα τρέχουν βόλοι πάνω στο σώμα του. Ξαφνικά, άνοίγει τά μάτια, δαγκώνει τó κάτω χείλος με άσχημο μορφασμό και τó δεξι χέρι που σφίγγει τó ξύλο του φορείου χαλαρώνει και πέφτει. Η επίγεια ζωή του λαμβάνει τέλος. Παίρνουν άπ' τις τσέπες του ό,τι έχει για νά μην τά 'ψειρίσουν' οί τραυματιοφορείς και του ξεκουμπώνουν άπ' τó χέρι ένα χρυσό ρολόι (ύπαινιγμός, ίσως, για τήν οικονομική του κατάσταση). Αυτό τó ρολόι κάνει ιδιαίτερη αίσθηση, έτσι όπως δουλεύει με ακρίβεια και επιμέλεια παρά τó θάνατο του κατόχου του, «άκόμα και τώρα που κείνος είναι πια έξω από τó χρόνο. Για ποιόνε λοιπόν μετράει;», άναρωτιέται ό Κωστούλας και δέν ύποψιάζεται ότι μετράει τις τελευταίες του στιγμές. Ό Μυριβήλης βάζει τó ρολόι εκεί ως τραγική είρωνεία. Είναι αυτές οί στιγμές για μία ριζική άναθεώρηση τής ζωής. Έκεί μπροστά στο νεκρό Έβραίο θα ξετυλιχτεί μία πολύ συγκινητική σκηνή. «Ένας φαντάρος παραμερίζει τόν κόσμο, στέκεται πάνω από τó λείψανο και τó κοιτάει όρθιος. Είναι χοντρός και ψηλός, είναι τριχωτός με κουκουλωτά μάτια και σκουπίζει όληνώρα τή μύτη με τ' άνάστροφο του χεριού. Από τó χέρι αυτό λείπει τó ένα δάχτυλο. Είναι ό Γιωργαλάς. Τα

³⁰ Άλμπέρτου Νάρ, Σημείωμα του Άνθολόγου στα Χρονικά, τεύχος άφιερωμένο στην Έλληνική λογοτεχνία, Άρ. Φύλλου 112, Σεπτ.-Όκτ. 1990, σσ. 5-6.

Εύγγελος Πετράκης

Αναστάσιος Πετράκης

μάτια του είναι κόκκινα, τ' άγρια μουστάκια του τρέμουν. Ξαφνικά σωριάζεται μία κουβάρα δίπλα στο φορείο με άναφιλητά. Άπλώνει τὰ χέρια στο στήθος του σκοτωμένου και τὰ δάκρυα κυλοῦν μέσα στὰ γένια του. *Χηώρα με, bgάρι μ', tch' ή Θγιός να σι χηουρέch' Χηώρα με, bgάριμ'!* Εἶναι ἕνα θέαμα πολὺ γελοῖο, τὰ μάτια μου γεμίζουν δάκρυα. Οἱ στρατιῶτες κοιτάζονται ἀναμεταξύ τους, δὲ μιλοῦν. Ὁ λοχαγὸς σιμώνει, σκύβει νὰ τὸν σηκώσει. Τόνε μυρίζεται μὲ ἀηδία, τὸν ἀφήνει. Ρωτᾷ τὸ λοχία τῆς ὑπηρεσίας: - Ποιὸς τούδωσε καὶ ἤπια πάλι σήμερα αὐτουνοῦ τοῦ παλιοτόμαρου;».

Μπροστὰ στὸ συνταρακτικὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου ἀποκαλύπτεται τελικὰ ὁ παραλογισμὸς καὶ ἡ ἀπάτη κάθε κακίας, ἡ ἐλαφρότητα καὶ ἡ πλάνη κάθε ιδεολογικῆς προκατάληψης. Ἡ ἔκφραση συγνώμης ἀπὸ τὸν ζωντανὸ στὸ νεκρὸ δὲν εἶναι κανεὶς ἀνώφελος ἑτεροχρονισμὸς. Τὸ ἐδῶ καὶ τὸ ἐπέκεινα εἶναι στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ καὶ πορεύονται στὴ Βασιλεία Του. Ὅμως ἡ πιὸ συνταρακτικὴ στιγμή δὲν εἶναι ὁ θάνατος τοῦ Γιακώπ, εἶναι ἡ μετάνοια τοῦ Γιωργαλά. Μόλις αἰσθάνεται τὸ λάθος του καὶ ἀλλάζει μέσα του, αὐτομάτως ζητᾷ ἀπὸ τὸν ἑβραῖο νὰ τὸν συγχωρήσει, κι ἔτσι αὐτομάτως συγχωρεῖται, δηλαδὴ αἰσθάνεται νὰ χωρεῖ μαζί του στὴν ἀπέραντη εὐρυχωρία τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ ὑπάρχει τὸ μεγαλεῖο τῆς συγχωρητικότητος καὶ τῆς μετάνοιας καὶ μάλιστα τῆς δημόσιας μετάνοιας πὸν ἀφήνει τοὺς ἄλλους ἔκπληκτους καί, τελικὰ, τὸ μεγαλεῖο τοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανικοῦ ἠθους.

Συμπερασματικά, θὰ μπορούσαμε νὰ διακρίνομε δύο ἐπίπεδα στὴν ἱστορία τοῦ Γιακώπ στὴ «Ζωὴ ἐν τάφω». Τὸ ἕνα εἶναι τὸ κοινωνικοἰδεολογικὸ,

δηλαδή ή συλλογική προκατάληψη, ή όποία έπηρεάζει πολύ βαθιά τόν άνθρωπο, τόν άλλοτριώνει και καθορίζει σέ μεγάλο βαθμό τὰ πιστεύω και τή συμπεριφορά του. Τò δεύτερο είναι τò ύπαρξιακό: Μπροστά στή μετάνοια, τήν ταπείνωση, τή συγχωρητικότητα και τήν αγάπη ύπερβαίνονται, ανατρέπονται και άκυρώνονται οί πάσης φύσεως συλλογικές και κοινωνικές προκαταλήψεις, τὰ στερεότυπα και οί διακρίσεις και βλέπει κανείς τὰ πρόσωπα και τὰ πράγματα, όχι διαθλασμένα και στρεβλά, αλλά καταυγασμένα από τò Φώς τής Αγάπης του Θεού. Όστόσο, ή όντολογική αυτή στάση δέν υίοθετείται από τόν κεντρικό ήρωα, ό όποίος είναι φανερό ότι δέν μπορεί νά άποτιμήσει πνευματικά τή σκηνή και νά άξιολογήσει σωστά τò βαθύ όντολογικό νόημα πού περιέχει. Τὰ λόγια του είναι ειλικρινή, ένώ τò μυστήριο πού τελεσιουργείται έμπρός του, του είναι άκατανόητο. Γι' αυτό, και ή στάση και τὰ λόγια του είναι άντιφατικά και άσυμβίβαστα: Η σκηνή του φαίνεται γελοία, αλλά τὰ μάτια του γεμίζουν δάκρυα. Ό συναισθηματικός του κόσμος συμμετέχει, αλλά ή διάνοιά του παρερμηνεύει τò γεγονός. Άλλά και οί άλλοι συμμετέχοντες δέν μπορούν νά άποκωδικοποιήσουν τò συνταρακτικό θέαμα. Η άντίδρασή τους ποικίλει από τήν έκπληξη (οί στρατιώτες πού είναι μπροστά) μέχρι τήν άποστροφή (ό λοχαγός). Τò έργο, ως γνωστόν, είδε τò φώς σέ συνέχειες, κατ' άρχήν στήν έβδομαδιαία έφημερίδα «Καμπάνα» τής Λέσβου τò 1923-24, έλαβε δέ τήν τελική του μορφή τò 1931. Όστόσο, τò περιστατικό μέ τόν έβραίο δέν ύάρχει στίς έπιφυλλίδες τής έν λόγω έφημερίδας. Ό Μυριβήλης είχε μπει στόν πόλεμο μέ όλα τὰ τίμια ιδανικά από τὰ όποία έμφορεΐται ένας νέος και μάλιστα στήν πρώτη του νεότητα. Όλα αυτά τὰ όνειρα και τὰ ιδανικά είδε νά καταπατούνται και νά διαψεύδονται μέσα στήν άγριότητα του πολέμου μέ τρόπο άπροκάλυπτο και σκαίο. Έτσι μπορεί νά έξηγηθεί ή άντιδραστικότητα και ό ιδεολογικός ριζοσπαστισμός πρòς ό,τι παλαιό, ό όποίος τόν διακατέχει στό έργο αυτό. Ό συγγραφέας πρόσθεσε τò περιστατικό αυτό όταν πλέον είχε αλλάξει στάση ζωής και έβλεπε τὰ πράγματα πιο παραδοσιακά. Είναι ή εποχή του Μεσοπολέμου, μιās εποχής άπογοήτευσης και ένός έθνικού πεσσιμισμού. Μόνο ή έμφαση στίς παραδοσιακές ζωτικές άξίες θά μπορούσε νά δημιουργήσει μιá νέα Έλλάδα. Έτσι, τò όρθόδοξο βίωμα, τò άλλοτε τόσο άπωθημένο από αυτόν, βρίσκει έστω και σπάνια τόν τρόπο νά αναδυθεί και νά προσφέρει λίγη παράκληση και παρηγοριά μέσα στίς σκληρές και άπαράκλητες άναμνήσεις του πολέμου.

Όντιμολ. Άρχων κ. Αλέξανδρος Παπαδερός
έπίτιμος Διδάκτωρ τής Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ.,
ό Έλλογιμ. κ. Παναγιώτης Σκαλτσής, Πρόεδρος του Τμήματος Θεολογίας και
ό Έλλογιμ. κ. Θεόδωρος Πάγκου, Κοσμήτορας τής Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ.
(16 Μαΐου 2019)

Βιβλίων παρουσιάσις

Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Δρ. Θ.

Ἀπό τὰ τόσα πολλά καί ὑπέροχα κυκλοφορηθέντα βιβλία μόνο δύο ἐπέλεξα νά παρουσιάσω εἰς τήν παρούσα, δύο ξεχωριστά ἔργα σπουδαίων ἀνθρώπων, ἀναγνωρισμένων ἐπιστημόνων, δοκίμων συγγραφέων καί φυσικά ἀγαπητῶν προσωπικοτήτων εἰλικρινούς σεβασμοῦ κι ἐξιδιασμένης τιμῆς. Πολύ γνωστά πρόσωπα, ἐνεργά ἀγαθῶς, λίαν ἀγαπητά καί πανθολογουμένως διακεκριμένα στήν πανεπιστημιακή κοινότητα, στήν κοινωνία μας τήν τοπική, μά καί διεθνῶς καί ἀναμφίβολα στήν Ἐκκλησία μας. Θεωρῶ ὅτι νά κρίνω τά δύο ἐν λόγῳ βιβλία δέν μπορῶ, ὅποτε τά παρουσιάζω μέ χαρά καί μετά τιμῆς ἐξαιρέτου, μέ τήν χρονολογική σειρά τῆς δημοσιεύσεώς τους.

«Πρόσωπον προς Πρόσωπον»,

Τελετή ἀναγόρευσης τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδερῶ
σέ ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.,
(16 Μαΐου 2019)

Ἐνα ἐξόχως ἀξιόλογον βιβλίον, ὑπό τόν διακριτικό τίτλον «Πρόσωπον προς Πρόσωπον» κυκλοφορήθηκε (ἐκδόσεις Κυριακίδη, παριπτεύσαντος ἔτους 2019) καί ἀφορᾷ εἰς τήν τελετήν ἀναγορεύσεως τοῦ Ἐντιμολ. κ. Ἀλεξάνδρου Παπαδερῶ εἰς Ἐπίτιμον Διδάκτορα τοῦ Τμήματος Θεολογίας, τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Προλογικά εἰς τό σχετικόν του σημείωμα ὁ Ἄξιот. κ. Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ. Ἐλλογιμ. κ. Παναγιώτης Σκαλτσῆς ἀναφέρεται εἰς τό πρόσωπον τοῦ τιμωμένου Ἄρχοντος Ὑπομνηματογράφου τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὑπογραμμίζων τήν πολυσχιδή προσφορά του πρός τήν Ἐκκλησίαν, τόν σύγχρονον κόσμον καί ὅλην τήν οἰκουμένην. Ἐπεξηγεῖ ἔτσι τό δίκαιο τῆς Ἀποφασέως τοῦ Τμήματος Θεολογίας νά ἀπονείμῃ τόν τίτλον τοῦ Ἐπιτίμου Διδάκτορος εἰς τόν «ἀκάματον ἐργάτην τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος στόν σύγχρονον κόσμο» Ἐντιμολ. κ. Ἀλέξανδρον Παπαδερῶν.

Ὡς γνωστόν ὁ τιμώμενος Ἄρχων ἐξεπροσώπησε τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον εἰς τό Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν καί ὡς προσωπικότης παγκοσμίου ἐμβελείας, μέ πλούσιον ἐκπαιδευτικόν καί συγγραφικόν ἔργον, συνέβαλε καθοριστικά εἰς «την επικράτηση του πνεύματος της δικαιοσύνης, της συμφιλίωσης και της ειρηνικής συμβίωσης μεταξύ των αν-

θρώπων», καθώς καταγράφει εις τό προλογικόν σημείωμα τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος, ὁ Ἐλλογιμ. κ. Σκαλτσής.

Ἀκολουθοῦν οἱ ἐπίσημοι χαιρετισμοί:

α. τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου. Ἀπευθύνεται πρὸς τόν Πρόεδρον τοῦ Τμήματος Θεολογίας, ἐκφράζων τὴν χαρὰν διὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Τμήματος νὰ ἀπονείμῃ εις τό «προσφιλέστατον τέκνον» τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας τόν τιμητικὸν τίτλον, διότι «ὁ τιμώμενος ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα ἀκεραίου, δυναμικοῦ, εὐφροσύνης καὶ ἀποτελεσματικοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὄραμα διὰ τὴν παρουσίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ» καὶ διὰ πλειάδα λόγων. Ἐπὶ παραδείγματι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς ὡς Γενικὸς Διευθυντὴς συνεδέθη πάντοτε μέ τὴν Ὁρθόδοξον Ἀκαδημίαν Κρήτης καὶ παρέμεινε μετὰ τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Κισάμου καὶ Σελίνου κυροῦ Εἰρηναίου, ὡς «κινητήριος δύναμις» ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ πέντε συναπτά ἔτη. Ἡ παγκόσμια προσφορά του, τὰ τάλαντά του, ἡ πίστη του «εἰς τὴν δύναμιν τῆς συγχωρήσεως, τῆς καταλλαγῆς καὶ τῆς εἰρήνης», ἡ πεποιθήσις του περὶ «τῆς συνεργασίας Ἐκκλησίας καὶ ἐπιστημῶν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν μεγάλων προκλήσεων τῆς ἐποχῆς», τὰ χαρίσματά του, οἱ πρωτοβουλίες του, ἡ εὐκαρπὸς παρουσία του εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, ἡ συμμετοχὴ του εἰς τό Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, τό συγγραφικὸ του

ἔργον εἰς ποσότητα καὶ ποιότητα, ἡ μεγάλη κοινωνική του εὐαισθησία, ἐκφράζονται ἐν τῷ σεπτῷ Πατριαρχικῷ Γράμμα, εἰς τὸ ὁποῖον συγχαίρει ἡ Α.Θ. Παναγιότης τὸ Τμῆμα Θεολογίας καὶ εὐχεται Πατριαρχικῶς τὴν συνέχισιν τῆς εὐόρκου μαρτυρίας καὶ προσφορᾶς τοῦ ἐν λόγῳ ἐπαξίως τιμωμένου Ἄρχοντος κ. Ἀλεξάνδρου Παπαδερῶ.

β. τῆς Ἀναπληρώτριας Πρυτάνεως τοῦ Α.Π.Θ. Ἐριτ. κ. Δεσποίνης Κλαβανίδου, Καθηγήτριας τῆς Νομικῆς Σχολῆς. Ἐν συντομίᾳ, εἰς τὴν ὁμιλίᾳ της, μεταξύ ἄλλων, καλωσόρισε, συνεχάρη καὶ ἀνέφερε τίς ἐξέχουσες προσωπικότητες ἀπὸ τὸν χώρο τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας, τίς ὁποῖες τὸ Ἄριστοτέλειο Πανεπιστήμιο τιμητικὰ ἀναγόρευσε εἰς Διδάκτορας, ὅπως ὁ κ. Παπαδερῶς βεβαιωμένα μία ἐξαιρετική καὶ σημαντική προσωπικότητα διεθνῶς, «Ἄνθρωπος τοῦ διαλόγου, δημιουργικός, μεθοδικός, με πλατιά θεολογική καὶ φιλοσοφική κατάρτιση...», συνέβαλε γιὰ τὴν συμφιλίωση τῶν λαῶν, προσέφερε «ὕπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀντίστασης σε φαινόμενα φυλετικῶν καὶ ἄλλων διακρίσεων», ἵδρυσε μουσεῖο, διεύθυνε τὴν Ὀρθόδοξον Ἀκαδημίαν Κρήτης, «εργαστήρι πολιτισμοῦ, λόγου καὶ τέχνης», κάνοντας βήματα διορθοδόξου, διαχριστιανικοῦ καὶ διαθρησκειακοῦ διαλόγου.

γ. τοῦ Ἐλλογιμ. κ. Θεοδώρου Ξ. Πιάγκου, Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.. Ἐξέφρασε συγχαρητήρια διὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Τμήματος νὰ τιμήσῃ τὸν Ἄρχοντα Ὑπομνηματογράφον τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου κ. Παπαδερῶν, τὸν συνιδρυτὴ καὶ ἐπὶ 40 ἔτη διευθυντὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, μέ ποιότητα καὶ ποσότητα δράσεων, ὅπου διοργανώθηκαν περίπου 2000 συνέδρια, θεολογικά, παιδαγωγικά, ποιμαντικά, κοινωνιολογικά, λόγου καὶ τέχνης. Ὑπενθύμισε ὅτι «οὐ σήμερον τιμώμενος ἔκανε τὰ πρῶτα βήματα τῆς σύστασης τῆς Ἀκαδημίας» κι ὅτι τοῦ χάρισαν ἔμπνευσήν ὁ αὐτοῦ Μητροπολίτης Κισάμου καὶ Σελίνου Εἰρηναῖος καὶ ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναγόρας, διότι «ἔδωσαν πνοήν ἐν φιλοπρόδο καὶ ζέουσα ἀπὸ ἀγάπῃ ψυχῆ τοῦ τιμωμένου γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἄνθρωπον». Καὶ μεταξύ ἄλλων, προσέθεσε ὅτι «Τὸ ἔργο τοῦ *mutatis mutandis* ἦταν επίπονον καὶ τελέσφορον. Εἶχε ρομαντισμὸν καὶ ὄραμα. Τὸν ευχαριστοῦμε...».

δ. τοῦ Ἐλλογιμ. κ. Παναγιώτου Σκαλτσῆ, Προέδρου τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ.. Ἐξέφρασε τὴν χαρὰν διὰ τὴν ἀπόφασιν καὶ τὸ γεγονός, λέγων «Ἄνδρας σοφός καὶ επιστήμων ὁ κ. Παπαδερῶς, ἐργάσθηκε ἀόκνα καὶ σταθερὰ ἐπὶ δεκαετίες γιὰ τὸ ἀνοίγμα τῆς θεολογικῆς σκέψης πρὸς τὰ προβλήματα τοῦ σύγχρονου κόσμου...», περιέγραψε «τὸ βαθύτερον νόημα ποῦ ὁ κ. Παπαδερῶς προσδίδει ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς διακονίας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς λειτουργικῆς διακονίας καὶ ἐκφραση ἀλληλεγγύης, δεῦτερον γιὰ τὸ πε-

ριεχόμενο του αγώνα για έναν δικαιοότερο, ελεύθερο και ειρηνικό κόσμο, καί τρίτον για την ανάγκη συμμετοχής όλου του πληρώματος στη ζωή και το έργο της Εκκλησίας». Τό Τμήμα Θεολογίας άναγνώρισε καί τιμᾶ τήν πολύπλευρη προσφορά τοῦ κ. Παπαδεροῦ πρὸς τήν Εκκλησίαν, τήν Κοινωνία, τόν Πολιτισμόν καί τήν Ἐπιστήμη, σύμφωνα μέ τόν Πρόεδρο κ. Σκαλτσή.

Ἀκολούθως, συμπεριλαμβάνονται ἡ ὁμιλία τοῦ Ἑλλογιμ. κ. Στυλιανοῦ Χ. Τσομπανίδου, Καθηγητοῦ τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ., μέ θέμα «Ἐπαινος πρὸς τόν Ἀλέξανδρο Παπαδερὸ κατά τήν ἀναγόρευσίν του σέ ἐπίτιμο διδάκτορα τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ.» καί ἡ ὁμιλία τοῦ Ἐντιμολ. κ. Ἀλεξάνδρου Παπαδεροῦ «Πρόσωπον πρὸς Πρόσωπον», ἡ ὁποία χαρίζει τόν τίτλο της στό ἐν λόγω βιβλίον.

Ὁ Ἑλλογιμ. κ. Τσομπανίδης παρομοίασε τόν κ. Παπαδερὸν ὡς καθρέπτην λέγων «σε ὅλην τὴν πορεία της ζωῆς του μέχρι σήμερα υπῆρξε ἓνας διαυγῆς καθρέπτης που με το λόγο και το έργο του αντανακλούσε το φως της ἀληθείας, της γνώσης, της ζεστασιάς...». Ἀναφέρθηκε σέ δύσκολα καί θαυμαστά γεγονότα τῆς παιδικῆς καί σύνολης τῆς ζωῆς τοῦ τιμωμένου κ. Ἀλεξάνδρου, ἀπ' τήν κατοχή καί τήν Ἀντίσταση, μέχρι τήν σύνδεσίν του μέ τόν μακαριστό Ἀρχιμ. Εἰρηναῖο Γαλανάκη (μετέπειτα Ἐπίσκοπο καί Μητροπολίτη) καί πιό πρόσφατα. Ἀξιόπρόσεκτος, διαχρονική ἀληθῶς κι ἐπίκαιρη πάντοτε ἡ φράσίν του «**Προτιμῶμεν το σκάνδαλον της δράσεως και του αγώνος, ἀπό το σκάνδαλον της σιωπῆς και της δειλίας**».

Περιέγραψε τήν πορεία τῆς ζωῆς, τίς σπουδές, τήν δράσιν του καί καίρια γεγονότα τῆς διαδρομῆς του μέ σαφήνεια, συντομία καί πληρότητα, παρέχοντας ξεκάθαρη εἰκόνα σύνολης τῆς ζωῆς καί τοῦ ἔργου τῆς πολυδιάστατης προσωπικότητος τοῦ οἰκουμενικοῦ «εργάτη του διαλόγου και της συμφιλίωσης», ὁ ὁποῖος «Θεωρεῖ, ὅπως και εσεῖς, τον διαχριστιανικό, διαθρησκευτικό και διαπολιτισμικό διάλογο ως ἀντίδοτο στην τρομοκρατία, στον ρατσισμό, στον φανατισμό, στον χωρίς ἐπίγνωση ζήλο και στον κάθε λογῆς αποκλεισμό».

Ὁ Ἐντιμολ. κ. Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς στήν ὁμιλία του ἐξέφρασε εὐχαριστίας πρὸς τόν Θεό καί τούς παρόντες, τούς «ὑπευθύνους» τῆς τιμητικῆς ἐκδηλώσεως, τόν Πρόεδρο, τόν Κοσμήτορα, τούς Καθηγητάς, τήν Α.Θ.Π. τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην κ.κ. Βαρθολομαῖον, καί πολλά διακεκριμένα ἄλλα πρόσωπα. Κατόπιν συνοπτικά σχολίασε εἰκόνας κυρίως καί μερικά κείμενα τοῦ προγράμματος Λόγου καί Τέχνης μέ τίτλο «Πρόσωπον πρὸς Πρόσωπον». Ἐξ αὐτῶν, ἐνδεικτικά μόνον ἓνα ἀναφέρω «Σε μας τους Κρήτες το έργο θυμίζει και αυτό που λέμε στον τόπο μας: **Δυο καλοί χωρούν στη χοχλιδόκουπα και περισσεύει και τόπος. Δυο κακοί δε χωρούνε στό νησί!**».

Πραγματικά εξαιρετικό και τεράστιο τό συγγραφικό έργο του Έντιμολ. κ. Παπαδερου, μά οι 450 και πλέον δημοσιεύσεις του σέ περιοδικά και έφημερίδες, περιεχομένου φιλοσοφικού, θεολογικού, θρησκευολογικού, κοινωνιολογικού, παιδαγωγικού, ιστορικού, λαογραφικού, σέ διάφορες γλώσσες δέν χωρούν έντός τής παρούσης, όποτε βλ. σχετ. alexandros. - rapaderos.org/.

Στό τέλος του πολύτιμου βιβλίου, τό παράρτημα περιέχει τό πρόγραμμα τής ειρημένης τιμητικής έκδηλώσεως και ένδεικτικές φωτογραφίες από τήν λαμπρά και λίαν τιμητική τελετήν.

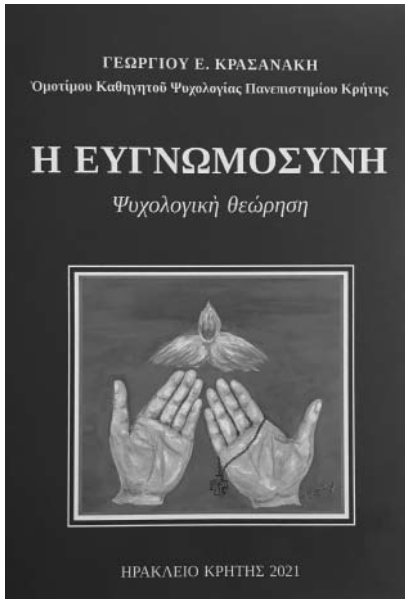
Πολλά συγχαρητηρία εις τόν μεγάλο τής Έκκλησίας άνδρα Έλλογιμ. κ. Άλέξανδρον Παπαδερόν και πολλά τά έτη τής πλουσίως καρποφόρου ζωής του, έπ' αγαθῶ τής ανθρωπίνης κοινωνίας μας τοπικά και παγκοσμίως.

«Η Εϋγνωμοσύνη, Ψυχολογική θεώρηση»,
Γεωργίου Ε. Κρασανάκη,
Όμοτ. Καθηγητού Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης

Μέ πολύ χαρά και εϋγνωμοσύνη έλαβα τό ειρημένο βιβλίο, μικρό στό μέγεθος, μά μέ μεγάλα νοήματα και πλούσιο περιεχόμενο, έπιστημονικό και λίαν καταληπτό συγχρόνως για κάθε άνθρωπο, χρήσιμο πρακτικά, ανθρωπίνα και οϋσιαστικά.

Είχα τήν ιδιαίτερη εϋλογία νά διατελέσω φοιτητής του κ. Κρασανάκη, ενός μεγάλου, διακεκριμένου έπιστήμονα τής Ψυχολογίας μά κι ενός ανθρωπου εξαιρετικού, μέ αληθινή πίστη, μέ έπιστημονικές, ειδικές γνώσεις, μέ δεξιότητες, ένδιαφέροντα, ευαισθησίες, άρετές, χαρίσματα, μά πρωτίστως μέ ανθρωπιά. Άναμφίβολα πρόσχαρος, ταπεινός, προσιτός, αγαθός, καλός, άκέραιος, τίμιος, αγαπητός και σεβάσμιος. Λίγα αναφέρω, πολλά περισσό-τερα του άξιζουν πραγματικά, διότι άν και καταξιωμένος Καθηγητής Πανεπιστημίου, οϋδέποτε έδειχθη ή ακούσθη μηδέ στό παραμικρό κατώτερος τής θέσεως και του όνόματός του.

Πολυγραφότατος ό κ. Κρασανάκης, μέ πλήθος έργων έπιστημονικών τής Ψυχολογίας και πολλών άλλων συγγραφών, ευρυτέρου ένδιαφέροντος, περί τίς 32 έπιστημονικές εργασίες έχει έκπονήσει, ένῶ δημοσίευσε πολλές μελέτες και πραγματείες σέ βιβλία, έπιστημονικά περιοδικά και πρακτικά συνεδρίων. Σήμερα Όμότιμος Καθηγητής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, διετέλεσε Καθηγητής και Διευθυντής τής Παιδαγωγικής Άκαδημίας Ήρακλείου, δίδαξε σέ σχολές εκπαίδευσης και επιμόρφωσης (για περισσό-τερα και σχετική αϋτοβιογραφία βλ. Γεωργίου Κρασανάκη, Όδοιπορικό ζωής, Ήράκλειο 2020).

Προσωπικά τόν γνώρισα 18 ετών στην Ανωτέρα Εκκλησιαστική Σχολή Κρήτης, μάς δίδασκε την Ψυχολογία. Κατανοητός, χαμογελαστός, έπιστηρικτικός, δίκαιος, έποικοδομητικός, διδάσκαλος άψεγάδιαστος 100 τοίς 100. Όπότε μέ πολύ χαρά τώρα αφιερώνω λίγες σειρές εύγνωμοσύνης πρός τό σεβαστό κι άγαπητό πρόσωπό του, παρουσιάζοντας τό βιβλίο του «Η εύγνωμοσύνη», πού κυκλοφορήθηκε στό Ήράκλειο Κρήτης τό τρ. έτος 2021.

Ό μεγάλος και σπουδαίος Καθηγητής τής Ψυχολογίας και μάλιστα πιστός, μέ άρχές χριστιανικές και άνθρωπιστικές, αφιερώνει τό έν λόγω βιβλίο στη σεβαστή μνήμη των Καθηγητών του Jean Piaget (1896-1980), Joffre Dumazedier (1915-2002), Eugene Egger (1920-2011), αλλά εύγνωμοσύνη έκφράζει και πρός τούς εύσεβείς μακαριστούς γονείς του Έμμανουήλ (1911-1060) και Μαρία (1921-2013).

Μέ όσα περιέχονται στό σύγγραμμά του δίδει τήν μοναδική δυνατότητα σέ κάθε άναγνώστη νά μαθητεύσει και στίς 160 σελίδες του εύανάγνωστου έγχειριδίου του, άφοϋ όλες σαφείς, ξεκάθαρες, όμορφες και κατάμεστες νοημάτων μέ σοβαρότητα, μέτρο, έπιστημονικότητα και άπλότητα, καταληπτές, χαριτωμένες. Παρουσιάζει τήν άξία τής εύγνωμοσύνης, μέ σκοπό νά μήν ξεχνά καθένas μας εύγνωμοσύνη νά έκφράσει προφορικά, γραπτά κι άνθρώπινα σέ κάθε εύεργέτη. Η άδιαφορία προξενεί ζημιά, ή παράληψη έκφρασης εύγνωμοσύνης κρίνεται επιζήμια, άντιθέτως ή έκφραση εύγνωμοσύνης μάς γεμίζει χαρά κι εύφροσύνη.

Μετά τόν σύντομο Πρόλογο, ως βαθύς γνώστης τῆς ἐπιστήμης τῆς Ψυχολογίας καί ἔμπειρος Πανεπιστημιακός Καθηγητής, ἀναφέρεται σύντομα καί περιεκτικά μέ πληρότητα καί σαφήνεια: στή θετική ψυχολογία, στά συναισθήματα, εἰδικότερα στό συναίσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης, στήν σχέση τῆς εὐγνωμοσύνης μέ τίς ψυχικές λειτουργίες, στόν εὐγνώμων ἄνθρωπο, στόν ἀγνώμων ἄνθρωπο, στή σχέση μεταξύ εὐγνωμοσύνης καί παιδείας, στήν ἄσκηση τῆς εὐγνωμοσύνης, στή σχέση τῆς εὐγνωμοσύνης μέ τήν θρησκεία καί σέ μία μικρή ἔρευνα.

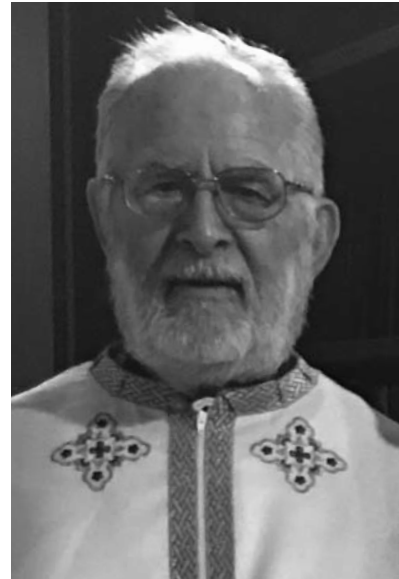
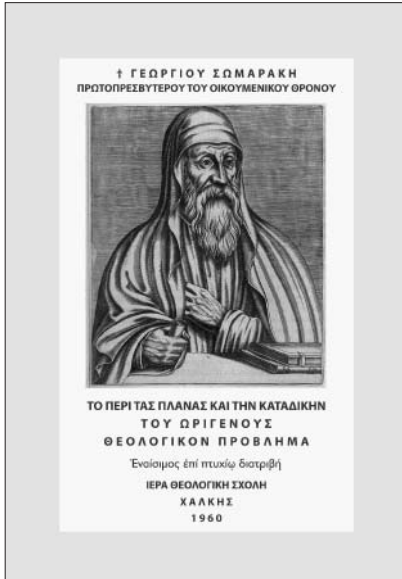
Ἀκολουθεῖ ὁ ἐπίλογος ἀπό τόν ὁποῖο παραθέτω τήν συμβουλή πού μᾶς δίδει ὁ σεβάσμιος ἀγαπητός, φιλαληθής ἀληθῶς καί ἀμερόληπτα σοφός μας Καθηγητής, νά μήν ξεχνᾶμε ὅτι ἡ ἀγνωμοσύνη εἶναι ἀμαρτία καί πάθος, ἐνῶ ἡ εὐγνωμοσύνη χαρίζει τή γαλήνη, τή χαρά καί πολλά ἄλλα θετικά συναισθήματα.

Πράγματι κάθε ἀναγνώστης θά βιώσει τήν χαρά διαβάζοντας ὅσα περί τῆς εὐγνωμοσύνης περιέχονται στό εὐχρηστο μικρό βιβλίον τοῦ κ. Κρασανάκη, θά κατανοήσει μεγάλες καί πολλές ἀλήθειες, ἐγγυημένες ἐπιστημονικά, γιά τήν εὐγνωμοσύνη καί θά καταλήξει εὐγνώμων πρός τόν συγγραφέα καί Πανεπιστημιακό μας Καθηγητή, γιά ὅσα χαρίζει, διδάσκει, προτείνει ἐκ πείρας, ἀπό γνώσεις σύγχρονες καί ἄληκτα πεπαιωμένες, καλά δοκιμασμένες στή ζωή καί μέσα ἀπό τίς ἐκλεκτές σελίδες τοῦ ἐν λόγῳ πολυτίμου βιβλίου, γιά τό ὁποῖο κάθε ἀναγνώστης κι ἐγώ προσωπικά τόν εὐχαριστοῦμε εὐγνωμόνως.

Εὐχαριστοῦμε γιά ὅσα μᾶς δίδαξε, μᾶς προσέφερε, μᾶς δώρισε, ἀναμένοντας μέ χαρά πολλά ἀκόμη ἀπό τό σεβάσμιον κι ἀγαπητό Πρόσωπό του. Τό δίστιχο πού ἐκεῖνος εὐλαβικά, εἰλικρινά καί νικῶς χαρίζει κάτω ἀπό τίς φωτογραφίες τῶν γονέων του, ἀντιπροσφέρει φαντάζομαι σέ ἐκεῖνον κάθε ἀναγνώστης φοιτητής του κι ὁ γράφων λέγοντες:

«Καθηγητά μας σέβαστε, πολύ σέ εὐχαριστοῦμε,
μπροστά σου ὑποκλινόμεθα, ὅλοι σέ εὐγνωμονοῦμε».

Δύο ἐπιπλέον ξεχωριστές ἐκδόσεις ἐπιθυμῶ νά παρουσιάσω, κείμενα δύο ἐξαιρετικῶν (συνταξ.) κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, τοῦ π. Γεωργίου Σωμαράκη καί τοῦ π. Γεωργίου Τσαγκατάκη, πού πρόσφατα κυκλοφορήθηκαν κι ἀποτελοῦν παράδειγμα ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος καί εὐσυνειδησίας.

«Τὸ περί τας πλάνας καὶ τὴν καταδίκην τοῦ Ὠριγένους
Θεολογικὸν πρόβλημα»
π. Γεωργίου Σωμαράκη, Πρωτ. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου

Ὁ π. Γεώργιος Σωμαράκης, Πρωτοπρεσβύτερος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ λίαν ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς κληρικός τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης, πολλές φορές μοῦ εἶχε κάνει λόγο γιὰ τὴν πτυχιακὴ ἐργασία του περὶ τοῦ Ὠριγένους, στὴν Ἱερά καὶ ἱστορικὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης. Μὲ πολὺ χαρὰ πρόσφατα ἔλαβα ἓνα ἀντίτυπο τῆς δημοσιευθείσης, ἐναισίμου ἐπὶ πτυχίῳ ἔτους 1960 μελέτης του, ὑπὸ τὸν διακριτικὸν τίτλον «Τὸ περί τας πλάνας καὶ τὴν καταδίκην τοῦ Ὠριγένους Θεολογικὸν πρόβλημα».

Τὴν ἐν λόγῳ ἐπιμελῆ ἔκδοσιν κοσμεῖ ἡ ἀμέσως μετὰ τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων Σεπτῆ Πατριαρχικὴ εὐλογία εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος ἐπαινεῖ τὸν ἀπόφοιτον τῆς Χαλκίτιδας Σχολῆς γιὰ τὸ γνήσιον ἐνδιαφέρον του, τὴν θεολογικὴν του ἐμβρίθειαν, τὴν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ αἰοιδίμου Μητροπολίτου Γέροντος Ἐφέσου κυροῦ Χρυσοστόμου Κωνσταντινίδου ἐκπονηθεῖσα διατριβὴν περὶ τοῦ Ὠριγένους. Ἡ ἐμπειρικὴ γνώση, ἡ διδασκαλία, ἡ μάθησις καὶ ἡ μελέτη συνυπῆρχαν ἀρμονικὰ μὲ τὰ βαθέα λειτουργικὰ βιώματα σύμφωνα μὲ τὸ σεπτὸ Πατριαρχικὸν Γράμμα καὶ οἱ Ὁμογάλακτοι εἰς τὸν Λόφον τῆς Ἐλπίδος εἶχαν μίαν «ιδιαιτερότητα, τὸ προνόμιον καὶ τὸ πλεονέκτημα τοῦ συνδυασμοῦ θεολογικῆς

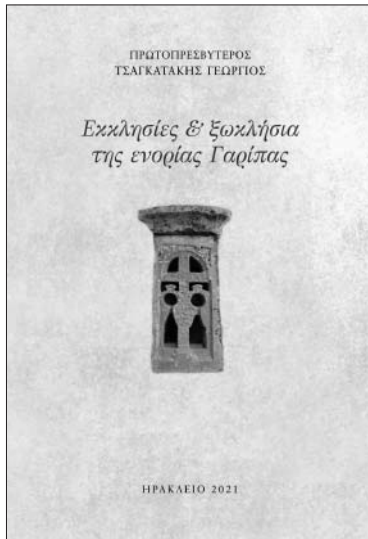
σπουδής και λατρευτικής ζωής, Σχολής και Μονής, θρανίου και στασιδίου, φιλοσοφίας και φιλοκαλίας, παραδοσιακότητας και ανοικτοσύνης». Υπογραμμίζοντας την επιστημονική αξία της εργασίας του π. Γεωργίου ή Α.Θ.Π. αναφέρεται στην ευφύιαν, την εργατικότητα, την έρευνητική και συνθετική ικανότητά του κι έπειλογεί με εύχες και έπαίνους.

Στόν πρόλογο τής ειρημένης μελέτης του έτους 1969, ό π. Γεώργιος εύχαριστεί τούς καθηγητᾶς του, αναφερόμενος στό θέμα τής εργασίας του. Μετά τήν εισαγωγή τρία μέρη περιγράφουν όσα μελέτησε συστηματικά και κατέγραψε έπιμελώς. Τό πρώτο άφορᾶ τίς θεολογικές, φιλοσοφικές και λοιπές προϋποθέσεις στίς πλάνες του Ώριγένους, τό δεύτερο περιλαμβάνει τίς πλάνες του και τό τρίτο μέρος περιέχει τήν καταδίκη του Ώριγένους καθ' έαυτήν. Ακολουθοῦν τό έπιλογικό συμπέρασμα και ή σχετική πρός τό παρυσιασθέν θέμα βιβλιογραφία.

Μολονότι έχουν περάσει τόσες δεκαετίες από τότε, όταν ό π. Γεώργιος συνέθεσε τήν έν λόγφ διατριβή, έξήκοντα περίπου έτη, έξακολουθεί και ένδιαφέρον νά έχει τό έργο του και έπικαιρότητα τά θέματα, τά όποια διερευνᾶ. Προσωπικά θυμᾶμαι πόσες φορές σάν μεταπτυχιακός φοιτητής και Δρ. στή π. Ρώμη, αλλά και ως καθηγητής κατόπιν, άκουσα γιά τόν Ώριγένη και πόσα θέματα γιά τά όποια έγραψε έξακολουθοῦν νά μαγνητίζουν έπιστημονικῶς τούς έρευνητᾶς τόσους αιώνες μετά και μάλιστα ζωηρά.

Ό άναγνώστης θά χαρεί σοβαρότητα περιεχομένου διαβάζοντας τό βιβλίο του π. Γεωργίου, αλλά και γλώσσα θεολογική, όρολογία και θεματολογία έκπληκτική, όσο και ξεχασμένα από τινες. Ό άείμνηστος καθηγητής του, μακαριστός Γέρων Έφέσου Χρυσόστομος, γνωστός παγκοσμίως και διακεκριμένος Ίεράρχης του Οίκουνοενικού Πατριαρχείου δίδαξε πανεπιστημιακῶς θεολογία κι αποτέλεσε μέγα Καθηγητήν καθώς οί μαθητεύσαντες πλησίον του, υπό τας άσφαλείς καθοδηγητικές συμβούλας του εύγνωμόνως διηγούνται άγαθές και θαυμαστές άναμνήσεις κι οί εργασίες τους φυσικά όπως αύτή του π. Γεωργίου άδιάψευστα καταμαρτυρούσιν, έπιβεβαιώνοντες του λόγου τό άληθές.

Εύχαριστίες πολλές προσωπικά, αλλά και από κάθε άναγνώστη μπορώ άδιαμαρτύρητα νά φανταστῶ, πρός τόν λίαν άγαπητό και σεβαστό π. Γεώργιο, πού σέ ώριμη ηλικία θυμᾶται και τολμᾶ νά μᾶς ύπενθυμίσει έγγράφως, όσα μαθητεύοντας έδιάβασε, έζησε κι έγραψε στήν τροφό μητέρα Σχολή των Θεολόγων τής Χάλκης και μᾶς παρέδωσε έντύπως, συνοπτικά, σάν μία μικρή, μά πολύτιμη, γεύση γνώσης έγγυημένης θεωρίας και πράξης γιά έμᾶς και τίς μέλλουσες γενεές. Εύχαριστήρια και συγχαρητήρια πολλά και γιά πολλά άκόμη έτη, ή σεβαστή παρουσία του νά μᾶς ένδυναμώνει με τό βαρύτιμο κι άγαθό παράδειγμά του, τό φωτεινό και ιδιαίτερο πραγματικά.

«Εκκλησίες και ξωκλήσια της ενορίας Γαρίπας»
Πρωτ. Γεωργίου Τσαγκατάκη

Στό τεύχος 45 του «Αποστόλου Τίτου» αναφέρομαι (σ.195 κ.έ.) συντόμως στον Αιδεσιμολ. Πρωτ. Γεώργιο Τσαγκατάκη, συνταξ. Έφημέριο της γενέτειράς μου, ό οποίος πάντοτε υπήρξε σοβαρός, ικανός, καλός, άξιος ιερέυς. Πολλές φορές μου τηλεφώνησε για να μου πεί ότι έλαβε τό Περιοδικό και πώς διάβασε όλα τά κείμενά του. Πρόσφατα μου τηλεφώνησε ξανά για να μου πεί ότι έτοιμάζει ένα «βιβλιάριον», τό όποιο τελικά έλαβα πρό ήμερών και έπιχειρώ να παρουσιάσω διά τής παρούσης.

Ένενήκοντα ήδη έτών ό άγαπητός παπά Γιώργης και παραδίδει γραπτώς έντυπωσιακές πληροφορίες σχετικώς πρός τίς Έκκλησίες και τά έξωκλήσια τής Γαρίπας, όπου σαν έφημέριος λειτούργησε για 46 συναπτά έτη και γνώσεις και έμπειρίες και πρόσωπα και γεγονότα σαφώς θυμάται και ειλικρινά αποτυπώνει πολλά έξ αυτών στίς ευχάριστες σελίδες του έν λόγω βιβλίου.

Μέ λόγο προφορικό, γλώσσα άπλή και όμορφη, παρουσιάζει τήν ιστορία των Ναών τής Ένορίας, από ιδρύσεώς τους, έξ αρχής τής χριστιανικής κατοικήσεως του χωριού. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στον παππού του (άλλά κατόπιν αναφέρει και τον προπάππου μου, σαν δεύτερο κάτοικο) ότι όταν πρώτος πήγε στό χωριό μας «για κρεβατοκάμαρα, έκανε μία σκάλα, στην άγρια άχλαδιά πού ήταν πελώρια, καθάρισε πάνω τά κλαδιά, έκαμε χώρο και έβγαιναν και κοιμόταν τή νύχτα» (σ. 12).

Η ανοικοδόμηση των Έκκλησιών εξιστορείται άπλά, παραστατικά, μέ

τρόπο φυσικό κι ανεπιτήδευτο. Παραδείγματος χάριν, για να γίνει ο θόλος του Ναού στο νεκροταφείο «άνέθεσαν σε κάθε κάτοικο της Γαρίπας να κοπανίσει βήσαλα στο χαβάνι, να τά κοσκινίσει με τήν κνησάρα και να φέρει πέντε οκάδες κοπανισμένο και κνησαροκοσκινισμένο χαλίκι για τόν θόλο» (σ. 20). Ίδιαίτερα κάποιες λεπτομερείς αναφορές προσδίδουν ξεχωριστό ενδιαφέρον, μολονότι μικρές καταλαμβάνουν περίοπτη θέση στη ροή συνόλης της αφηγηματικής διηγήσεως.

Έντύπωση μεγάλη προξενεί τό γεγονός ότι τήν περίοδο τής μεγάλης επιδημίας περί τό έτος 1918 ό έφημέριος προκειμένου να άνταπεξέλθει λειτουργικά σε 4 χωριά με τίς τότε έπικρατούσες ιδιαίτερες συνθήκες ζωής, μεταφοράς, κλπ., όταν είδοποιήθηκε να κηδεύσει 4 νεκρούς, άπήντησε φυσικά, απροσποίητα με εύσέβεια και τρόπο πρακτικό, θάψτε τους και πείτε μου τά όνόματα να τούς διαβάσω έξ ανάγκης από έδω, αφού άδυνατούσε να κάνει σε μία μέρα τόσες κηδείες τότε.

Τό φωτογραφικό ύλικό μετρημένο, μά δίδει άφορμή για άμέτρητες εικόνες κυριολεκτικά και μεταφορικά. Ό π. Γιώργης δρασθήριος και δυναμικός πρωτοστάτησε σε πολλά σημεία καιρία και καταλυτικής σημασίας για τήν ένοριακή πορεία και ζωή. Διασώζει με τό κείμενο αυτό ίκανό μέρος τής εκκλησιαστικής ιστορίας των Ναών τής Γαρίπας και μάλιστα αυθεντικά, αυθόρμητα, ζωηρά, ανεπιτήδευτα. Η συμβολή του στην άνεύρεση τής αλήθειας σχετικώς, παραδειγματική και έξαιρετική πανθομολογουμένης.

Στό έσώφυλλο τίτλου γράφει και ύπογράφει «Δωρεάν παραχώρηση ως ένθύμιον στους εύσεβείς Άναγνώστες». Παράδειγμα μοναδικό στην περιοχή μας όλη κι εύρύτερα, κληρικός τέτοιας ήλικίας να χαρίζει έντύπως τέτοια σημαντικά ιστορικά πλέον στοιχεία για τίς Έκκλησίες και τά ξωκλήσια. Μάλιστα άφιλοκερδώς δώρισε σε όλους τους ένορίτας από ένα τεύχος τής αυτοεκδόσεως, σαν άνάμνηση κοινή πλέον τής πρόσφατης ιστορικής διαδρομής των Ναών τής Γαρίπας.

Πολλά συγχαρητήρια στον σεβαστό μας π. Γιώργη για τό καλό έργο, τήν αγαθή του αυτοβιογραφία, τό ενδιαφέρον να προσφέρει εις άνάμνησιν πολλών και συγγραφικών άντίδωρον από τά τίμια χέρια του, φυσικά με τήν προτροπή, τήν συμβολή, τήν ύποστήριξη και τής καλής του πρεσβυτέρας και των εύσεβών παιδιών του. Πολλά εύχαριστήρια στον αγαπητό μας π. Γιώργη για τό έπιτυχές έγχείρημα, για τό πολύτιμο έγχειρίδιο, για τήν ώραία άνάμνηση.

Εύχή και προσευχή μας τό πολυχρόνιον, ώστε πολλά άκόμη εύχάριστα να δοϋμε, να διαβάσουμε, να ζήσουμε. Πολλά τά ένθύμιά σου σεβαστέ κι αγαπητέ μας π. Γιώργη, πολλά τά ένθύμιά Σου δίκαια κι όλα μεστά πίστης, αγάπης, κάλλους, ανθρωπιās και αγαθότητος. Σε εύχαριστούμε εύγνωμόνως και σε ένθυμούμαστε πάντες έν χαρᾷ και πάντοτε, για τό καλό παράδειγμα.

Φώτος: Ν.Β.

*Νικόλαος ό Μαγγίνας,
ό άείμνηστος φωτογράφος του Οίκουμενικού Πατριαρχείου
εις Φανάριον (17-4-2019)*

**Νικόλαος ὁ Μαγγίνας,
ὁ μοναδικὸς κι ἀνεπανάληπτος φωτογράφος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου**

Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Δρ. Κανονικοῦ Δικαίου

Ἐνα πρόσωπο μοναδικό κι ἀνεπανάληπτο, φωτογραφίες χιλιάδες, πράγματι ἀμέτρητες κι ὅλες σπουδαίες, ἱστορικές, ζωντανές. Ὁ Νικόλαος ὁ Μαγγίνας, ἡ ζωή καί τό φωτογραφικό ἔργο του, οἱ ἄσβηστες φωτογραφίες του, μέ τίς ὁποῖες ἀποθανάτισε καθημερινές, μά πρωτίστως τίς πιό ἐπίσημες καί σημαντικές στιγμές τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου καί τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, ἐντός τοῦ Φαναρίου, μέσα στόν πάνσεπτο Πατριαρχικό Ναό, στήν παμβασιλεύουσα Πόλη, μά καί στά τόσα ταξίδια τῆς Θεολέκτου τῶν Ὁρθοδόξων Κορυφῆς, ὅπου γῆς, στά πέρατα τῆς χριστιανικῆς καί εὐρύτερα πᾶσης τῆς οἰκουμένης.

Ἄριστος δημοσιογράφος, δεξιότηχνης φωτογράφος, ἀφοῦ ὁ φακός του «κατά ριπᾶς» μᾶς χάρισε τόσες πολύτιμες στιγμές, μνήμες ἀπό Πρόσωπα καί γεγονότα καί ἰδιαίτερα δυσεξαρίθμητα φωτογραφικά στιγμιότυπα τῆς Α.Θ. Παναγιότητος.

Προσωπικά τόν γνώρισα στό Φανάρι, ἀλλά εἶχα ἀκούσει τόσα τόσα καλά καί φυσικά κατενόησα ἐνωρίς, περί τῆς δυσεύρετης ποιότητος, τοῦ ἀλήστου πλέον μνήμης Προσώπου του. Ὑπέροχος ἄνθρωπος, πρόσχαρος, εὐστροφος, ἐφυής, εὐγενής, ἐτοιμόλογος, δίκαιος, γλυκύς, ἐργατικός, ἀγαθός, ἔμψυχον μωσαϊκόν ἀρετῶν καί χαρισμάτων, τέχνης καί ἀνθρωπιᾶς. Προσωπικά ὁμολογῶ ὅτι μοῦ ἔκανε ἀμέσως δυσεπανάληπτη ἐντύπωση ἡ Προσωπικότητά του, ὁ χαριτωμένος τρόπος μέ τόν ὁποῖο φωτογράφιζε τήν Α.Θ.Π., πόσο εὐέλικτα καί μέ τί αὐθεντικό σεβασμό καί διάκριση ἐκινεῖτο ἐντός τοῦ πανσέπτου Ναοῦ καί γενικότερα εἰς τούς χώρους τοῦ Πατριαρχείου.

Πρόπερσι στό ἰδιαίτερο γραφεῖο τοῦ Πατριάρχου ἐσυναντήθημεν γιά τελευταία δυστυχῶς φορᾶ καί τότε τοῦ εἶπα: - Ἀγαπητέ μου Νίκο, κατά κανόνα ἐσύ φωτογραφίζεις, ἀλλά κάτ' οἰκονομίαν ἐπίτρεψέ μου νά σέ βγάλω κι ἐγώ μία φωτογραφία. Ἀπλά χαμογέλασε καί ἔλαβε ὀλιγολέπτως στάση προφίλ πλησίον τῆς προσωπογραφίας τῆς Α.Θ.Π., ὅποτε τόν ἔβγαλα δύο φωτογραφίες, τίς ὁποῖες εἶχα κατά νοῦ, σχετικό ἀφιέρωμα ζωῆς νά τοῦ κάνω, γράφοντας γιά τήν πολυσχιδῆ προσωπικότητά του.

Πράγματι κάτι λίγα πρόλαβα καί δημοσίευσα (βλ. «Ἀπόστολος Τίτος» τ. 45 (2020) σελ. 52-58), ἐλάχιστα ὅμως γιά τόν Μέγα Νικόλαο, γιατί δέν

Φώτο: Ν.Β.

*Νικόλαος ό Μαγγίνας,
ό άείμνηστος φωτογράφος του Οίκουμνενικού Πατριαρχείου
(Χανιά, 25-6-2016)*

μπορούσα νά φανταστῶ πόσο νωρίς κι «ἐξάφνω» θά «ἔφυγε» ὁ Νίκος μας. Ἀπίστευτο! Κατά τήν σύνταξη τοῦ ἐπισήμου δελτίου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης «Ἀπόστολος Τίτος», ὅσες φορές τόν παρεκάλεσα γιά φωτογραφίες τῆς Α.Θ.Π., προκειμένου νά τίς τοποθετήσω στό ἐν λόγω περιοδικό, οὐδέποτε ἀρνήθηκε, πάντοτε πρόθυμος καί μᾶς παραχώρησε πολλές. Θά περίμενα γιά πολλά πολλά χρόνια κι ἄλλες πολλές, ἀλλά δυστυχῶς ὁ θάνατος ἄδικος, ἀναπάντεχος, ἀπρόσμενος.

Ὅχι, τέτοιο Πρόσωπο δέν ξεχνιέται, τέτοιος Νικόλαος δέν χάνεται! Πῶς γίνεται νά φύγει ὁ λίαν τοῖς πᾶσι ἀγαπητός Μαγγίνας ἀπό τό σεπτό Κέντρο τῶν ὀρθοδόξων; Ἀδύνατον νά ἔφυγε! Θά ἀκοῦμε τήν ἀνεξίκακη φωνή του, γιά μέρες, μήνες, χρόνια! Θά βλέπουμε τίς ἀσίγαστες φωτογραφίες του, νά ὑπενθυμίζουν τό ἀθόρυβο φωτογραφικό κι ὄχι μόνον, ἔργο του.

Ὁ ἦχος τῆς μηχανῆς του ἤχει ἀκόμη ἀκούραστα εἰς τά ὦτα μας, τό φλάς της θαμπώνει δακρυσμένα τά μάτια μας, μά καθαρές, ζωντανές, ἐπιτυχημένες ὅλες του οἱ φωτογραφίες καί κρατᾶμε εἰλικρινά πολλές ἀπό αὐτές στό νοῦ, στή μνήμη, στή καρδιά μας. Εὐχαριστοῦμε ὅλοι τό μακαριστό Νικόλαο γιά ὅσες «φωτοστιγμές», γενναιόδωρα κι ἀπλόχερα, μᾶς χάρισε.

Ἡ μνήμη του σάν μία ζωντανή φωτογραφία τελικά παραμένει αἰωνία εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ὁ Θεός νά τόν ἀναπαύσῃ μετά τῶν Ἁγίων καί τῶν Δικαίων, ἐν Χώρα Ζώντων! Μακαριστέ Νικόλαε πολὺ σέ εὐχαριστοῦμε γιά ὅλα, γιά φωτογραφίες καί ἀναμνήσεις ὑπεράγαθες!

Αὐθόρμητα, αὐτοσχέδια, ἀδιόρθωτα, σάν ἀνεπεξέργαστες φωτογραφίες, μερικά δίστιχα-μαντινάδες στόν ἀείμνηστο Νικόλαο, ἀνιδιοτελῶς κι εὐγνωμόνως μέσα ἀπό τήν ψυχὴ μου.

Μαγγίνα ἔφυγες νωρίς κι ἡ μηχανή δέ βγάνει,
φωτογραφίες μέ χαρά, ὁ πόνος ἂν δέ γιάνει!

Νίκο ὀρφανή τή μηχανή ἄφησες καί δακρῦζει,
κάθε φωτογραφία της ἐσένα θά θυμίζει!

Φωτογραφίες τράβηξες σ' ὅλη τήν οἰκουμένη,
μά γιατί ἡ τελευταία σου ἐβγήκε λυπημένη!

Ἡ ἀπουσία σου ἀφορμὴ καί δάκρυα τά μάτια μᾶς γεμίζουν,
μά οἱ φωτογραφίες σου χαρές, πολλές θά μᾶς θυμίζουν!

Τοῦ παραδείσου λούλουδα ἐδά φωτογραφίζει,
σάν φλάς κάθε ἀνάμνηση μέ φῶς τηνε γεμίζει!

Αἰωνία ἡ μνήμη!

Φώτο: Ν.Β.

*Ό Σεβ. Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνας κ. Έμμανουήλ
μετά τοῦ μακαριστοῦ Νικολάου Μαγγίνα (Χανιά, 2-10-2018)*

Φώτος: Ν.Β.

*Νικόλαος ό Μαγγίνας,
ό άείμνηστος φωτογράφος τοῦ Οίκουμενικού Πατριαρχείου*

